

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2019

23 AUGUST
PERCEPȚII GERMANE

FEMEIA ÎN
OCCIDENTUL MEDIEVAL

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2019

23 AUGUST
PERCEPȚII GERMANE

FEMEIA ÎN
OCCIDENTUL MEDIEVAL

SUMAR

septembrie

2019

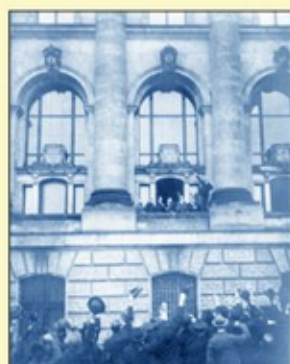
4 Pactul războiului
J. D'ORMESSON

5 Nemții știu,
dar nu cred
*Ce informații a primit
Hitler despre 23 August*
O. TRĂȘCĂ

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

9 Războiul românilor
cu ei înșiși
*Proasta guvernare și
corupția în România
interbelică*
B. BUCUR

14 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Vin comuniștii, scapă
cine poate!*
G. FILITTI

19 Reichul ca
republică democratică
Constituția de la Weimar
S. CRISTESCU

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

24 Kara Dalga de la
Mamaia
ȘT. DINU

28 Nemaipomenitele
aventuri ale unui
englez prin România
Mare
Fotograful E.O. Hoppé
A.-S. IONESCU

33 Dezordinea
ordinii
*Tratatul de la Saint-
Germain-en-Laye cu
Austria*

A.V. MATEI

38 Himera Ungariei
istorice cu sos bolșevic
*Cele 133 de zile ale
republicii lui Bela Kun*
AL. GHIȘĂ

43 Cum am salvat
Budapesta de bolșevici
I. GIURCĂ

49 Neștiutele chipuri
ale femeii occidentale
medievale
C. NEAGOE

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 9 (630)

septembrie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

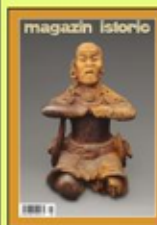
1 Una dintre ipostazele în care ne este înfățișată femeia Occidentului medieval în miniaturi este și aceea de iubită. Precum în această imagine desprinsă din manuscrisul Harley 4431, aflat la British Library, ce conține scrieri ale unei învățate femei din epocă, Christine de Pizan (1364 – 1430), o apărătoare a condiției femeii

2 Un zeu cunoscut și sub numeroase alte nume, Apollo a fost reprezentat în picturi și statui sub diferite forme. Iată-l aici cu lira, instrument pe care l-ar fi inventat, o statuie din porfir și marmură, din secolul al II-lea, aflată în colecția Farnese din Neapole. Se spune că zeul Pan ar fi avut îndrăzneala să îl provoace pe Apollo la un concurs pentru a vedea cine cânta mai frumos. Poziția de câștigător al concursului i-a fost contestată de regele frigian Midas, care a fost pedepsit de Apollo cu o pereche de urechi de măgar

3 Aleksandr Borisovici Kurakin, trimis al țării la Paris, era cunoscut în orașul de pe Sena drept „prințul de diamant”, din cauza ținutelor sale fastuoase. Tot lui i se atribuie și introducerea la mese a serviciului *à la russe*. Potrivit altor cercetători, acest stil de prezentare a bucatelor fusese practicat mai înainte de Alexandre Balthazar Laurent Grimod de La Reynière

4 Această sculptură în lemn aparține civilizației maya și datează din secolul al VI-lea. Este, de fapt, un suport pentru o oglindă și poate fi admirată la Metropolitan Museum of Art din New York

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CORESI
Tipărit la CNL CORRESP SA

UN COPIL AL RĂZBOIULUI

JEAN D'ORMESSON

Într-o Europă făcută bucăți, anul de dizgrație 1938 lua sfârșit cu o incertitudine care, cel puțin în viziunea tatălui meu, nu era decât prea sigură. Imaginea-cheie pe care o păstrez despre anul 1939 e legată de ziua din septembrie când, din gura acestor Pythii moderne care erau atunci radioul și presa, din lipsa unei televiziuni încă pitulate în viitor, a căzut vestea dezastuoasă și în sfârșit purtătoare de adevăr a Pactului germano-sovietic încheiat la Moscova, între Molotov, omul lui Stalin, și Ribbentrop, omul lui Hitler. Îl mai văd și îl mai aud pe tata spunându-mi, cu un ziar în mână, disperat, pe un ton răspicat ce rar se înșela:

– A venit războiul. E aici. E inevitabil.

O săptămână mai târziu, pornind de la problema Gdanskului, care nu era decât un pretext, războiul fusese declarat [...]

El era fructul amar și necesar a tot ceea ce se petrecuse, la modul mediocru și gigantic, din acea zi fatală a verii lui 1914, când un arhiduce austriac a fost asasinat la Sarajevo de un necunoscut de 19 ani, care a făcut cunoscut lumii numele de Gavrilo Princip. Cam 100.000.000 de morți vor rezulta, în 30 de ani, din această împușcătură, care a pus în mișcare angrenajul mecanic al atâtor nebunii și stupidități. În fața Europei pe cale să-și sape mormântul începea vremea asasinilor [...]

Există ceva care se numește progres. Progresul este un Ianus cu două fețe. Este o binecuvântare. Și un blestem. Progresul atât de minunat, atât de căutat la locul potrivit, este o formidabilă mașină ce produce binele și multiplică răul. Oamenii trăiesc mai mult. Dintr-un punct de vedere dificil de contestat, ei trăiesc din ce în ce mai bine. Și, dintr-o anume perspectivă, ei trăiesc din ce în ce mai puțin fericiți. Sunt mai numeroși – prea numeroși –, mai învățați și mai puternici. Pot să ucidă mai mulți oameni. Pot să facă să sufere din ce în ce mai mulți semeni. Din acea zi de septembrie, când tatăl meu mi-a anunțat începutul războ-

iului și care făcea trimitere, prin ea însăși, la această altă zi de vară, când moștenitorul unui mare imperiu era asasinat într-un orașel din Balcani, o serie de dezastre se vor abate asupra lumii. Lagărele de concentrare, gulagurile, Shoah-ul, bombardamentele numeroase, chestiunea nucleară, suferințele pricinuite de sistemul colonial, minciunile și crimele devin pâinea noastră cea de toate zilele. Timp de patru sau cinci ani, și chiar

mai mult, în grade diferite, direct sau indirect, personal sau din solidaritate, prin transparență și comunicare, fiecare dintre noi nu va mai fi decât durere. Iată ce sunt înainte de toate: un copil al războiului [...]

Războiul izbucnea. Era o enigmă și o interogație, chiar înainte de a lua forma insidioasă și angoasantă a faimosului „război ciudat”, formulă inventată probabil de Roland Dorgelès sau de Maurice Noël în *Le Figaro*, un fel de suspendare în formă de adio a plăcerii de a trăi, cu ale sale comunicate liniștitoare, insipide și repetitive, cu această așteptare tulburătoare ce făcea nervii praf, cu anexa norvegiană și cu drama finlandeză. Parisul va fi bombardat? Parisul va fi distrus? Cu gaz? Prin celebra coloană a cincea aflată la ordinele germanilor și încă înconjurată de mister? [...]

Războiul era declanșat, dar nu atinsese încă punctul culminant. Își făcea loc, subversiv. Era mai mult în gânduri decât în acțiuni. O vagă speranță mai lupta cu angosta. Ne străduiam să credem, fără a crede prea mult, cu un fel de optimism amestecat cu rea-voință, cu un fel de pesimism mereu scăldat în iluzii, că varianta cea mai gravă nu e neapărat obligatorie.

(Romancier, eseist și filosof francez,
1925 – 2017;

membru al Academiei Franceze,
Frumoasă a fost această viață. Totuși,
Baroque Books & Arts, 2017)

CHIPURI UITATE

54 Geneviève Hennet
de Goutel

M. IONIȚĂ

ISTORIA PRIN DETALII

59 Canicula... din
Gallica

ȘT. LEMNY

61 Scenă de naștere
în cultura Turdaș

S.A. LUCA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

66 Polonezul care
nu a fost primar al
Bucureștiului

Lucian Skupiewski

A. DUBICKI

71 În pelerinaj la
Muntele Athos
*Membri ai Rugului
Aprins*

M. VASILEANU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

75 Mai multă
gastronomie și un pic
de nebunie

Alexandre Balthazar
Laurent Grimod de La
Reynière

T. STĂNESCU-
STANCIU

80 Nomazii
sedentari

Domarii din Țara Sfântă

I.E.E. DENIZE

88 Olimpianul și
răzbunătorul Apollo
D. IONESCU

91 Carte frumoasă,
cîste cui te-a scris
*Premiile Fundației
Culturale Magazin
Istoric*

HOOVER INSTITUTION

93 Dare de seamă

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

84 În România,
acum 100 ani

63; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Horthy și Hitler, la Klessheim

suficiente trupe în vederea ocupării lor concomitente, iar situația militară grea pe teatrele de operațiuni nu permitea retragerea unor divizii necesare în acest scop, conducerea germană a dat dovadă de abilitate și pragmatism, elaborând variante care compensau lipsa efectivelor necesare prin exploatarea disensiunilor teritoriale dintre Ungaria, respectiv adversarele acesteia, România, Slovacia și Croația.

Potrivit primei variante a planului „Margarethe I”, teritoriul ungar urma să fie împărțit în trei regiuni militare. Prima regiune era reprezentată de teritoriul aflat la vest de Tisa, inclusiv capitala Budapesta, unde ocupația militară avea să fie exercitată exclusiv de trupele germane. A doua zonă cuprindea teritoriul situat la est și sud de Tisa (inclusiv Transilvania de Nord), în această parte ocupația militară urmând să fie realizată de unitățile armatei române. În fine, a treia zonă – nordul Ungariei – avea să fie plasată sub controlul militar al trupelor germane și slovace. Planurile

elaborate de OKW și OKH stipulau că „românilor și slovacilor le-au fost rezervate sarcini care coincid cu principalele lor scopuri politice.”

S-ar putea crede că „recompensa” oferită de cercurile decizionale germane pentru colaborarea celor două state la „reglementarea” situației din Ungaria ar fi fost retrocedarea teritoriilor pierdute de acestea în favoarea Budapestei în urma arbitrajelor de la Viena din 2 noiem-

brie 1938, respectiv 30 august 1940. În realitate, Hitler nu a intenționat să anuleze efectele teritoriale ale deciziilor de la Viena, obiectivul principal în viziunea Führerului constituindu-l „modelarea atitudinii” guvernului maghiar în conformitate cu interesele Reichului, respectiv transpunerea în practică a ocupației Ungariei fără a întâmpina rezistență, înlocuirea guvernului condus de Kállay Miklós cu unul obedient și mobilizarea totală a resurselor materiale și umane ale statului maghiar în vederea continuării războiului alături de Reich. În acest sens utilizarea în cursul convorbirilor desfășurate cu regentul Horthy Miklós la castelul Klessheim în 18 martie 1944 a „argumentului” referitor la o posibilă implicare militară a României, Slovaciei și chiar a Croației în ocuparea Ungariei avea să se dovedească un element decisiv în atingerea acestor obiective.

Același scenariu – cel al manipulării disensiunilor teritoriale româno-maghiare – a stat și la baza elaborării pla-

Kállay Miklós și membrii guvernului

23 AUGUST 1944

PERCEPȚII ȘI REACȚII GERMANE

OTTMAR TRAȘCĂ

Ion Antonescu (stânga) a ales cea mai proastă alianță pentru a răzbuna ocuparea Basarabiei de sovietici; cu Germania lui Adolf Hitler (dreapta); și nu a găsit soluția cea mai potrivită pentru țară, în august 1944

Există încă numeroase „pete albe” referitoare la pregătirea și realizarea actului de la 23 august 1944. Pe lângă absența notabilă în cadrul dezbaterii istoriografice a studiilor bazate pe sursele documentare sovietice, păstrate în arhivele din Federația Rusă, care să permită clarificarea anumitor aspecte cu privire la poziția adoptată de Kremlin în raport cu evenimentele din România, printre problemele mai puțin abordate se numără, în opinia noastră, inclusiv maniera în care conducerea celui de Al III-lea Reich a fost informată cu privire la evoluția situației interne din România în cursul anului 1944, respectiv modalitatea în care cercurile decizionale naziste în frunte cu Adolf Hitler au interpretat informațiile recepționate pe diverse canale (diplomatice, militare, serviciile secrete) și au reacționat la 23 august 1944 și în zilele următoare.

Pe baza surselor documentare germane cercetate (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Bundesarchiv Berlin, Bundesarchiv Koblenz, Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg im Breisgau, Institut für Zeitgeschichte München etc.), respectiv a literaturii de specialitate existente, vom încerca în cele ce urmează să prezentăm succint evoluția relațiilor dintre România și Germania național-socialistă

în perioada premergătoare actului de la 23 august 1944, informațiile transmise la Berlin de Legația germană din București, Misiunea Militară germană, conducerea Grupului Etnic German ori de cele două servicii secrete rivale – OKW/Amt Ausland/Abwehr și Amt VI-SD Ausland – cu privire la situația internă din România, respectiv să analizăm maniera în care acestea au fost receptate la Berlin și, îndeosebi, în ce măsură ele au fost luate în considerare în cadrul deciziilor adoptate de conducerea celui de Al III-lea Reich ca răspuns la evoluțiile consemnate în planul politicii interne din România.

In a doua jumătate a anului 1943, pe fondul înfrângerilor suferite de Wehrmacht și a încercărilor din ce în ce mai vizibile ale României și Ungariei de a se distanța de linia politică promovată de conducerea Reichului și de a se apropia de

puterile aliate, Hitler și Înalțul Comandament al Wehrmachtului (OKW) au luat decizia elaborării unor planuri militare ce vizau ocuparea și prevenirea desprinderii lor din alianța cu Germania. În perioada septembrie 1943 – februarie 1944 OKW în cola-

borare cu OKH (Înalțul Comandament al Armatei de Uscat) au elaborat, sub numele de cod „Margarethe I”, respectiv „Margarethe II”, planurile militare ce vizau ocuparea militară a ambelor state. Pentru că la acea dată Wehrmachtul nu dispunea de

amenințat a unor unități de blindate germane, înarmarea cu armament antitanc a diviziilor românești aflate în curs de mobilizare și, nu în ultimul rând, evacuarea trupelor aflate în Crimeea. Hitler s-a arătat dispus să examineze cererile părții române și să pună la dispoziție ajutorul militar solicitat, dar a refuzat categoric să ia în considerare posibilitatea evacuării unităților germane și române din Crimeea, invocând în sprijinul deciziei sale considerente de natură politică și militară (posibilitatea modificării atitudinii Turciei și Bulgariei, respectiv utilizarea forțelor sovietice aflate în Crimeea în alte sectoare ale Frontului de Est, bombardarea regiunii petrolifere Ploiești etc).

Infrângerile suferite pe front s-au repercutat negativ inclusiv asupra stabilității politice interne a României, contribuind la creșterea nemulțumirii populației civile, dar și a cercurilor opoziției democratice față de Germania și guvernarea mareșalului Ion Antonescu. Descriind situația creată în România în urma recentelor succese reputate de Armata Roșie, Legația germană arăta la începutul lunii aprilie 1944: „Atmosfera generală în România este deosebit de sumbră și nervoasă. În timp ce o parte a populației re-proșează germanii de a nu fi trimis la timp re-

General-locotenent
Walter Wenck

zerve pe Frontul de Est, cealaltă parte a populației reproșează mareșalului faptul că nu a mobilizat la timp. În calitate de Conducător al statului și comandant suprem ar fi trebuit, personal, să evalueze în mod corect situația; scuza sa că nu a fost informat corespunzător de către Germania nu este acceptată”.

Cu ajutorul diviziilor române recent mobilizate, precum și cu forțele germane trimise, în special divizii blindate, frontul a putut fi stabilizat în luna aprilie 1944, pe aliniamentul situat între Nistru și Carpați, la nord-vest

de Câmpulung Moldovenesc. În perioada următoare, comandamentul Grupului de Armate „Ucraina de Sud” a reușit să completeze cu efective și să mărească capacitatea combativă a diviziilor germane, reușind totodată ca prin acțiuni ofensive locale să amelioreze și să scurteze linia frontului, respectiv să constituie în spatele acestuia rezerve blindate în vederea contracarării străpunerilor realizate în urma unei eventuale ofensive sovietice. În fine, au fost depuse eforturi serioase pentru crearea unui sistem de apărare eficient, organizat în adâncime, al cărui element principal era reprezentat de linia fortificată Focșani – Nămoaloasa – Galați.

În urma acestor măsuri capacitatea de luptă a trupelor germane și române crescuse considerabil, ceea ce părea să justifice optimismul ce predomină la nivelul comandamentului Grupului de Armate „Ucraina de Sud” cu privire la posibilitatea de a rezista cu succes în cazul unei ofensive de anvergură sovietice. Potrivit evaluării șefului de stat-major, generalul-locotenent Walter Wenck, capacitatea de

luptă a Grupului de Armate atinsese în iunie 1944 un stadiu ce-i permitea nu numai să facă față cerințelor operative, ci să și cedeze o parte a unităților sale blindate în vederea întăririi sectoarelor periclitate de pe Frontul de Est.

(Va urma)

Tancuri sovietice în ofensivă lângă Odessa

nului militar ce avea ca scop ocuparea României („Margarethe II”), plan ce lua în calcul posibilitatea participării forțelor armate maghiare la operațiunile de ocupare a părții de sud a Transilvaniei.

La scurt timp după înfăptuirea operațiunii „Margarethe I”, în martie 1944, Führerul l-a invitat pe Conducătorul statului român la o rundă de convorbiri (23 – 24 martie), în cursul căreia i-a prezentat motivele ce l-au determinat să ordone ocuparea Ungariei și i-a comunicat confidențial faptul că din cauza „atitudinii neloiale a guvernului maghiar și după ce atât România cât și Ungaria nu au recunoscut niciodată arbitrajul de la Viena și după ce Italia s-a desprins, consideră că nu mai este potrivit pentru Germania să funcționeze în continuare ca semnatar al arbitrajului de la Viena. El (Führerul) îl roagă pe Antonescu ca, deocamdată, să nu vorbească nimănui de această declarație; la momentul potrivit o va face el (Führerul) publică”.

La prima vedere, această declarație părea să dea câștig de cauză României în disputa sa teritorială cu Ungaria și să justifice astfel linia politică promovată până la acea dată de mareșalul Ion Antonescu în privința colaborării politice și militare româno-germane. În realitate, declarația a avut un scop tactic, fiind determinată de contextul internațional nefavorabil. Hitler a realizat că numai prin simple promisiuni nu va reuși să mențină România alături de Reich, într-un moment în care armatele germane înregistrau eșecuri repetate pe toate teatrele de război, iar aliații anunțaseră în public faptul că ei considerau „nul și neavenit” arbitrajul din 30 august 1940. Deși declarația a rămas confidențială și nu avem niciun motiv să credem că Führerul a intenționat vreodată să o facă publică și cu atât mai puțin să o transpună în practică – din cauza posibilelor repercusiuni politice și, mai ales, militare imprevizibile pentru Reich –, trebuie spus că ea a avut, totuși, efecte imediate în ceea ce privește

atitudinea României față de continuarea războiului alături de Germania. Promițându-i „retrocedarea” Transilvaniei de Nord, nu numai că Hitler a reușit să-l determine pe mareșalul Ion Antonescu să renunțe la intenția de a ieși din război, menținând în continuare colaborarea politică și militară cu cel de Al III-lea Reich, dar a obținut în același timp o sensibilă sporire a contribuției militare a României pe Frontul de Est, prin mobilizarea și trimiterea pe front a trupelor ce fuseseră reținute până la acea dată de autoritățile române în interiorul țării, îndeosebi de-a lungul frontierei cu Ungaria, sub pretextul prevenirii unei agresiuni maghiare.

Pătrunderea Armatei Roșii pe teritoriul României, în urma ofensivei declanșate la 4 martie 1944, dar mai ales slăbiciunea evidentă dovedită de Wehrmacht au dus la tensionarea relațiilor dintre Berlin și București, provocând o criză de încredere la nivelul oficialităților politice și militare române în privința capacității conducerii germane de a face față situației create în urma ofensivei declanșate pe Frontul de Est de Armata Roșie. Acest fapt s-a manifestat în cadrul schimbului de mesaje Hitler – Antonescu, petrecut la sfârșitul lunii martie, în cadrul căruia Conducătorul statului român a criticat – chiar dacă într-o formă voalată – conducerea superioară germană, solicitând măsuri imediate și radicale în vederea redresării situației, respectiv dirijarea spre sectorul de front

Avangarda Diviziei 16 SS ocupă Budapesta, în cadrul planului „Margarethe I”

Aleși și alegători se întâlneau, de obicei, preț de o fotografie, în campaniile electorale; apoi, primii își vedeau de interesele lor, ultimii de necazuri

După secolele de absolutism, România avea, începând cu anii 1860, una dintre cele mai liberale constituții din Europa, unele dintre cele mai bune legi, unele dintre cele mai transparente instituții publice de pe continent. Marea problemă – sintetizată în mod excepțional de Titu Maiorescu în 1868, în celebra sa teorie a formelor fără fond – consta în faptul că aproape nimeni în România nu aplica aceste prevederi, aproape nimeni nu le respecta, aproape nimeni nu le înțelegea.

În mediul rural, funcționase de secole – și funcționase bine – obiceiul pământului sau legea țării. Sute de ani de

România nu a devenit Franța și nici măcar Bucureștiul micul Paris. Efectul imediat al înlocuirii, în perioada 1859 – 1866, a instituțiilor juridice și organizațiilor politico-administrative tradiționale românești cu cele occidentale a fost înstrăinarea de stat și de clasa politică a populației mai ales de la țară, care forma 80% din națiunea română.

Un spectacol imoral, rușinos al vieții publice românești dintre cele două războaie mondiale a fost reprezentat de fenomenul migrației politice, cunoscut astăzi sub denumirea de traseism politic. În dorința de a se permanentiza la putere, de regulă, după demisia sau demiterea unui

tradiție politico-juridică românească au fost abandonată și înlocuiri cu niște reglementări străine, preluate din Occident, dar insuficient adaptate realităților românești, deloc explicate, înțelese și însușite de marea masă a locuitorilor. Contrar efectului scontat,

cabinet, un număr important de persoane din administrația publică centrală și locală părăseau fostul partid de guvernământ și se solidarizau, din oportunism, cu noua echipă instalată la cârma României. Oamenii politici treceau, cu o viteză amețitoare, dintr-un partid într-altul. În 1920, prefectul de Bazargic a părăsit Partidul Conservator Democrat, zicându-le în față: „Ce vreți? Nu vreau să mor sărac!“. În două luni de zile a realizat o sumă de 600.000 lei. A vrut să vândă un scaun de deputat pentru 200.000 lei.

În timpul numeroaselor campanii electorale – 11 runde de alegeri în 20 de ani (1919 – 1939) –, oamenii politici se denigrau reciproc, caracterizându-se într-o terminologie specifică mai curând Codului Penal. Cuvinte precum trădători, hoți, bandiți și criminali erau dintre cele mai obișnuite în timpul alegerilor din România interbelică. Promisiunile electorale, cu caracter demagogic, erau uitate de candidați îndată după câștigarea alegerilor, care erau considerate întotdeauna libere și corecte de partidul care le câștiga și suspectate de fraudă electorală și corupție politică de partidul

Nimic nu dovedește mai bine lipsa de putere, de atitudine și despotismul unei teorii a unui om de stat, a unui guvern, ca aceea cu ușurință primire, justificare și aplicare a unor măsuri sub cuvânt de necesitate; nimic nu nimicnicește mai mult instituțiile, securitatea și libertatea unui popor; precum nimic iarăși nu pune mai mult în pericol respectul și securitatea Tronului. Populul se vede, prin niște asemenea măsuri, silit să creadă că guvernul este slab, părăsit de amorul public, fricos și că existența lui este împotriva dreptului, prin urmare să caute și el în contra legilor măsuri de apărare. Și așa, când se presintă pericolul în faptă, tronul cade sfărâmat.

(Apostol Arsache, 1789 – 1869, primul ministru al Afacerilor Străine al României)

Avanpremieră editorială

La Editura RAO se află în pregătire un volum intitulat *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, avându-l ca autor pe lector universitar dr. Bogdan Bucur (Magazin istoric, nr. 10/2018), editorul bestsellerului *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri* (Editura RAO, 2017). Vă prezentăm în continuare un prim fragment din această lucrare.

EFECTELE PROASTEI GUVERNĂRI ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Lector universitar dr. BOGDAN BUCUR,
Facultatea de Științe Politice (S.N.S.P.A. București)

Undeva, în România interbelică

În doar 22 de ani, România s-a transformat din România reîntregită, de după Marea Unire din 1918, o țară cu o Constituție democratică, într-o țară care a pierdut Basarabia și o parte din Transilvania, o țară cu un regim de autoritate personală, al regelui Carol al II-lea, ce avea curând să fie înlocuit de un regim de dictatură militară, al generalului Ion Antonescu.

Cauzele unei astfel de involuții sunt complexe. Între ele, un rol important l-a jucat ceea ce în sociologie se definește cu conceptul intern war (război intern). Noțiunea depășește semnificația explicită a conceptului de război intern și trebuie interpretată în accepțiunea că principala constantă din politica internă românească a fost succesiunea permanentă de conflicte (majoritatea acestora purtând amprenta confruntărilor violente). Conceptul incumbă, așadar, existența unei stări de permanentă violență politică internă între contestatarii puterii și deținătorii puterii. Într-o societate în care există o stare de război intern, contestatarii puterii recurg la forță sau la amenințarea cu forță, pentru a schimba conducerea statului sau componența executivului, pentru a influența politica guvernului, pentru a modifica starea de legalitate și de constituționalitate. Într-o astfel de societate, virulența conflictelor dintre grupările politice contestatate și conducătoare nu este determinată atât de neînțelegeri ideologice, cât mai ales de lipsa de scrupule în ceea ce privește dorința de a accede la putere, pentru gestionarea resurselor de prestigiu și de influență politică – adesea frauduloasă. O atare societate este caracterizată atât prin lipsa coeziunii în interiorul elitei politice, cât și prin lipsa consensului între guvernanți și guvernați.

ficat, completat, rectificat sau interpretat funcția publică în România. Situația a fost similară și în ceea ce privește legile administrației publice. Și pentru ca haosul legislativ să fie complet, trebuie precizat faptul că, printr-o serie de legi speciale, multe instituții publice au beneficiat de acte normative de organizare și funcționare, care derogau de la Statutul funcționarilor publici (norma generală în materie).

In atare condiții, începe să fie configurată percepția potrivit căreia România devenise o țară de plugari și funcționari publici. Bugetul de stat al României – aproximativ 38 de miliarde lei, pentru anul 1928 – este cheltuit în proporție de 50% pentru plata salariilor celor peste 450.000 de angajați din sistemul public. În opinia specialiștilor, 50.000 dintre aceștia formau, numai în cadrul aparatului de stat, pletora funcționarilor publici prisoselnici. Paradoxal este faptul că, deși se aloca de la bugetul de stat o sumă enormă – de aproximativ 20 de miliarde lei – pentru plata tuturor bugetarilor, salariile acestora erau, în general, mizerabile, iar serviciile publice prestate către populație nesatisfăcătoare. România Mare a salarizat – chiar dacă prost – unul dintre cele mai voluminoase aparate birocratice din Europa și chiar din lume.

Într-o asemenea conjunc-

tură, România a căutat să identifice alternative politice la ineficacitatea sistemului democratic de a administra bine țara. Astfel, în anii 1930 s-au prefigurat două variante, ambele de extremă dreapta și nedemocratice, care se contestau reciproc: dictatura regală și dictatura legionară. Confruntat cu insuccesul sistemului democratic, potențat în timpul crizei economice și financiare globale, din perioada 1929 – 1933, regele Carol al II-lea demarează primul proiect politic de restructurare fundamentală a statului. Confruntată cu adâncirea zgomoaselor și violentelor frământări electorale românești, precum și cu lipsa generală de preocupare a clasei politice în a identifica soluții economice viabile pentru rezolvarea problemelor cu care se confrunta țara, ceea ce nemulțumea segmente tot mai largi de populație, Restaurația regelui Carol al II-lea din 8 iunie 1930 – care „a luat înțelesul unei adevărate prefaceri din temelii a vieții românești și a statului nostru” – a fost considerată de susținătorii autoritarismului monarhic drept „epoca celei dintâi revoluții care cuprinde toate laturile vieții nației”, cum scria Octavian Neamțu, un apropiat al lui Dimitrie Gusti, promotor al carlismului.

Speculând și provocând eșecul aparent al democrației parlamentare, regele Carol al II-lea instaurează autoritarismul monarhic, la 10 februarie 1938, sub pretextul de a rec-

Examen pentru ocuparea unor posturi la Poșta Centrală

tifica neîmplinirea unui sistem politic bazat pe competiția infructuoasă dintre partide și de a edifica România Mare și Tare. Considerat drept „neșovăitor în fața primejdiilor” și având dorința fermă „de a merge până la capăt pe drumul muncii pentru o țară bogată, sănătoasă, puternică”, conducătorul „celor gata de luptă pentru o țară nouă” a manifestat îndrăzneală în „desvăluirea relelor” și hotărâre în pedepsirea vinovaților pentru proasta guvernare din perioada democratică. Sub domnia coruptă a regelui Carol al II-lea, susținătorii soluției autoritarismului monarhic apreciau că, în „țara cea nouă și puternică a românilor”, care era „temeinic și cu multă chibzuială îndrumată” de Marele Străjer, se desfășura o „muncă de înfăptuiri pozitive și de organizare nouă a vieții românești”, departe de „frământările organizațiilor politice și [...] de sbuciumul lor”.

De altfel, cu ocazia urcării regelui Carol al II-lea pe tronul României, Nicolae Iorga a formulat un avertisment crepuscular despre viitorul politic al țării, la împlinirea căruia avea să contribuie, din nefericire, chiar și el. Profecția ma-

Românul se naște bursier, trăiește ca un funcționar și moare pensionar.

(Petre P. Carp,
1837 – 1919,
prim-ministru al
României)

care le pierdea. Persoanele care votau în stare de ebrietate, bandele organizate de bătauși plasate în preajma secțiilor de votare, guvernul suspectat de dictatură și de fraudarea alegerilor sau cazurile numeroase de morți și răniți din timpul violentelor campanii electorale făceau parte integrantă din realitatea politică românească.

În perioada interbelică, societatea românească – fracturată între viața luxuoasă a unei minorități educate (rezidentă în mediul urban) și existența mizeră a majorității analfabete (rezidentă în mediul rural) – a continuat să evolueze între aceleași vechi coordonate fanariote ale bacșisului și hatarului. Fractura dintre aceste două lumi paralele, reprezentate în mod simbolic de politicianul venal și țărănul flămând, avea să conducă la prăbușirea firavei democrații românești, către sfârșitul anilor 1930, asaltată de două autoritarisme, legionar și monarhic, în vreme ce comunismul totalitar stătea în așteptare, pentru jumătatea anilor 1940.

Mircea Vulcănescu vorbește despre traficul de influență pe care l-a făcut, prin 1936 – 1937, până și marele profesor Nae Ionescu, de care era extrem de atașat, la nivel personal. Profesorul dorea să beneficieze de scutirea la plata taxelor vamale, în cazul unui „automobil splendid”, marca Maybach, pe care pretindea că îl achiziționase recent din Germania și pe care dorea să îl introducă în țară. Refuzat de directorul Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu a intervenit direct la Mircea Cancicov, ministrul Finanțelor, cu care era prieten apropiat. În cele din urmă, secretarul general Cristu Simionescu l-a scutit, cu toată opunerea Direcției Vămirilor, în condițiile în care nu exista

Mircea Vulcănescu,
un funcționar
mult prea incoruptibil

bază legală pentru un asemenea tratament preferențial. Pentru că era un om incoruptibil, care nu accepta, spre deosebire de colegii săi, încălcarea prevederilor legale în materie de taxare vamală, Mircea Vulcănescu a deranjat foarte multe interese. După ce s-a constatat că este insensibil la diferitele forme de corupție sau amenințare, se pare că importatorii au pus două milioane la bătaie pentru a le oferi persoanei care îl va destitui pe Mircea Vulcănescu din funcția deținută. Și într-adevăr, după numai doi ani petrecuți la conducerea Direcției Vămirilor, Mircea Vulcănescu este mutat, în vara anului 1937, la Direcția Datoria Publică.

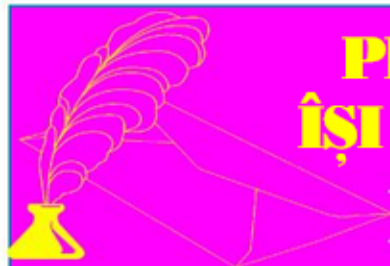
Ialtă manifestare a stării de război intern existentă în societatea românească interbelică este și violenta dispută legislativă pe marginea numeroaselor proiecte de reformă administrativă, determinate nu atât de necesara modernizare a statului – invocată ca pretext,

adesea, în mod propagandistic –, cât mai cu seamă din obscure interese partizane și mărunte calcule politice. Aproape fiecare schimbare de guvern aducea cu sine o modificare substanțială a cadrului normativ general, mai cu seamă în domeniul administrației și funcției publice. Instabilitatea legislativă genera, în mod automat, haos social și ineficiență instituțională. Această situație pune în evidență atât incapacitatea partidelor politice din România de a ajunge, prin consens și negociere, la un compromis rezonabil, în vederea soluționării durabile a problemei administrației publice, aflată în dezbateri permanentă și schimbare continuă, cât mai ales preocuparea elitei guvernamentale pentru satisfacerea, pe seama dregătorilor statului, a numeroasei sale clientele politice. Angajările și destituirile pe motive politice ale salariaților statului erau obișnuite în perioada interbelică, în vreme ce numirile sau promovările obiective, doar pe criterii de competență profesională și în condiții de concurență deschisă, au fost întotdeauna o *rara avis*.

S-a ajuns la numărul impresionant de 39 de acte normative emise în 26 de ani, care au reglementat, modi-

**Profesori și învățători speră
„să prindă” o catedră**

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

„La hotarele dintre două lumi“, s-ar putea defini cel mai bine scrisorile publicate mai jos. Ca să-și salveze averea și condiția de om (încă) liber, Manuel Kapri face apel la Academie. Gestul a fost propriu multor români care au socotit că prin donații sau dare în arendă, exploatare sau administrare a unor bunuri prin Academie le pot salva de confiscarea comunistă. Kapri l-a rugat pe academicianul Victor Slăvescu, fostul director al soției sale, Lya Florescu, și membru în Comisia de Bunuri a Academiei, să-l angajeze la înaltul for cultural. Și Th. Râșcanu, scriitor care nici astăzi nu și-a găsit o mențiune în dicționarele de profil, încearcă, fără succes din păcate, să se pună la adăpost, după ce mai rămăsese prin trecerea furiei demolatoare postbelice, cu ajutorul Societății Scriitorilor Români (S.S.R.). În fine, scrisoarea lui J. v. Swiecinski (din a cărui corespondență cu aceeași familie am mai publicat în Magazin istoric) oglindește descompunerea brutală, contabilizată în fapte aparent mărunte, a unui domeniu care până atunci fusese fala Moldovei.

Prima și ultima scrisoare provin din arhive particulare; cea de a doua, de la Biblioteca Națională.

Manuel Kapri către Victor Slăvescu

Baron Manuel Kapri
Jacobești
Jud. Suceava

14 iulie 1945

Mult stimat domnule Slăvescu,

In scop de a definitiva condițiunile de remunerare ce-mi sunt oferite de Academia Română, le-am concretizat în scris spre a fi văzute de d-voastră și aprobate de ceilalți membri ai Comisiei Bunurilor, urmând a fi trecute fie în procesul verbal al ultimei ședințe, fie într-un act de angajament.

În ce privește taniemele din veniturile agricole, am aplicat me-

Victor Slăvescu

toda tranșei progresive, propusă de mine, stabilind ca rentă minimă arenda în natură ce se plătește în prezent pentru moșiile Academiei ce sunt arendate.

Deoarece fixarea unei rente minime și a unor tranșe progresive de venituri pentru proprietățile forestiere și urbane nu-mi este posibilă și deoarece mărirea acestor venituri nu este în acciași măsură în funcțiune de preceperea și stăruința celui ce administrează, astfel cum este cazul în exploatațiile agricole, am menținut pentru calcularea taniemelor participarea cu un procent fix, adică metoda obișnuită până acum.

Vă rog, prea stimat domnule Slăvescu, să

relui istoric, neluată în seamă, pentru moment, de prea multă lume, făcea referire la iminenta intrare în descompunere lentă a partidelor politice românești, după Restaurarea din 8 iunie 1930: „Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid“.

Pentru Cezar Petrescu, dictatura regală a reprezentat „un reflex de apărare socială și națională opus acțiunilor nimicitoare de partid“. Principalul argument adus în favoarea monarhiei autoritare a constat în faptul că „guvernul are o autoritate mult mai mare și fiind liberat de influențele cluburilor politice, atât de dăunătoare nevoilor publice, poate să gospodărească mult mai bine interesele generale, fără să ție seama de interesele partizanilor“.

Presiunea publică în favoarea unei intervenții decisive din partea regelui, pentru a curma eșecul aparent al sistemului democratic de guvernare prin partide și de a-și asuma conducerea autoritară

Carol al II-lea, proaspăt revenit pe tron, și fratele lui, Nicolae

a statului, era de-a dreptul uriașă în a doua parte a anilor 1930, fiind exercitată de aproape întreaga clasă politică, fără conducerea centrală a primelor trei partide românești, așa cum au rezultat acestea din ultimele alegeri libere, desfășurate în decembrie 1937: P.N.L. (condus de Dinu Brătianu), P.N.-Ț. (condus de Iuliu Maniu), Mișcarea Legionară (condusă de Corneliu Zelea Codreanu). Au militat pentru autoritarism camarila regală, toate micile, dar zgomotoasele și populiste, formațiuni agrare

radicale (Liga Agrară, Partidul Național Agrar, Uniunea Agrară), precum și partidele naționaliste, xenofobe sau antisemite (Liga Apărării Național-Creștine, Partidul Național Creștin, Frontul Românesc). De asemenea, mulți oameni politici din P.N.L. și P.N.-Ț. au pactizat cu regimul carlist și au îmbrăcat, în perioada 1939 – 1940, uniforma albă de deputat sau senator din partea Frontului Renașterii Naționale. Chiar și Mișcarea Legionară, în 1940, aflată sub comanda lui Horia Sima, a pactizat cu regimul carlist.

Momentul februarie 1938 nu a reprezentat, așadar, o ruptură abruptă sau o trecere bruscă de la un regim democratic la unul autoritar. Momentul februarie 1938 a reprezentat un transfer aproape insesizabil al exercițiului politic autoritar și arbitrar de la o oligarhie de partid (în principal P.N.L. și P.N.-Ț.) către suveranul României. Prin urmare, tranziția politică a României Mari, dinspre democrație către dictatură, din februarie 1938, a fost, în general, domoală și acceptată de societatea românească, fără semne importante de opoziție, exceptând câteva personalități singulare. Oricum, trecerea la regimul de autoritate monarhică se plasa în logica unei epoci care, în competiția dintre democrație și dictatură, părea să fie favorabilă celei din urmă.

(Va urma)

Trecerea de la spectacolele organizate pe stadioane în vremea lui Carol al II-lea și de la reprimarea demonstrațiilor cu tunuri cu apă la „Dacia“ și la închisorile comuniste a părut contemporanilor oarecum în logica lucrurilor

Theodor Râșcanu

Dar ce mai pot aștepta de la S.S.R.?... Ce-i pasă lui Eftimiu de scriitori?... Eu mai aștept.

Dar pentru mine nu-mi fac iluzii. La Buhăiești nu voi mai sta. Nu mai am unde... Mai stau în Vaslui până în mai și apoi voi veni în București, să-mi caut a-

colo o garsonieră sau o căsuță periferică sau o fermuliță de cumpărat să-mi fac acolo *un gîte pour mes derniers jours* [un locșor pentru ultimele mele zile – în franceză]. De aceea te rog mult, dacă știi sau afli undeva, indiferent cartierul, o căsuță ori o garsonieră de cumpărat până la suma de 20 – 30 milioane și liberă, imediat scrie-mi. Îți ofer comisionul cuvenit, bez recunoștința. Vreau să mă stabilesc definitiv la București, să fiu aproape de edituri, de redacții, de S.S.R. și de confrăți. Am două romane gata de tipar scrise în refugiu de la Roșiorii de Vede și acum transcriu *Ileana Lupului* pentru ediția a II-a definitivă. La Vaslui pot să-mi închid viața, căci n-am nici cadrul de la Buhăiești nici ce câștiga. Voi lichida Buhăieștii și cu câte milioane voi căpăta voi veni la București. Poate îmi voi face o editură proprie. Ce păcat că nu e și la noi condițiunea scriitorilor care este în U.R.S.S.!... În București voi găsi mijloace de trai mai bune. La țară nu mai e de stat – când nici boier nu mai ești, nici țaran. Am încheiat o viață – a doua. Încep a treia viață – 5, 10, 20 de ani – cât va fi...

Deci, la revedere, dragă prietene. Vreau să mă închid în București, să nu mai știu de deplasări, de permis C.F.R., de țară, de agricultură. Vreau să distrug în mine și dragostea de natură și dragostea de Moldova. Vreau să uit trecutul, să mă îmbăt de prezent.

Theodor Râșcanu

J.v. Swiecinski către Ileana Sturdza

Ceahlău, în 10-IV-1949

Scumpă principesă,

Lunga matală tăcere m-a mâhnit și pus pe griji serioase, în urma diverselor știri ce circulau pe aici, după aplicarea noii legi privitoare la deposedarea proprietarilor și de cota de 50 de ha ce li s-a lăsat. N-am putut da crezare acestora și am urmărit în jurnale ca să mă conving, unde am găsit, în fine, cazuri cu sabotaje, de cultivare și înstrăinare de inventar cărora li s-ar fi luat prin deposedare proprietatea, însă n-am găsit legea care să fie votată în această privință, încât mă liniștisem până ce mi s-au citat cazuri concrete petrecute la Piatra, Roman, între care multe cunoștințe și persoane de vază – care s-au scos în puterea nopții –, fără să le îngăduie măcar să-și ia lucrurile strict necesare, expulzându-le chiar în alte județe după alegerea orașului. Toate aceste apoi, când m-am văzut vizitat mai des de cunoștințe și alții, care toți căutau să afle dacă am vreo veste de la dvs. și unde vă aflați. După stăruințe și insistențe, am ajuns să aflui, în fine, că în localitate circulă, ca și în împrejurimi, zvonul lansat de Fediuc că dvs. sunteți arestată și nu mai domiciliați în București!

Puteți să vă închipuiți starea mea sufletească în care mă găsesc, după ce și domnul Güttler venind îmi confirmă aceasta că F. ar fi spus-o la Curte șefilor personalului de la serviciile instalate acolo. Grozavă neliniște și gânduri negre mă cuprinsese, grijă mare și nerăbdare de a avea vești precise; am petrecut o zi și o noapte îngrozitoare, până ce, în fine, am avut din Piatra știrea că, după un timp îndelungat de tăcere, ați vorbit la telefon însuși dvs. în persoană. Aceasta m-a reanimat și ușurat sufletește, iar când am primit și cele vreo câteva rânduri scrise de mata, cu scrisorile către Bejan [fost șofer la administrația domeniului Hangu] și scrisoarea lui Mihai [fiul adresantei, istoricul Mihai Dimitrie Sturdza], m-am găsit într-o privință liniștit, cu toate că știindu-vă pe dvs. și pe toți ai dvs. foarte necăjiți, însă sănătoși!

insistați pe lângă ceilalți domni membri ai Comisiei ca chestiunea remunerării mele să fie rezolvată cât mai curând și în mod definitiv, pentru ca să pot primi salariul cuvenit, de care am mare nevoie, neavând alte venituri. Activitatea mea la Academia Română a început la data de 15 mai.

Mulțumindu-vă încă o dată din toată inima pentru bunăvoința și grija amicală cu care ați susținut numirea mea și stabilirea unor remunerații corespunzătoare, vă rog să primiți expresiunea sentimentelor mele de perfectă considerațiune.

Manuel Kapri

Theodor Râșcanu către Theodor Iacobescu

Vaslui, str. V. Lascăr 8
Sâmbăta Sfântului Theodor, 1946

Scumpe maestre și iubite prieten,

În chiar ziua onomasticii mele și a d-tale, îți scriu ca să-ți urez multă sănătate și la mulți ani (mai buni și mai fericiți ca cei de până-acum). Nu te-am uitat niciodată, adesea m-am gândit și mă gândesc la dumneata și sunt foarte dorit să te văd, dar „nu sunt vremurile sub om...“, vorba cronicarului. N-am mai fost de mult prin București (din vara trecută) și...

De când nu ne-am văzut

Multă vreme a trecut...

Am părăsit Roșiorii de Vede la 28 august și am ajuns la 10 septembrie la Vaslui, unde m-am stabilit vremelnic spre a fi mai aproape de Buhăiești, unde nu pot sta, căci întreaga mea locuință a fost cu totul jefuită și distrusă de târnăcopul fraților noștri țărani. Cam pretutindeni, după 23 august, s-au năpustit asupra conacelor. Mi-au devastat și furat tot. Toată biblioteca mea, toate lucrurile dragi, tablouri, statui, tot mobilierul conacului, toată gospodăria, toate acareturile, tot, tot a fost distrus și jefuit. Pagube de zeci de milioane! Ba, mi-au tăiat și parcul – copacii mei dragi – și pădurea de lângă conac. Iarna asta încă, la Crăciun, niște soldați din gară mi-au tăiat un brad mare din fața casei pentru ca să împodobească un tren cu crengile lui. Tăierea

acestui brad (plantat de mine acum 30 de ani) lângă care aveam un kiosk mare – distrus și el – am considerat-o ca verdictul destinului. Am murit pentru Buhăiești. Nu voi mai locui niciodată acolo unde am trăit și am creat și am visat. Nu mai pot reface nimic și nici nu mai am când. Nici cu ce. Mi-au mai distrus iarna asta și ruinele [pe] care le-am găsit în septembrie. Vin și acum și mai fură cărămizile din pereți, câți au mai rămas. S-au făcut „constatări“ și „evaluări“ și s-au cifrat pagubele (la valoarea de azi) la peste 600 de milioane de lei!... Va mai plăti cineva aceste despăgubiri?

Am 58 de ani, iar pădurea tăiată de armată și țărani avea abia 20 de ani. Ca s-o revăd peste 20 de ani ar trebui să am 78 de ani. *A quoi bon?*... [la ce bun? – în franceză] (Și n-am contract cu Dumnezeu). Deci ce să mai fac la Buhăiești? Să clădesc acum o casă nouă, s-o mobilez din nou, să-mi adun o nouă bibliotecă?... De unde sutele de milioane?... Dar pentru refacerea fermei distruse?... Îmi dă credit statul?... Nu, nimic!... Nihil!... Nicevo! Am ajuns la concluzia și la convingerea că U.R.S.S. este salvarea omenirii. Sovietismul este destinul omenirii. De altfel, revoluția rusă nu s-a petrecut „de florile mărlui“, întocmai ca și revoluția franceză. Este o etapă a istoriei.

Am propus S.S.R.-ului (V. Eftimiu și N.D. Cocea) un plan de reconstrucție a Buhăieștilor. Știi că în urmă cu zece ani (sic!) am lăsat prin testament depus atunci (febr. 1938) la Tribunalul Vaslui conacul și ferma de 20 ha și biblioteca și manuscriptele și proprietatea literară a operelor mele în proprietatea S.S.R., cu „sugestia“ (nu obligația) de a face la Buhăiești un cămin de odihnă pentru scriitori. Am propus să transform testamentul în donație și – *de mon vivant* [în timpul vieții – în franceză] – S.S.R. să construiască (folosind și materialele existente de piatră și cărămidă, în valoare de 20 – 30 de milioane) căminul scriitorilor, iar eu să am dreptul până la moarte de a locui acolo ca „intendant“. Și să organizăm și ferma pentru întreținerea căminului. Dar nici nu mi-au răspuns. Azi nu mai există nici biblioteca, nici mobilierul, nici manuscrisele. Dar există încă fondul și ceva materiale. Parcul și pădurea vor crește la loc.

și la Cooperativă. Acestea-s tot ce am a vă spune de localitate, de un timp nici petreceri nu se mai dau, lipsă mare de bani!

Am fost vizitat de o doamnă care dorea să-i ptez pe o rochie de mătase trandafiri; cum deodată nu m-am gândit că pentru aceasta trebuie culori de ulei, i-am spus că aceasta va fi scump. Mi-a obiectat că prețul n-are importanță, cu toate acestea am refuzat deoarece cu acuarele, deși s-ar putea pregăti materia cu un medium, cum însă mătasea nu-i veritabilă și s-ar altera venind în contact cu soluția și m-aș expune să mai plătesc și daune! După informațiuni luate, doamna este soția intendentului de la spital.

În scrisoarea principesei Olga, dânsa menționează fraza: „Domnule Swi, o să ne vedem mai curând decât crezi, primăvara vine!” – n-am răspuns la aceasta, nu știu prin ce întâmplare am omis-o! Dar de atunci mă

*Mihai Sturdza,
cel de la care se aștepta, de Paști,
o lungă scrisoare*

frământă gândul cum s-ar putea înfăptui minunea aceasta și nu-mi pot explica cum trebuie să interpretez aceasta! Eu, în singurătatea mea aici, am pierdut toată speranța de a mai vedea pe cineva din dragii și scumpii mei prieteni, cunoștințe și rude.

Vă trimit cele patru centuri pentru dvs, principesa Olga, Greta [cumnata adresantei, mama lui Dimitrie Sturdza] și Lala [fiica adresantei]. Îmi pare foarte rău că din cauza verniului ei a pierdut din efect și finețea ce le-au avut nevernisate. Îmi permit a alătura și piesele pentru centura nemontată ce

i-am promis-o Maricicăi.

Închei, scumpa mea principesă, cu rugămintea de a transmite tuturor omagiile mele și draguțului Mihai o călduroasă îmbrățișare și că aștept de Paști lunga lui scrisoare, dorindu-vă la toți multă sănătate,

J.v. Swiecinski ■

Un fragment dintr-o diplomă romană a fost descoperit în satul bulgar Debelt, în centrul fostei așezări antice Deultum, la 10 km distanță de orașul Burgas, ne informează portalul www.sofiaglobe.com. Arheologii bulgari consideră descoperirea unică, fiind prima de acest fel în peste 40 de ani de cercetări arheologice în situl respectiv. „Fragmentul este foarte valoros pentru noi, chiar dacă are doar 4 cm², deoarece ne oferă informații suficiente despre conținut”, a declarat arheologul Krassimira Kostova. Cel care a descifrat piesa a fost grafologul Nikolai Șarankov, care a concluzionat că este un fragment dintr-un decret al împăratului Hadrian, emis la 17 iulie 122, prin care era lăsat la vatră un soldat din trupele auxiliare romane, cantonat în Dacia Inferior.

Nu este întâmplătoare descoperirea de la Deultum. După anul 69 d.H. aici a fost întemeiată o colonie pentru veteranii romani. Ea a fost fondată în timpul împăratului Vespasian și a purtat numele Colonia Flavia Pancensis Deultum. Cercetările arheologice au arătat că împărații romani au acordat un lot de pământ veteranilor și la mai bine de jumătate de secol după fondarea coloniei.

Apoi, primind cele câteva rânduri cu șnururi prin Blăgescu, am strigat în eul meu „Eureka!”, cu toate că nu conțin nimic îmbucurător decât necazuri cu scumpii matală părinți, pe care compătimește din toată inima de neajunsurile ce le-a pricinuit aceste șicane din partea regimului în care trăim – însă sunt convins că factotumul familiei se află sănătos și liber și se dezbate în toate necazurile și grijile cu stoicism înăscut. Cu astfel de însușiri trebuie să învingă scumpa mea principesă! Știu că mata curajul nu-l pierzi.

Îmi pare bine că coletele trimise de fratele meu principesei Olga, ajunse neviolat, i-au pricinuit așa mare plăcere. I-am scris despre aceasta și ei se vor găsi în culmea mulțumirii că au putut să o servească folositor, cu această neînsemnată faptă care i-a cauzat așa plăcere.

Scumpă principesă, o să mă ierți că am greșit socoteala cu șnururi și te-am păgubit prin faptul că i-am cerut prea mult, încât îi alătură prisosul, poate să folosească la altceva pentru portăgaretul principesei Olga, ca să nu se rătăcească și să-l aibă în orice moment la îndemână, mai ales acum când are pastelele după plac, va fi foarte ocupată și cu siguranță preocupată cu portretul!

Îmi pare foarte rău că n-am folosit de ocazia trimiterii pastelelor, ca să-mi fi ajutat [calchiere din limba franceză, ajouter = adăugat] pentru mine o lupă care mărește de 4 – 5 ori pentru ca să pot citi și eu tiparul mai mărunț sau prost făcut ca jurnalele noastre, ca să petrec sările în singurătatea mea mai bine!

Să trec acum la jurnalul local, să vă pun în curent cu schimbările intervenite aici. Mare luptă între cele două

Olga Sturdza

servicii instalate în Curte. Serviciul vra să scoată pe I.P.R., încât zilnic neînțelegeri; au pus, în fine, mâna pe tot: magazinele, garajul, uzina. Vor să instaleze electricitate și sunt în căutarea motorului de la vechiul automobil și în căutarea lucrurilor dvs. ce se aflau la Curte. Fac percheziții pretutindeni la toți foștii slujbași ai dvs.: la părintele Grigoriu, madam Coroamă și chiar la mine!

Cărlănescu este fugar, voiau să-l aresteze din nou ca sabotor, i-a încheiat

proces verbal că lipsește din farmacie, că este murdară și condusă de persoane incompetente! Farmacia s-a mutat la părintele Grigoriu. Pascu a fost scos din casă, unde locuiește acum Fediuc. Doamna Cărlănescu, foarte necăjită și amărâtă, este la Buhalnița. Nemulțămirea e aproape generală, deoarece după noile dispozițiuni, după ce le ia oamenilor lâna, acum trebuie să dea și câte 180 litri lapte de vacă Primăriei. Se zice că și oile vor fi dijmuite, precum și îmbrăcămintea și lucrurile din casă.

Oamenii s-au săturat de munca benevolă obligatorie. Zilnic, noi dispozițiuni. Pe Armbrister l-a scos din casă, lăsându-l deocamdată încă în două camere din atenanse. S-au format mai multe echipe de măsurători, care măsoară toate locurile în vederea noilor impuneri. În fiecare sâmbătă seară, întrunirea sătenilor la A.R.L.U.S., unde li se țin prelegeri inițiindu-i în doctrina marxisto-leninistă. Dirigintele Poștei înlocuit, iar noul diriginte au luat dispozițiuni bune că în aceeași zi corespondența este distribuită destinatarilor. Persecuția foștilor slujbași este continuată cu sârguință. Güttler a terminat-o cu slujba

Greta și Gheorghe Sturdza, cumnații Ilenei Sturdza

stagului știrea că deputatul de orientare social-democrată independentă (comunistă) Karl Liebknecht a proclamat, de la balconul Palatului Imperial, Republica Socialistă Germană. Deputatul Philipp Scheidemann a reacționat imediat. Și-a abandonat mâncarea pe masă, a ieșit la pervazul ferestrei și a proclamat, din proprie inițiativă, Republica Germană. Ambele proclamații au fost îndelung aplaudate. Întors la cantină, Scheidemann a fost apostrofat de Ebert: „Cine ți-a cerut să faci așa ceva? Forma de guvernământ o să fie hotărâtă de o adunare constituantă”.

Mai târziu, în memorii, Scheidemann a susținut că, de fapt, fusese informat despre intenția lui Liebknecht de a proclama republica socialistă și, prin gestul său, a dorit să i-o ia înainte liderului comunist, proclamând o republică de tip burhez.

La aflarea veștii, la cartierul general din localitatea belgiană Spa, împăratul Wilhelm al II-lea, căruia generalii îi declaraseră categoric că armata se va întoarce în Ger-

Cancelarul Max von Baden

mania, dar nu sub ordinele sale, a fugit în Olanda, unde a și rămas până la sfârșitul vieții (4 iunie 1941, *Magazin istoric*, nr. 2/2018). Wilhelm al II-lea a acceptat să trimită un act oficial de abdicare mult mai târziu, la 28 noiembrie 1918, când guvernul, în schimbul respectului act, i-a promis o pensie lunară de 65.000 de mărci aur. Sub presiunea maselor revoltate, s-au format soviete ale muncitorilor și soldaților în toate marile orașe. Nici vestea falsă a abdicării împăratului, nici

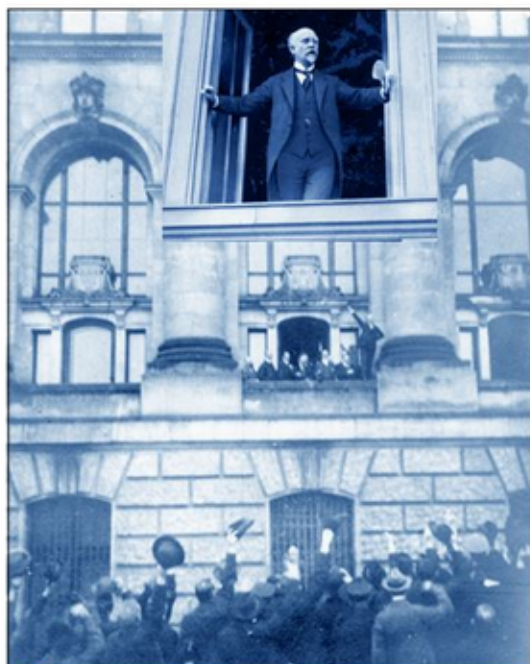
predarea funcției de cancelar lui Friedrich Ebert, nici proclamarea republicii de către Scheidemann nu au fost acte constituționale, ci simple acțiuni revoluționare ale unor lideri ce urmăreau să împiedice o revoluție. Din păcate, acele acte au marcat profund evoluția politică.

Represiune sângeroasă

O acțiune revoluționară propriu-zisă a avut loc la Berlin, în seara zilei de 9 noiembrie, când, în jurul orei 20.00, un grup de 100 de lideri revoluționari – în fapt, lideri sindicali din cele mai importante întreprinderi berlineze care organizaseră marile greve anti-război din ianuarie 1918 – au ocupat clădirea Reichstagului, formând așa-numitul parlament revoluționar. Acesta a hotărât ca alegerile să aibă loc în zilele următoare, în sensul că fiecare întreprindere și regiment să formeze soviete de muncitori și de soldați, care să aleagă guvernul revoluționar, format din ambele partide muncitorești: Social-Democrat și

Friedrich Ebert, la Weimar

Deputatul Philipp Scheidemann (în medalion) proclamă, de la fereastra Reichstagului, Republica Germană

CONSTITUȚIA REPUBLICII DE LA WEIMAR

SORIN CRISTESCU

Anul acesta se împlinește un secol de la adoptarea așa-numitei Constituții de la Weimar, menită să reprezinte legea fundamentală a Republicii Germane proclamate la 9 noiembrie 1918, în condițiile speciale ale crizei provocate de înfrângerea militară.

Multă vreme s-a vorbit de revoluția germană din noiembrie 1918, dar denumirea nu lămurește complexitatea evoluțiilor politice care au condus la sfârșitul Reichului wilhelmian și care au marcat evoluția republicii.

Comandamentul naval german a hotărât, la 24 octombrie, să angajeze flota imperială într-o operațiune sinucigașă împotriva marinei de război britanice. A fost momentul izbucnirii revoltei marinarilor; o revoltă cu totul aparte, deoarece soldații de pe două nave, *Thüringen* și *Helgoland*, s-au prezentat la comandanți și au declarat că operațiunea care tocmai pornea contravenea obiectivului urmărit de guvernul Germaniei, și anume încheierea păcii.

Flota a făcut cale întoarsă și, odată ajunsă în portul Kiel, amiralii au hotărât arestarea răsculaților. Demersul a declanșat, la 3 noiembrie, revolta tuturor echipajelor flotei germane, care i-au

alungat pe ofițeri, au pus stăpânire pe nave, ridicând drapelul roșu, apoi au preluat cu ușurință controlul asupra întregului oraș Kiel, fraternizând cu muncitorii și formând, după modelul din Rusia, soviete ale muncitorilor și matrozilor. Încetul cu încetul, revolta a atins și marile orașe germane, precum München și Berlin.

Revolta marinarilor din portul Kiel

Acte neconstituționale

La Berlin, într-o sâmbătă de 9 noiembrie, muncitorii au organizat mari demonstrații de susținere a guvernului. Văzând refuzul împăratului de a se retrage, așa cum ceream Poliției, cancelarul Max von Baden i-a cerut agenției de știri „Wolff” să anunțe abdicarea, dar fără să-i ofere vreun document doveditor, deoarece nu avea cum. Vestea a fost primită cu aclamații, ceea ce i-a conferit un soi de legitimitate. Tot cancelarul a fost cel care s-a retras din funcție și i-a cedat locul liderului Partidului Social-Democrat, Friedrich Ebert.

În acele condiții a sosit la cantina Reich-

Wilhelm Dittmann

Hugo Haase

Hugo Preuss

ului (deci, nu prin vot popular, așa cum se va întâmpla cu succesorul său, feldmareșalul von Hindenburg, în aprilie 1925 și, respectiv, în noiembrie 1932), iar, la 13 februarie, Philipp Scheidemann a fost numit cancelar.

Proiectul elaborării Constituției a fost încredințat celui care, la 13 februarie, fusese numit ministru de Interne, Hugo Preuss (1860 – 1925), membru marcant al Partidului Democrat German (DDP). Plecând de la ideile Constituției din primăvara lui 1848, Preuss a elaborat noul act fundamental pe baza a trei principii: toată autoritatea politică emană de la popor; organizarea pe baze federale și, în fine, Reichul trebuie să fie un stat democratic, bazat deci pe drepturi și libertăți cetățenești: votul universal egal, direct, secret pentru ambele sexe, libertatea presei, drept nelimitat de întrunire și asociere. Nu a fost fixat un prag electoral pentru ca o formațiune să intre în Reichstag.

În final, Constituția a ajuns să aibă 181 de articole, împărțite în două: Structura și competențele Reichului, respectiv

Drepturile și îndatoririle fundamentale ale germanilor. Competențele statului au fost astfel gândite pentru a asigura unitatea Germaniei, lăsând o anumită autonomie statelor federale.

În frunte se afla președintele, *Reichspräsident*, ales de poporul întreg cu o majoritate absolută. Durata mandatului era de șapte ani, el putând fi reales. Pe lângă funcțiile speciale, ca reprezentant al Reichului, președintele deținea, în principiu, comandamentul suprem al armatei și dreptul de a-i numi pe funcționari și ofițeri, dreptul de a interveni în caz de tulburări și dezordini în diferitele landuri sau în momentul în care acestea ar viola Constituția.

Cancelarul și miniștrii erau desemnați de președinte. Se stabilea răspunderea guver-

nului în fața parlamentului. Pentru menținerea guvernului la putere era necesară încrederea Reichstagului.

La 28 iunie 1919, la Versailles, reprezentanți diplomați ai Germaniei, Hermann Müller, ministrul de Externe, și dr. Johannes Bell, ministrul Afacerilor Coloniale, a trebuit să semneze Tratatul de Pace cu toate prevederile lui înrobitoare, discreditându-i definitiv pe noii lideri ai țării. Anihilarea prevederilor a trecut pe agenda politică a tuturor partidelor existente atunci în Germania, precum și a acelor care s-au înființat ulterior.

La 31 iulie, Adunarea Națională a adoptat Constituția, cu 262 de voturi (împotriva 75 și 84 de deputați absenți).

Câteva zile mai târziu, la 11 august, pe când se afla în concediu, în localitatea Schwarzburg (la 57 km sud de Weimar), președintele Fr. Ebert a promulgat Constituția. Actul a intrat în vigoare la 14 august. Ziua de 11 a fost declarată sărbătoare națională a Republicii de la Weimar, cu menirea de „a aminti de ora nașterii democrației în Germania”.

Ebert deschide primul Reichstag al Germaniei, după adoptarea Constituției de la Weimar

Social-Democrat Independent.

Adunarea plănuită a avut loc în seara de 10 noiembrie, la circula „Busch”, unde social-democrații lui Ebert au avut majoritatea. A fost ales astfel un Consiliu al înșărcinaților poporului, format din trei lideri social-democrați – Friedrich Ebert, Philipp Scheidemann și Otto Landsberg – și trei independenți – Hugo Haase, Wilhelm Dittmann și Emil Barth. Numai că, tot în aceea seară, cancelarul s-a înțeles telefonic cu generalul Wilhelm Groener, cel care preluase succesiunea lui Ludendorff, pentru a primi sprijinul armatei în opera de lichidare a sovietelor de muncitori și de soldați și de restaurare a vechii ordini.

În noile condiții, Puterile Aliate și Asociate au acceptat cererea de armistițiu a Înalțului Comandament german, dar au pus numeroase condiții, precum dezarmarea armatei germane de armamentul greu (tunuri grele, avioane, o parte dintre mitraliere), internarea flotei de război în portul britanic de la Scapa Flow, anularea tratatelor de pace de la Brest-Litovsk și București, ocuparea de către francezi a

Karl Liebknecht

Alsaciei și Lorenei și a malului stâng al Rinului de către Aliți, menținerea blocadei economice. Toate au fost acceptate. Armistițiul s-a semnat în gara de la Rethondes, la 11 noiembrie 1918, ora 05.20.

Vreme de opt săptămâni la Berlin a existat o dualitate de putere – a sovietelor și a guvernului Reichului –, cel din urmă devenind din ce în ce mai dominant.

La 1 ianuarie 1919, nemulțumită de evoluția politică, gruparea radicală din Partidul Social-Democrat Independent s-a desprins, formând Partidul Comunist German. Rosa Luxemburg a cerut participarea la alegeri, dar majoritatea a mers pe varianta accederii la putere cu ajutorul agitațiilor de stradă, exact ceea ce spera guvernul pentru a i se oferi un pretext de reprimare.

La 4 ianuarie, deputatul Gustav Noske a preluat funcția de împuțernicit al poporului (ministru) al Armatei și Marinei. Două zile mai târziu, avea să rostească celebrele cuvinte: „Cineva trebuie să joace rolul dulăului. Eu nu mă tem de răspundere!”.

Izbucnirea răscoalei spartakiste, la 5 ianuarie 1919, a găsit guvernul pregătit pentru a organiza o represiune sângeroasă, care s-a încheiat la 12 ianuarie cu moartea a 156 de opozanți. La 15 ianuarie au fost asasinați liderii spartakisti Rosa Luxemburg și Karl Liebknecht, de ofițeri ai armatei. Făptașii au fost cunoscuți, dar niciodată pedepsiți. La 10 martie a fost asasinat și prietenul de o viață al Rosei Luxemburg, Leo Jogiches, militant comunist care cerea pedepsirea vinovaților.

Ora nașterii democrației în Germania

La 19 ianuarie au avut loc alegerile pentru adunarea constituantă în regimul votului universal pentru ambele sexe. Pe lângă social-democrați (37,4%, cu 165 de deputați dintr-un total de 432) și independenți (7,6%, cu 22 de deputați) au mai intrat și reprezentanți ai Partidului de Centru (catolic) și ai altor câteva formațiuni politice burgheze.

Pentru a evita tulburările permanente din Berlin, la 6 februarie 1919, Adunarea Națională Constituantă s-a reunit la Weimar, în clădirea Teatrului Național. Acolo, la 11 februarie, Friedrich Ebert a fost ales președinte al Reich-

Membri ai milițiilor spartakiste

Tristetele Muzei Clio

PALATUL REGAL DE LA MAMAIA

ȘTEFANIA DINU

Palatul Regal de la Mamaia a fost construit la începutul anilor '20, din dorința reginei Maria de a avea încă o reședință pe malul Mării Negre, alături de cea de la Balcic. Astăzi este într-o stare avansată de ruină.

Și palatul de la Mamaia face parte dintre „casele de vis”. Toate visurile reginei se îndreptau – după cum chiar ea spunea – „spre căsuțe de țară, adăposturi ușoare, indiene, spre clădiri negândit de puținele, cu acoperișuri de stuf și împresurate de grădini, în care orice feluri de flori ar crește din plin”.

Kara Dalga

O astfel de „căsuță de țară”, mai mult o vilă decât un palat, a fost și cea de la Mamaia, un loc pitoresc, descris astfel de regină: „Imense întinderi de nisip, o plajă atât de largă, încât sfârșitul i se pierde în depărtare, cu scoici trandafirii ca niște petale de flori aruncate de

zâne, băi de mare și acel râs ce izbucnește anume când năvălește asupra ta apa rece, foșnetul șoptit al valurilor ce se sparg rând pe rând domol pe mal, lăsând fiecare o fâșie de spumă albă ca zăpada; jocuri prin nisip, câini nebunatici luptându-se cu câte o bucată groasă de lemn azvârlită de valuri pe mal sau înnebuniți de bucurie și alergând ca niște ogari cenușii, într-o fugă zănatecă de-a lungul plajei, lătrat îmbătat de fericire; bone cu unelte necesare pentru baie: cu umbrele de soare și cuvinte de dojană, apoi iarăși râsete, râsete. Bărți încete lunecând alene pe întinderea lacurilor, soare revărsat fără milă asupra capetelor noastre, prefăcând apa într-o pânză de lumină care arde ochii”.

După sfârșitul Republicii de la Weimar, în căutarea de explicații, câteva paragrafe ale noii Constituții au fost scoase în față. În primul rând, Articolul 48, care conferea puteri speciale președintelui – inclusiv aceea de a aboli drepturile și libertățile cetățenești –, și apoi aceea prevădută din legea electorală care nu preciza vreun prag electoral pentru ca un partid să fie reprezentat în Reichstag. Naziștii, ajunși la putere la 30 ianuarie 1933, nu au luat nicio măsură oficială pentru abrogarea Constituției; în fond, principiile ei fuseseră demult îngropate.

Considerăm că eșecul Republicii de la Weimar rezidă în tolerarea și perpetuarea unor fenomene malefice în sânul societății germane, care au subminat noțiunea de dreptate și au condus, într-un final, la discreditarea Republicii.

Primul dintre aceste fenomene a fost existența și proliferarea formațiunilor paramilitare de extremă dreaptă – *Freikorps* –, de care diferitele guvernanți s-au folosit pentru ca, împreună cu forțele polițienești legale, să anihileze, în mod sângeros, mișcările de extremă stângă (comuniste). Apoi, a devenit doar o chestiune de timp ca aceste formațiuni paramilitare să se unifice, luând forma SA (*Sturmabteilung* – batalioanele de asalt) în slujba partidului național-socialist al lui Adolf Hitler.

Al doilea factor a fost faptul că justiția Republicii de la Weimar a avut două măsuri în judecarea celor care atentau la siguranța statului. O măsură dură pentru cei de extremă

Membri ai Freikorps

stângă – de pildă, în 1920, liderul socialist Ernst Toller (1893 – 1939) a primit cinci ani de închisoare pentru revoluția comunistă din Bavaria și a executat mai mult de patru –, în vreme ce trei ani mai târziu Hitler a primit tot cinci ani pentru aceeași infracțiune, dar a executat numai nouă luni, iar conducătorul onorific al Puciului de la berărie (9 noiembrie 1923), generalul Ludendorff, a fost pur și simplu achitat.

A contat și persistența în spiritul opiniei publice a concepției că Germania avea dușmani în rândul propriilor cetățeni, o idee mult mai veche, lansată de Bismarck la finele anilor '70 ai secolului al XIX-lea, pe când „cancelarul de fier“ i-a considerat dușmani ai Reichului pe catolici (care reprezentau 30% din populație) și pe social-democrați (cei care, în ajunul Marelui Război, au ajuns să însemne alte peste 30% din populație). După înfrângerea din noiembrie 1918, propaganda de extremă dreaptă a îndoctrinat vreme de aproape 15 ani opinia publică germană despre pericolul reprezentat de „trădătorii din noiembrie“: evreii, comunistii, social-democrații, sindicaliștii. După venirea la putere a naziștilor, prea puțini s-au indignat de măsurile de

represiune luate de noii guvernanți, acceptând „banalitatea răului“, spunând chiar că „și ceilalți ar fi făcut la fel“ sau, ceea ce Goethe, numea impunerea în mod legal a fărădelegii.

Cel mai bine a exprimat acest lucru, după 1945, fostul ofițer de submarin din anii 1915 – 1918 și ofițer de *Frei-*

korps (devenit, ulterior, pastor luteran), Martin Niemöller (1892 – 1984): „Când naziștii i-au săltat pe comunisti, eu am tăcut pentru că nu eram comunist. Când i-au închis pe social-democrați, am tăcut pentru că nu eram social-democrat. Când i-au luat pe sindicaliști, nu am protestat pentru că nu eram sindicalist. Când i-au strâns pe evrei, nu am protestat pentru că nu eram evreu. Când au venit să mă ia pe mine, nu mai era nimeni care ar fi putut să protesteze“.

Altminteri, faptul că noua Constituție de la Weimar era viabilă se vede din faptul că a inspirat Actul fundamental al Coreei de Sud, care a intrat în vigoare mulți ani mai târziu, la 25 februarie 1988.

În urmă cu 24 de ani, la finele lui noiembrie 1995, burșier al Fundației Hanns Seidel din München, am luat parte, împreună cu alți cercetători din toate țările lumii, la o serie de ateliere cu diverse teme politice. La unul dintre ele se analiza, pe baza unui reportaj filmat, mișcarea neonazistă. Cel care oferea explicații, un demnitar al partidului de guvernământ CDU, a spus, la un moment dat, ceva de genul: „Pentru a combate asemenea manifestări suntem dispuși să trecem de limitele Constituției. Noi nu vom sfârși ca Republica de la Weimar“. ■

la iarnă. Cred că va fi o casă frumoasă, dar se află în stadiul în care nu poți vedea nimic. Cu Stoppa poți avea certitudinea că detaliile vor fi îngrijite și de calitate și nu se vor folosi niciun fel de decorațiuni care să urâțească, lucru care mă interesează în mod deosebit. Va fi absolut minunat să am o casă pe plajă. Va fi însă dificilă problema plantațiilor în jurul casei și va trebui gândită cu atenție, ca să nu se facă nimic urât, ceea ce nu mi-ar plăcea. Îl voi face pe Stoppa să mă ajute în așa fel, încât grădina să se armonizeze cu arhitectura casei”.

La dorința reginei Maria, în curtea palatului urma să se amenajeze un lac, a cărui realizare necesita o cheltuială de circa 60.000-80.000 lei, preț în care intrau săpăturile și proptirea malurilor cu piatră și construirea unui debarcader rustic. Lucrările de realizare a lacului au fost executate de antrepriza „Carlo Actis”, care a mai realizat fântâna și trotuarele parcului.

Pavarea cu piatră, lespezi și plăci a curții palatului a fost realizată de firma „Hristu Costea” din Constanța și s-a ridicat la suma de 788.233 lei.

La data de 30 mai 1926, regele Ferdinand, aflat la Constanța, s-a dus la Mamaia să vadă în ce stadiu se aflau lucrările, prilej cu care regina Maria nota: „Frumoasa Kara Dalga i-a fost prezentată de entuziastul Angelescu, urmat de ceata lui de muncitori credincioși. Maiestatea Sa a fost realmente impresionat de spendida casă pe care, datorită gustului meu, al lui Stoppa și a energiei bunului nostru general și a muncitorilor lui, o făcuseră pentru noi. Este, cu adevărat, o casă frumoasă și sper că va fi o bucurie pentru noi toți, mai ales pentru cei tineri. Fie ca ei să o folosească după pofta inimii și să devină o casă binecuvântată”.

Spre sfârșitul lunii septembrie 1926, regina nota în însemnările zilnice că a început amenajarea unora dintre încăperi, că mobilierul fusese transportat și „eu am putut să aranjez aproape în întregime camera mea, o parte a marelui salon-sufragerie și am pus câteva lucruri în camera Ilenei și în cea a Maiestății Sale. Am adus frumoasa mea colecție de acuarele clasice, superb înrămate, care aparținuseră «Bunicei Împărătese», mama mamei mele, și am pus-o pe cea mai bună în camera mea. Ele arată minunat aici și-i dau încăperii un aer special de demnitate. O sofa mare, englezească, și două fotolii acoperite cu unul din cele mai bune cretoane ale mele, de culoare galben-deschis, cu papagali albaștri și verzi, cu magnolii albe, cu cozi și ramuri negre, un material sobru, dar foarte artistic, câteva piese de mobilă clasică, un pat scund, sculptat, și o sobă veche, fac camera atractivă și cu un bun-gust. Nu este o încăpere mare și are poate defectul că are prea multe uși, dar este plăcută și are o frumoasă verandă acoperită, care se deschide chiar din camera mea și care o separă de celelalte încăperi. Este desigur o casă frumoasă. Nu voi putea niciodată să o iubesc cu acea dragoste posesivă, extatică, cu care iubesc Tenha Juvah [Palatul de la Balcic], Branul, Copăcenii și Palatul Pescarului, cele patru alte creații ale mele, dar este un loc minunat să-l ai când vrei o petrecere de familie sau niște oaspeți. Este aproape un palat, deși eu o consider casă de vacanță”.

O epocă apusă

După moartea regelui Ferdinand în iulie 1927, palatul, compus din subsol (16 camere, o baie, o spălătorie, o bucătărie, o cafegerie și

Palatul și vila cu minaret a lui Barbu Știrbey

Arhitectul C. Dobrescu

Acesta era cadrul natural în care regina Maria a ales să-și construiască palatul, pe un teren donat de orașul Constanța, cu o suprafață de 34.968 m². Regele Ferdinand și regina Maria aveau în urma acestei donații

drept de proprietate absolută și personală asupra terenului pe care urma să se ridice noua reședință de vară a familiei regale. Regina Maria avea să o numească Kara Dalga (Valul Negru).

Cu întocmirea planurilor de construcție a fost însărcinat arhitectul italian Mario Stoppa, în urma convenției încheiate cu Casa Regală, la 4 aprilie 1924, și care urma să primească un onorariu de 4% din valoarea lucrărilor executate. Tot în urma unei convenții încheiate cu Casa Regală la 3 aprilie 1924, conducerea lucrărilor de construcție, în conformitate cu planurile întocmite de arhitectul Stoppa, a fost încredințată arhitectului C. Dobrescu, care a lucrat împreună cu antreprenorul italian Carlo Actis.

Materialele de construcție, ca și lucrările de instalații, tâmplărie, vopsitorie au fost furnizate și realizate de o serie de firme de specialitate, în urma unor licitații și a semnării unor contracte cu Casa Regală, reprezentată de generalul Paul Angelescu. Cementul, nisipul, cărămizile, fierul beton au fost livrate de firmele: „Metalica S.A.” din București, antrepriza „Constantin Kirițescu”, „Societatea Reconstrucția Dobrogeană”, „Ferdinand Koska & Co”.

Instalația sanitară a palatului, în valoare de 1.367.333,50 lei, a fost realizată de firma „C. Bărbulescu”, în timp ce pentru instalația electrică au trimis oferte societățile: „Siemens – Schuckert”, în valoare de 1.403.898 lei, „Ing. Popescu și Cretzu”, în valoare de 1.473.280 lei, și Societatea „Mecano”, cu o ofertă în valoare de 1.255.875 lei, care a și fost acceptată.

Lucrările de tinichigerie au fost executate de firma „Anton Legat”, cele de vopsitorie de firma „Constantin Auerbach – pictor, decorator”, iar cele de tâmplărie de „Societatea anonimă pentru industria lemnului”, fostă „Bucher & Durrer”.

Generalul Paul Angelescu

Pentru realizarea pardoselilor de mozaic ale palatului, s-a apelat la firmele „Maraldo Antonio” și „Toffolo Victorio”, iar pentru parchete la firma „Olivier Horvath”, a cărei ofertă a fost considerată cea mai avantajoasă de arhitectul C. Dobrescu.

Mobilierul palatului, compus din garde-robe, fotolii, mese, scaune și diferite scaune de grădină, cuier, paturi, canapele, șifoniere, etajere, prosopiere, colțare, comode, toalete, paravane, bănci, a fost comandat magazinului „Grand magasin de meubles” din București, Calea Victoriei, nr. 94.

Aproape un palat

La data de 2 octombrie 1924, potrivit însemnărilor zilnice ale reginei Maria, suverana a vizitat noua construcție de la malul mării, notând care era stadiul lucrărilor. „Stoppa și celălalt arhitect în vârstă m-au întâmpinat la noua clădire. Ei tocmai construiesc primul etaj. Subsolul și demisolul sunt terminate. Ei speră să fie acoperită până

Două imagini de epocă ale palatului (în medalion, una din 1941)

EMIL OTTO HOPPÉ PORTRETISTUL ROMÂNIEI MARI

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Emil Otto Hoppé (14 aprilie 1878 – 9 decembrie 1972) era fiul unui bancher din München. Ascendența familiei era franțuzească și hughenotă, strămoșii refugiindu-se în ținuturile germane din considerente religioase. Familia s-a mutat la Viena când Emil Otto era copil iar, studiile și le-a început acolo, le-a continuat la Paris și în orașul natal. Avea aplecare spre plastică și a luat lecții de desen și pictură, avându-l scurt timp drept profesor chiar pe marele portretist și autor de compoziții istorice Franz von Lenbach. Dar tatăl dorea să-i asigure un viitor liniștit și

bine remunerat în sistemul bancar, așa că l-a îndreptat spre studii financiare, care însă pe tânăr nu-l atrăgeau deloc. Tatăl îi aranjase o poziție la Shanghai, spre a se alătura unui unchi care avea afaceri prospere acolo. Dar tânărul a decis să treacă mai întâi prin Londra. Acolo, începând din 1903, a lucrat o vreme la Deutsche Bank. În același timp, s-a apucat să fotografieze, ca amator. Un prieten îi făcuse cadou un aparat de fotografiat și de aici a început pasiunea devoratoare, care l-a îndreptat spre o strălucită carieră de artist fotograf. În 1904 a devenit membru în Societatea Regală Fotografică și a început să expună frecvent, repurtând notabile succese. Atunci s-a hotărât să se dedice fotografiei ca profesionist.

Era nevoie însă de acceptul familiei, iar pentru aceasta a recurs la o stratagemă, care a funcționat de minune. În 1905, a trimis-o la München pe logodnica de origine germană, domnișoara Marion Bliersbach, agreată de părinți, să parlez cu aceștia și să le obțină aprobarea. Promițând că-și va continua activitatea lucrativă la bancă până își va putea finanța amenajarea unui studio și găsi clientela, și-a con-

vins tatăl să fie de acord cu decizia de a-și schimba, treptat, meseria.

În 1907 a părăsit sistemul financiar și și-a deschis studioul visat pe Baker Street din Londra. În volumul memorialistic pe care l-a publicat în 1945, sub titlul *One Hundred Thousand Exposures. The Success of a Photographer* (O sută de mii de expuneri. Succesul unui fotograf), mărturisea: „Da, datorez mult din succesul meu ca fotograf

disciplinei din activitatea bancară.“ A devenit foarte curând un prețuit și căutat portretist al elitelor londoneze și europene. Tot în acea carte, o culegere de gânduri și de amintiri din marea sa experiență, menite a oferi traiecte profesionale și sfaturi de urmat pentru tinerii fotografi, atrăgea atenția că portretistul de societate trebuie să fie un bun psiholog, subliniind importanța de a fi informat asupra personajelor care urma

**Mihai, un copil încântat
de jocul pe plajă**

garajul), parter (12 camere, două holuri, o cameră garderobă, un bufet, trei terase, patru băi) și mansardă (șapte camere și o baie), a fost donat la 2 decembrie 1927 de regina Maria și patru dintre copiii săi – regina Elisabeta a Greciei, regina Marioara a Regatului Serbiei, Croației și Slo-

veniei, principele Nicolae și principesa Ileana – principesei mamă Elena, cu singura rezervă a unei porțiuni de teren de 2.780 m², unde regina Maria a dispus construirea unei noi case, teren care rămânea în proprietatea reginei și care se scădea din întinderea totală a terenului palatului.

Referitor la această donație, regina Maria scria în amintirile sale: „La Mamaia este de asemenea o casuță care poartă pecetea mea. Se găsește pe aceleași locuri cu o casă mult mai puternică pe care eu și regele am clădit-o pe nisipurile țărmului întins așa kilometri și kilometri, care ne-a dat totdeauna la toți o mare bucurie. Dar soarta n-a vrut ca regele să locuiască decât o dată această casă, și să o locuiască singură. Ajunsese prea mare pentru mine, era o casă care trebuia umplută. Am dat-o mamei regelui. Amintindu-mi de propria-mi dorință fierbinte să am ceva al meu, am dorit să aibă și ea o casă netăgăduită a ei. Așa a trecut casa în stăpânirea ei, iar eu am luat pentru mine micul adăus pe care îl pregătisem lui Mihai“.

Pe porțiunea de teren de 2.780 m² din parc, regina Maria a dispus construirea unei case moderne, „o mică locuință de vis, în care eu și Ileana aveam tocmai bine loc, pentru că eu și Ileana ne împărțisem totdeauna din toate. Iar de jur împrejurul acestei mici și stranie clădiri am desenat o grădină pardoasă cu locuri mai goale la mijloc în care am sădit strălucite petunii, o floare care ține deopotrivă la soare și vânt și la uscăciune. Urmarea a fost o bucurie a ochilor. Casa părea căzută din cer pe un covor roșu aprins. Și mireasma era așa de tare, că

străbătea până jos la țărm și era cu noi când ne scăldam în mare“.

După intrarea palatului în posesia principesei mamă Elena, lucrările de amenajare ale clădirii au continuat. La 16 iunie 1928, valoarea lucrărilor executate de antrepriza „Carlo Actis“ se ridica la suma de 274.413,40 lei.

În ceea ce privește parcul palatului, bugetul acestuia pe anul 1928 se cifra la 206.800 lei, iar pe anul 1929 la 286.280 lei, în timp ce bugetul reședinței care includea salariul și îmbrăcămintea personalului, întreținerea și repararea clădirii se ridica la suma de 820.250 lei.

Noua proprietară a modificat și reglementul de funcționare a personalului palatului, în urma Înaltului Ordin, instituit la 22 ianuarie 1928. Personalul avea atribuții bine stabilite privind buna întreținere a palatului, asigurarea curățeniei interioare și exterioare, a dependențelor, a curții, grădinii, plajei și împrejurimilor.

Principesa mamă Elena a petrecut numeroase vacanțe la Mamaia, împreună cu tânărul rege Mihai, căruia încerca să-i asigure un climat de normalitate, astfel încât să nu-și piardă inocența copilăriei. Din corespondența principesei Ileana cu Carol aflăm că Mihai petrecea mult timp pe plajele însorite de la Mamaia, „jocul lui principal fiind să se sucească într-o barcă mare de metal pe apa din lac, lacul meu cum îi spunea el și era foarte fericit. Are o imaginație fertilă și poate petrece ceasuri întregi să-ți povestească tot ce a văzut în mintea lui“. Uneori veneau în vizită și alți membri ai familiei, ca prințul Philip (viitorul soț al reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii), pe atunci în vârstă de 8 ani – ca și Mihai –, și cele două surori mai mari ale acestuia.

După 1930, palatul de la Mamaia a intrat în posesia regelui Carol al II-lea, în cursul anului 1931 fiind elaborate noi dispoziții privind administrarea acestuia. În ceea ce privește casa reginei Maria din parcul palatului, aceasta a intrat încă de la 6 iunie 1932 în posesia Flotei de Hidroaviație de la Mamaia, regina retrăgându-se la palatul de la Balcic.

Deși a fost o reședință mai puțin cunoscută, Palatul Regal de la Mamaia a purtat amprenta celei care l-a locuit, fiind construit și decorat după gustul său și amintind de o epocă plină de fast și măreție, astăzi apusă. ■

bine primită. Ținutul românesc, mărit considerabil după 1918, îi fusese descris ca un tărâm mirific, demn de a fi cutreierat. Pentru fotografia de artă atras de motivul mediului exterior se ivea un bun prilej de a cunoaște o țară străină, învăluită în mister și în aură de legendă. S-a gândit să publice o carte despre România încă de când a acceptat invitația. Iar aceasta nu a întârziat să apară anul următor, în 1924.

Momentul se pare că a marcat reorientarea activității lui Hoppé spre fotografie de călătorie. În 1926 și 1927 a publicat un album cu imagini din Anglia, *Picturesque Great Britain: The Architecture and the Landscape* (Marea Britanie pitorească: arhitectura și peisajul), apărută atât la New York, cât și în țara sa adoptivă și în cea natală, unde începea astfel o colaborare de lungă durată cu Editura Wasmuth din Berlin, pentru seria de albume *Orbis Terrarum* cu imagini din lumea întreagă. Tot în 1926 a dat la lumină suita de portrete londoneze, în colaborare cu W. Pett Ridge, *London Types: Taken from Life* (Tipuri londoneze, luate din viață). Un alt volum a apărut după doar un an, rod al unei îndelungi hoinăreli de 11 luni prin Statele Unite, de la est la vest și de la nord la sud, *Romantic America: Picturesque United States* (America romantică, pitoreștiile State Unite), cu varianta pentru editura germană *Das romantische Amerika*. Își pusese în minte să reveleze adevărata față a acelei țări întinse, încă necunoscută multora decât, poate, din filme, ceea ce era o

Regina Maria...

image complet falsă. Prin felul său de a fi, sincer, comunicativ, prietenos și agreabil ca înfățișare, reușește să fie acceptat în cele mai închise și tradiționaliste comunități. A fost onorat cu titlul de căpetenie în tribul Osage, drept răsplătă din partea marelui șef White Horse Eagle pentru o suită de imagini în care a imortalizat dansurile acelor amerindieni.

Au urmat alte două lucrări dedicate Germaniei. În 1929 și 1930 a întreprins lungi călătorii în India, Ceylon, Bali, Celebes, Sumatra, Java,

... și principesa Ileana

Australia și Noua Zeelandă, care au avut drept rod albumul *The Fifth Continent* (Al cincilea continent). Au urmat alte călătorii în Austria, în 1933, pentru un album ce nu a fost însă tipărit vreodată, și în Africa, în 1937, la fel, fără a putea concretiza o lucrare.

Anii premergători izbucnirii celui de Al Doilea Război Mondial i-a dedicat publicării mai multor volume consacrate spațiului londonez. În timpul războiului și-a redactat memoriile, pe care le-a dat la tipar în 1945. După cum se vede, o carieră deosebit de bogată și de variată.

Om de înaltă cultură, cu vaste lecturi și un bogat muzeu imaginar, Emil Otto Hoppé cunoștea, desigur, literatura de călătorie a secolului trecut atunci când a întreprins, în 1923, voiajul său în România, ce a avut drept rezultat publicarea unui interesant volum de memorii: *In Gipsy Camp and Royal Palace* (În satră și la Palatul regal), onorat cu o prefață a reginei Maria. Ce-i drept, pentru începutul secolului XX, memorialul de voiaj era deja un gen depășit. Apăruseră agențiile de turism și ghidurile de voiaj, care făcuseră inutile asemenea scrieri personale. Dar Hoppé împletea în personalitatea sa complexă un spirit de intelectual din secolul al XIX-lea cu unul al epocii moderne, deschis către ultimele descoperiri ale tehnicii, în special fotografice. De aceea a simțit dorința să-și împărtășească, în scris, experiența de voiaj, ilustrând-o cu imagini fotografice. Se documentase temeinic înainte

să-i pozeze, oferind metodele pe care le folosea el spre a se documenta asupra personalității și operei lor.

În 1913 a închiriat Casa Millais din South Kensington, un cartier select al capitalei britanice. Aceasta aparținuse importantului pictor preraphaelit Sir John Everett Millais, fapt ce a contribuit în chip fericit la succesul fotografului atât prin adresă, cât și pentru că era o construcție cu patru etaje și 27 de camere ce-i permitea să își amenajeze acolo studioul și laboratorul, camera pentru păstrarea chimicalelor, camera de arhivare a clișeeilor, biblioteca și propria locuință, comodă și luxoasă. Avea chiar și un lift care făcea legătură între etaje în zona rezervată activității cotidiene. Spațiul era atât de mare, încât adesea a organizat chiar expoziții sau diferite spectacole.

Ca portretist de societate a avut realizări notabile în domeniu. Somități ale scenei de teatru, de operă și balet, dramaturgi, scriitori, plasticieni sau oameni politici i-au pozat, iar el le-a realizat remarcabile portrete. În primele decenii ale secolului le-a avut drept modele pe dansatoarele Ana Pavlova și Tamara Karsavina din Baletul Ruse ale lui Serghei Diaghilev, pe romancierii Thomas Hardy și Henry James, pe sculptorul Jacob Epstein sau pe teoreticianul mișcării futuriste Filippo Tommaso Marinetti, după care au urmat George Bernard Shaw, Rabindranath Tagore, Maurice Maeterlinck, Feodor

Nicolae Mișu

Șaliapin, Pietro Mascagni, Jules Massenet, Edward Elgar și oamenii de stat Georges Clemenceau, Benito Mussolini, Tomas Masaryk, Mustafa Kemal Atatürk. Mai târziu, a fost invitat la Buckingham Palace pentru a-l fotografia pe regele George al V-lea și pe regina Mary, apoi pe George al VI-lea și pe regina Elizabeth.

În 1912 Hoppé a căpătat cetățenia britanică. Deși german de origine, în timpul Marelui Război nu a avut de suferit și nimeni nu i-a pus la îndoială loialitatea față de coroana engleză. După conflagrația mondială preocupările sale s-au diversificat: a în-

ceput să fie atras de subiecte din afara studioului, de fotografia de călătorie, de chipurile concetățenilor din cartierele sărace și de aspectul orașului, precum și de editarea de albume tematice. Ieșirea în stradă și contactul cu lumea mică a capitalei britanice îi dădea mari satisfacții. Prinsese și gustul publicisticii, colabora atât la revistele ilustrate, care-i solicitau imagini de calitate, cât și la volume. Colaborarea cu presa a constituit o activitate constantă și bine remunerată pentru Hoppé.

În 1913 îi apăruse primul album – *Studies from the Russian Ballet* (Studii despre baletul rus) –, cu portrete de balerine și compoziții cu acestea în timpul spectacolelor ori în tablouri vivante, ce urmăreau ilustrarea coregrafiei interpretate, iar în 1922 a văzut lumina tiparului, atât la Londra cât și la New York, *The Book of Fair Women* (Cartea femeilor frumoase), ce l-a transformat într-un adevărat expert în cântărirea calităților sexului frumos. A primit nemăsurate solicitări de a face parte din juriile unor concursuri de frumusețe organizate în Statele Unite, dar și multe inconveniente din cauza insistenței și intervențiilor protectorilor concurenților sau chiar din partea acelor concurenți care nu fuseseră premiați.

Sugestia de a vizita țara noastră – venită din partea unui prieten și vecin, diplomatul Gheorghe Boncescu, atașat economic al Legației României – a fost foarte

Paginile de deschidere ale volumului consacrat călătoriei prin România

constata că oamenii simpli aveau o dietă mult mai săracioasă, bazată aproape exclusiv pe mămăligă garnisită cu puțină ceapă și un praf de boia. În peregrinările sale a cunoscut și coliva (scrie exact ca în românește), din care a gustat adesea și despre care spune: „found it almost too satisfying“ (o găsesc mai mult decât satisfăcătoare).

Piața bucureșteană îl fascinează cu furnicarul ei de tipuri umane neaoșe sau alogene (greci, turci, evrei, ruși, nemți, sârbi) și culorile strălucitoare ale portului claselor de jos. Remarcă, pe bună dreptate: „Nu există cea mai mică sugestie de Occident în piața din București. Cineva ar putea să se creadă la Constantinopole sau în Tibet. Ce panoramă de culori! [...] În piață sunt tapiserii și covoare ale căror culori ar rușina apusul soarelui; sunt și alte țesături care ar salva de nonconformism Balul Artelor din Chelsea.“

Locuitorii Capitalei i se par oameni veseli și amatori de distracție, iar orașul „este mai bogat în distracții în aer liber chiar decât Parisul“. Existau multe grădini de vară unde se prezentau concerte sau spectacole de teatru de bună calitate. Existau și multe cinematografe unde rulau filme de proastă calitate de peste Ocean. „Ele nu sunt mai bune decât cinematografele din alte părți pentru că au din belșug filme americane de proastă calitate, cu cele mai agramate substituiri pentru a lămuri despre ce este vorba în drama

Pagina de titlu a articolului scris de regina Maria și publicat în revista Woman, ilustrat cu fotografii realizate de Hoppé (imaginile din articol și cele de pe planșe au copyright 2019 E.O. Hoppé Estate Collection at Curatorial Assistance, Inc., Pasadena, California, USA)

teribilă și în îngrozitoarele farse rulate.“ Și adaugă: „Filmele sunt vulgare peste tot, dar într-o țară ca România, unde poezia este la tot pasul, ele sunt ca niște comedianti de bălci într-un peisaj de Poussin.“

In Capitală a făcut doar câteva fotografii: Biserica Domnița Bălașa, Biserica rusească, turnul de poartă al Mănăstirii Radu Vodă, Turnul lui Vlad Țepeș din Parcul Carol și o stradă comercială, cu mărfurile atârinate în fața prăvăliilor și negustorii ambulanti, pășind grăbiți, cu trufandalele în coșuri agățate de cobilița purtată pe umăr.

În compania domnului B., a făcut câteva vizite în afara Bucureștilor, la Mănăstirea

Țigănești, unde are ocazia să ia portretul unei măicuțe tinere și frumoase, apoi într-o șatră de țigani care îl fascinează, ca pe orice vizitator străin dinaintea sa, experiență căreia i-a rezervat capitolul șase al volumului. „Acești hoinari misterioși și indiferenți, ale căror origini nu au fost vreodată stabilite cu claritate, suscită asupra mea o nețărmurită fascinație și nu pot rezista vreodată să nu mă opresc din drum când văd profilată pe orizont silueta prăjinilor de la corturile lor jerpelite, acoperite cu fâșii rupte din covoare decolorate, sau când dau peste cocioabele și bordeiele lor ruinate, pe cât de pitorești, pe atât de sordide.“

Acolo a executat mai multe fotografii, fie portrete de copii și adolescenți voioși, zâmbitori, cu ochii strălucitori, fie grupuri așezate pe jos, la masă, în preajma cocioabei ce le slujea de locuință. Dintre imaginile luate cu acea ocazie, trei au fost selectate pentru a fi inserate în cartea de memorii: o familie ciucită în jurul blidului cu mâncare din care fiecare se servește cu o lingură; un mic lustragiu ambulant, pe umăr având agățată de o curea lada din lemn în care își păstra ustensilele ocupației zilnice. Ultima, plină de vivacitate, reprezintă un grup de copii rufoși ce se îndreaptă, în fugă, spre locul unde se afla fotograf, pentru a-i cere pomană. Imaginea a fost intitulată, foarte sugestiv, „Baksheesh?“.

(Va urma)

de a porni la drum și promise prețioase informații de la personalități ale României cu care avea contacte la Londra, precum consulul general Marcu Beza și miniștrii plenipotențieri succesivi Nicolae Mișu și Nicolae Titulescu. Beneficiase de sfaturi în legătură cu modul de viață al comunităților țigănești, cu obiceiurile și folclorul lor de la un specialist de primă mărime, Konrad Bercovici. Tuturor acestor domni cu care legase relații de prietenie le făcuse și portretele.

Hoppé și-a început călătoria la 1 iulie 1923, îmbarcându-se la Viena în elegantul Orient Express, care avea să-l aducă într-un București torid. S-a cazat, cu oarecare greutate, într-o cameră lipsită de gust la luxosul Hotel Athenée Palace din centrul Capitalei, unde în timpul nopții temperatura se ridicase, după estimarea sa, la 150° F (aproximativ 65° C). Dar este posibil ca aceasta să fie o exagerare ori una dintre autoironiile sale, căci era un om cu un înalt simț al umorului, care adesea făcea haz de sine, evidențiind ridicolul situațiilor în care se afla.

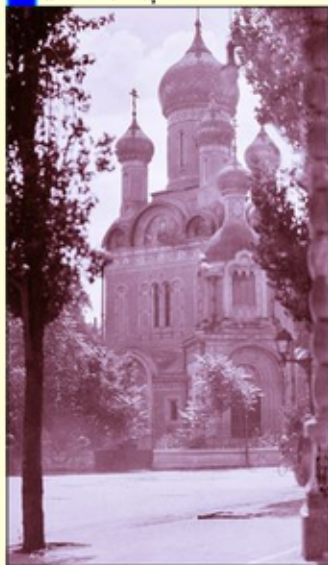
A doua zi a făcut o vizită lui Nicolae Mișu pe care îl cunoștea de la Londra, încă din vremea Marelui Război, când acesta fusese reprezentantul României pe lângă Curtea de la St. James. Acesta îl primește în noua sa calitate de ministru al Palatului. Apoi a beneficiat de un tur al orașului, cu opriri la mai multe localuri de zi sau noapte, în compania unui vechi prieten, B. (probabil Gheorghe Boncescu). În dimineața urmă-

Stradă din Sibiu...

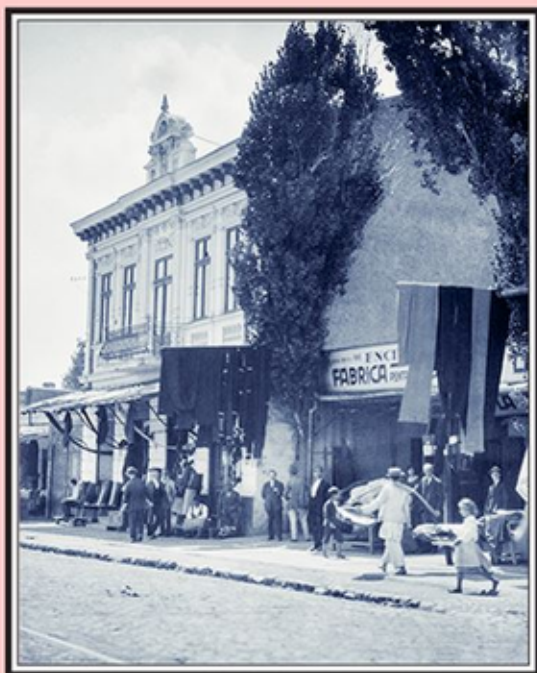
toare, condus de Mișu, a fost primit, cu mare ceremonie, la Academia Română, iar după-amiaza a fost invitat la ceai de savantul Grigore Antipa, directorul Muzeului de Istorie Naturală, un om mic de statură, dar foarte simpatic și volubil. Soției acestuia, o doamnă frumoasă și elegantă, E.O. Hoppé i-a făcut o suită de portrete, unul dintre ele sub o boltă de verdeață din parcul muzeului, unde își aveau locuința. Acolo l-a cunoscut pe

... și Biserica rusă din București

pictorul Richard Canisius, care lucra pentru dr. Antipa, și a petrecut câteva ore în atelierul său, propunându-i să deschidă o expoziție la Londra, unde arta contemporană românească era prea puțin cunoscută. Artistul s-a oferit să-i fie cicerone prin întinsul oraș și peste câteva zile au hălăduit împreună pe străzile Capitalei, oprindu-se la monumente, unde a primit detaliate informații.

Într-o după-amiază a avut o scurtă întrevedere cu ministrul de Externe, I.G. Duca, spre a pune la punct unele detalii ale vizitei. După care s-a plimbat, în voie, pe Calea Victoriei, care „este, de fapt, Whitehall, Strand și Bond Street al Bucureștilor”. Deloc insensibil la plăcerile gastronomiei, Hoppé consacră unul dintre capitolele cărții sale artei culinare românești, lăudând aperitivul național, Țuica, mai ales când este frapată, apoi icrele negre și icrele de știucă, vinetele umplute, șunca fiartă în vin roșu, sarmalele în foi de viță. Plăcându-i dulciurile, admiră numărul mare de cofetării ale orașului, dintre care cea mai elegantă și rafinată era Capșa, locul preferat de întâlnire al protipendadei. Cozonacul – scris *Kossanak* – îl impresionează prin dimensiune, ce poate ajunge la 20 inches (peste 50 cm) înălțime. Dulceața (scris *dulces*) își păstra locul convenit în ceremonia primirii vizitelor, la fel ca în secolul anterior, când era servită alături de o cafea turcească și de un pahar de apă rece. Deși lua masa la eleganta grădină-restaurant „Cina”, unde erau servite cele mai rafinate feluri de mâncare, a putut

O stradă din București

La poalele castelului Bran

Stradă din Sibiu

ALBUM ISTORIC

Vă oferim în acest album câteva dintre fotografiile realizate de artistul fotograf britanic E.O. Hoppé în periplul lui prin România, la numai cinci ani de la realizarea Marii Uniri.

Un foc în pădure

Țărani în straie populare

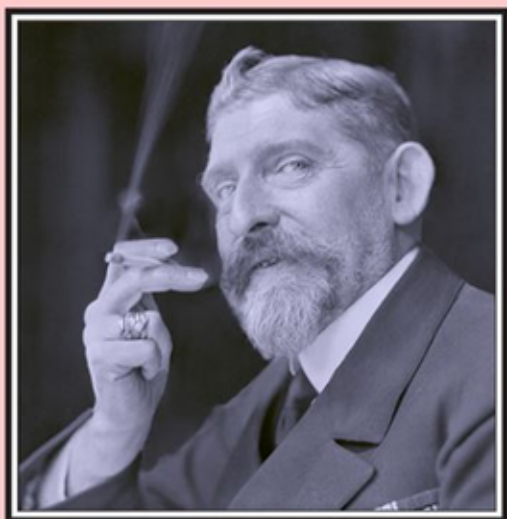
*O strângere de mână
și un pahar de vinars*

La Horă

Alina, soția lui Grigore Antipa

Regele Ferdinand

Șatră

*Călugăriță
de la Mănăstirea Țigănești*

Uliță dintr-un sat

minării și considerentele ce țineau de balanța de putere. Însă lucrurile nu sunt atât de simple. În primul rând, articolul 88 din tratat nu interzicea Anschluss-ul, ci putea fi interpretat ca o amânare. Ambiguitatea textului era menită să rezolve măcar o parte a contradicției menționate mai sus.

Probabil că în Austria exista o mică majoritate favorabilă unirii, o majoritate hrănită de moștenirea dezastruoasă a războiului și de scepticismul în ceea ce privește capacitatea statului de a trăi pe propriile picioare. Timp de aproape un an, poporul și elita politică au ezitat în fața acestei opțiuni. Cum putea supraviețui un stat pe umerii căruia apăsa acum susținerea unei foste capitale imperiale, Viena, care reprezenta un sfert din populația țării? Ce putea ține laolaltă o comunitate care își construise coeziunea în bună măsură pe loialitatea față de instituția monarhică? Într-un episod astăzi în bună măsură uitat, în mai 1919, în vestul extrem al Austriei, în Vorarlberg, rezultatul unui referendum dezvăluia existența unei majorități covârșitoare în favoarea unirii cu... Elveția.

Titlatura efemerului stat ce a supraviețuit până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Saint-Germain-en-Laye, Republica Austriacă Germană, era sugestivă pentru criza identitară pe care o traversau germanofonii din ceea ce fusese Cisleithania.

Proclamarea Republicii la Viena, 12 noiembrie 1918

Încă din noiembrie 1918 au început discuțiile pentru o eventuală uniune germano-austriacă. De o parte și de cealaltă a unei granițe pe care mulți o considerau temporară, gesturile în favoarea unificării s-au multiplicat, mai ales în cazul celor două Adunări Constituante. Politica Antantei a dat în cele din urmă acestor gesturi un caracter pur teoretic. Aproape 40 de ani mai târziu, istoricul Erich Eyck concluzionează: „Pierderile totale ale Reich-ului german în Europa ar fi fost mai mult decât compensate dacă

cererea Germaniei în direcția anexării Austriei ar fi fost acceptată de Aliați [...] Se poate cineva gândi serios că Aliații, după ce și-au stors ultimul dram de putere pentru a învinge Germania, ar fi stat deoparte binevoitori, privindu-i pe învinși cum devin mai puternici decât înainte?” Putem duce această întrebare mai departe. Ce șanse de stabilizare pentru Europa Centrală și de Est ar fi existat cu o Germanie după toate probabilitățile tot nemulțumită de aranjamentele de pace, dar care ar fi avut contact direct cu Balcanii, graniță comună cu Ungaria revizionistă și ar fi înconjurat din trei părți teritoriul Cehoslovaciei? În ciuda evidențelor, politica Antantei a fost – din nou – una cât se poate de ezitantă. A fost nevoie de prezentarea primei versiuni a tratatului de pace cu Austria pentru ca aceasta să fie clarificată. Explicația e relativ simplă, deciziile Antantei fiind afectate de dezacordurile interne și de lipsa de resurse militare care ar fi putut fi desfășurate în Centrul Europei.

Un alt context politico-ideologic

Viabilitatea statului austriac aducea în discuție și alte probleme regionale. Oare cea mai bună soluție nu ar fi fost construirea unei confederații danubiene, care ar fi garantat că

Sosirea delegației austriece la lucrările Conferinței de Pace

Palatul din Saint-Germain-en-Laye

TRATATUL DE LA SAINT-GERMAIN. O NOUĂ (DEZ)ORDINE ÎN CENTRUL EUROPEI

ALIN VICTOR MATEI

Stabilitatea și securitatea Vestului Europei nu puteau fi concepute fără o doză de stabilitate în Centrul și Estul continentului, mai ales în contextul unei probabile politici revanșarde din partea Germaniei și a incertitudinii din Rusia.

Cancelarul Renner părăsește conferința după ce i s-au comunicat prevederile Tratatului de Pace

Cazul principalului fost aliat al Germaniei, Austro-Ungaria, muta atenția decidenților de la Paris spre Centrul și Estul Europei. Deși negociatorii speraseră ca o parte a rezultatelor muncii pentru tratatul cu Germania să poată fi transferată și în celelalte tratate (ceea ce s-a întâmplat mai ales în privința aspectelor tehnice), Conferința se confrunta cu o serie de probleme radical diferite.

În primul rând, fostul inamic, Austro-Ungaria, încetase să existe, un rezultat pe care Marile Puteri învingătoare nu îl acceptaseră ca inevitabil decât în ultimele luni de război și care nu era privit neapărat cu entuziasm. Pe ruinele sale, agende naționale contradictorii, amenințarea revoluției, făcută credibilă de criza economică și socială, continuarea violențelor chiar după semnarea armistițiului

creaseră o instabilitate extremă. Și, dacă în cazul Germaniei, marii învingători dispuneau de resurse pentru a-și impune punctul de vedere, nu la fel stăteau lucrurile la Est de aceasta.

Inițial, fusese vizată semnarea simultană a tratatelor de pace cu Austria și Ungaria, considerate a fi statele care moșteniseră și responsabilitățile defunctului imperiu pentru izbucnirea războiului. Evenimentele din Ungaria din martie 1919 și lipsa unui guvern recunoscut la Budapesta, care să poată semna tratatul de pace, au însemnat amânarea acestuia cu aproape un an.

O criză identitară

În cazul Austriei, criza generalizată putea avea și alte consecințe, cel puțin la fel de grave, respectiv transformarea

în realitate a Germaniei Mari. Tratatul de pace trebuia să asigure noului stat austriac, dincolo de împiedicarea unirii cu Germania, viabilitatea necesară pentru a evita acest scenariu. Un stat instabil ar fi însemnat un angajament perpetuu al marilor învingători în apărarea independenței Vienei, inclusiv disponibilitatea de a se opune prin forță unei asemenea acțiuni.

În perioada imediat post-belică, ipoteza alipirii Austriei la Germania era cât se poate de credibilă, dar inacceptabilă din perspectiva marilor învingători. Documentele ne arată destul de clar că, deși erau în bună măsură de acord cu această interdicție, cel puțin o parte a experților anglo-americani înțelegeau că exista un revers al medaliei. Avem de-a face aici cu exemplul clasic pentru tensiunea dintre principiul autodeter-

această realitate virtuală, valabilă poate în cabinetele Serviciului Geografic al armatei franceze, în viabilitate pentru statele astfel create și în stabilitate pentru regiune?

Compromis și o doză de hazard

Deloc neimportant, deciziile teritoriale din Centrul și Estul Europei aveau să scoată în evidență contradicțiile dintre promisiunile interaliatate din anii războiului (în special tratatele încheiate cu Italia și România) și noul context politico-ideologic postbelic. Referindu-se la documentul semnat în 1916, Take Ionescu spunea în 1920: „Nu în tratat România își va găsi baza revendicărilor ei, tratatul este inexistent, inexistent prin interpretarea literală, din pricina păcii separate, inexistent prin interpretarea mai înaltă, din pricina noului factor, al intervenției americane, de care s-a bucurat mai ales România, care era cu sabia în teacă, când, pe baza mesajului lui Wilson, Germania a capitulat”.

Tratatul în baza căruia Italia intrase în război în 1915 ridica dificultăți și mai mari. Ambițiile continentale ale Italiei includeau Tirolul de Sud, dar și teritoriile de la nord și est de Marea Adriatică. Agenda extensivă a Italiei avea să creeze și una dintre

Jandarmi austrieci din Burgenland luați prizonieri de voluntari unguri

cele mai intense crize interaliatate la Paris. Prin impactul politic pe care l-a avut, experiența italiană în timpul Conferinței de Pace avea să reprezinte un pas important în agravarea crizei politice din Italia și, în cele din urmă, în accederea fascismului la putere. „Victoria mutilată”, „Italia trădată” au devenit teme importante, care au alimentat în perioada interbelică revizionismul italian. Obiectivele italiene au intrat în coliziune directă cu politica wilsoniană, în vreme ce foștii aliați anglo-francezi, cei care oferiseră aceste concesii, dar manifestaseră îndoieli încă din 1916, au preferat să păstreze mai degrabă o atitudine neutră.

Existau trei mari probleme. În primul rând, chiar dacă nu foarte eficientă, dată fiind configurația geografică a frontului, intervenția italiană fusese una extrem de costisitoare. Aceasta în schimb crease așteptări exagerate în ceea ce privește be-

neficiile pe care Italia le merita în momentul păcii. Diviziunile din interiorul societății și al forțelor politice făceau și mai importantă pentru stabilitatea sistemului politic italian o pace cu câștiguri semnificative. În al doilea rând, așa cum observa Take Ionescu pe marginea tratatului dintre Antantă și România, intrarea Statelor Unite în război puna sub semnul îndoielii validitatea acestor tratate secrete, iar punerea lor în aplicare era complet subminată de turnura pe care o luase retorica Antantei după aprilie 1917. În al treilea rând, realitățile politice regionale suferiseră transformări importante între 1915 și debutul lui 1919. Dispariția Austro-

Ungariei însemna extincția singurului „prădător natural” cu care Italia se confruntase în regiune, iar apariția Regatului Sârbo-Croato-Sloven nu putea fi invocată pentru a solicita profunzimea strategică pe care ar fi oferit-o controlul italian asupra coastei dalmate. Disputa era și mai aprinsă când venea vorba despre demar-

Funcționari austrieci sosiți în Burgenland pentru reinstaurarea administrației austriece

Viena va rămâne separată de Berlin, că perdantii și câștigătorii din regiune făceau pași pentru a depăși ostilitatea reciprocă și că reconstrucția economică ar fi fost accelerată? Planificatorii francezi, britanici sau americani au dedicat resurse considerabile unui asemenea scenariu, dar acesta era complet nerealist în contextul anilor 1919 – 1920. Bagajul de ostilitate reciprocă și suspiciune era pur și simplu prea mare, iar politicile economice pe care le presupunea crearea unui asemenea spațiu intrau în contradicție directă cu așteptările tinerelor state beneficiare ale tratatelor de pace, aflate în proces de construcție a propriei suveranități.

În ecuație au intrat, bineînțeles, politicile marilor învingători, precauția și, de ce nu, incapacitatea Germaniei de a acționa, dar și acțiunile actorilor din regiune, precum și profundele diviziuni din societatea austriacă. Inclusiv unii dintre austriecii cei mai deschiși ideii de Anschluss se întrebau dacă unirea cu ceea ce considerau a fi o republică socialistă era cea mai înțeleaptă decizie. Paradoxal dacă ne gândim la dezbaterile antebelice, social-democrații austrieci au devenit cei mai înfocați susținători ai unirii. De partea cealaltă, pentru o bună parte a elitei germane, deși de dorit, alipirea Austriei era mai degrabă un factor secundar, cu mult depășit în importanță de nevoia de

a apăra cât mai mult din granițele fostului Reich.

Împiedicarea unirii Austriei cu Germania era fără îndoială o politică inevitabilă din perspectiva învingătorilor, dar rezultatul a fost apariția unui stat austriac fragil, cu o construcție identitară pe măsură și care nu a fost niciodată sigur de angajamentul marilor puteri învingătoare de a-i sprijini independența.

Pacea în Centrul și Estul Europei puna așadar Conferința în fața dilemelor create de dreptul la autodeterminare. Adoptarea principiului naționalităților a reprezentat una dintre cele mai importante mutații în sistemul internațional, adusă de tratatele de pace din 1919 – 1920.

Cu toate acestea, merită în primul rând să revenim asupra lentorii cu care principiul autodeterminării a fost asumat de Antantă. A fost nevoie de prima revoluție din Rusia pentru ca termenul „autodeterminare” să pătrundă în vocabularul politic al Antantei și abia în primele luni ale lui 1918 a început să intre în limbajul curent, „meritul” avându-l aici ușurința cu care bolșevicii au abuzat de el după noiembrie 1917. Tran-

ziția de la formule mai degrabă vagi, precum „respect pentru naționalități” sau „dezvoltare autonomă”, a fost realizată foarte ezitant. E suficient să spunem că președintele Wilson, cel considerat de mulți în acel moment și după aceea drept „apostolul eliberării popoarelor oprimate”, a asumat explicit ideea dezmembrării Austro-Ungariei abia în octombrie 1918, într-un moment în care destrămarea acesteia era deja inevitabilă. Această tranziție nu ar fi fost posibilă fără iminenta prăbușire a Austro-Ungariei ca actor independent pe scena internațională și fără implozia puterii ruse. Ne putem întreba cum ar fi arătat Europa Centrală și de Est în eventualitatea unei victorii a Antantei având în compoziție Rusia. Chiar în cazul unei Rusii post-țariste și non-bolșevice e neclar cum ar fi interacționat posibilitatea autodeterminării la granițele occidentale ale acesteia și povara moștenirii imperiale.

Într-un context atât de complicat, deciziile de la Paris trebuia să pondereze factorul etno-lingvistic cu cel geografic, istoric, economic, strategic, dar și cu realitățile noi

balanțe de putere din Estul Europei și cu impactul revoluției bolșevice. Hărțile și statisticile etnografice ofereau un ghid adeseori înșelător. Chiar dacă, printr-un act de extremă îndemânare cartografică, granițele clar etnice ar fi fost posibile, cum putea fi tradusă

Gabriele D'Annunzio (cu baston) și câțiva dintre voluntarii care l-au însoțit în expediția din Fiume

DE LA PETROGRAD LA BUDAPESTA, CU RETUR LA MOSCOVA

Dr. ALEXANDRU GHIȘA

La sfârșitul Primului Război Mondial Austro-Ungaria era condamnată la dispariție. În imperiul bicefal, maghiarii au fost națiune dominantă, iar dispariția imperiului a fost privită cu tristețe. Ei s-au manifestat activ în tabăra Puterilor Centrale și vor fi tratați la Conferința Păcii ca învinși. În schimb, românii ardeleni, bănățeni și bucovineni, deși erau și ei în tabăra Puterilor Centrale, prin forța împrejurărilor, s-au considerat învingători, pentru că statul imperial care i-a trimis la război nu era al lor. Destrămarea imperiului dualist a fost primită de români cu bucurie.

**VÖRÖS PARLAMENTET!
SZAVAZZATOK
SOCIALDEMOKRATÁRA**

*Afiș de propagandă din zilele
„Republicii sfaturilor”:
se vopsește în roșu
clădirea Parlamentului*

Pentru români și maghiari existau la timpul respectiv două alternative: doctrina wilsoniană, care susținea statul-națiune, și doctrina leninistă, a revoluției universale. Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina au optat de la început pentru doctrina președintelui Wilson, au preluat prerogativele puterii de la Budapesta și Viena, s-au organizat politic și administrativ și au declarat unirea teritoriilor locuite de ei cu Regatul României.

Maghiarii s-au orientat spre Rusia, devenită bolșevică sub conducerea lui V.I. Lenin, pentru a salva o himeră – integritatea teritorială a Ungariei istorice. În consecință, Ungaria a cunoscut o primă experiență comunistă, prin instaurarea la 21/22 martie 1919 a Republicii Sovietice Ungare sau „republica sfaturilor”,

având ca lider autoritar pe Bela Kun, colaborator apropiat al lui Lenin.

Bela Kun a fost adus la putere la Budapesta în mod cât se poate de pașnic și cu un mesaj național clar exprimat – salvarea teritoriilor „Sfintei Coroane Ungare”. Acesta era produsul unei veritabile mișcări de stânga din Imperiul Austro-Ungar, accentuată în vremuri de război. În ultima parte a conflictului, numai pe teritoriul administrat de Budapesta existau peste 200.000 de membri ai sindicatelor, un număr impresionant pentru acel timp. Social-democrația a încercat să contribuie la rezolvarea problemei naționale în imperiul dualist prin poziții proprii, internaționaliste. În partea ungară a imperiului social-democrația propagă un ungaro-marxism, ideologie care promovează internaționalismul, în opoziție cu națio-

nalismul de natură secesionistă, promovat de români, de slovaci în alianță cu cehii sau de sârbi, croați și sloveni.

Pe acest fundal ideologic, înapoierea prizonierilor de război austro-ungari din Rusia, cei mai mulți influențați puternic de ideile bolșevice, ca și contactul acestora cu o societate saturată de lipsuri și privațiuni au provocat o situație revoluționară atât la Viena, cât și la Budapesta. Demonstrațiile muncitorilor ungari din 1 mai 1917 determină căderea guvernului condus de Istvan Tisza. Un nou guvern se formează după mai bine de două luni, iar atmosfera revoluționară este dezamorsată de o nouă lege electorală. Guvernul condus de Sandor Wekerle (23 august 1917 – 31 octombrie 1918) permite demonstrațiilor, în majoritate muncitori, să organizeze grupuri ale noii aripi de stânga,

care granițelor în Istria și Slovenia, punctul focal al tensiunilor fiind reprezentat de soarta orașului Fiume. Prins între tendințele moderate ale marilor aliați și radicalismul unora, precum D'Annunzio, pe care spera să-l manipuleze într-o oarecare măsură, guvernul italian nu a reușit să răspundă așteptărilor publicului. Ceva mai mult succes a înregistrat în nord, în Tirolul de Sud și Trentin, unde argumentele strategice italiene au fost acceptate de marii învingători, deși în Tirol exista o majoritate germanofonă.

În Est, Austria a trebuit să cedeze Bucovina României și Galiția Orientală Poloniei. În ambele cazuri, decizia finală a fost influențată și de inexistența unei alternative, în primul rând, de eșecul autorităților ucrainene non-bolșevice, care ar fi putut emite pretenții asupra Galiției și asupra a cel puțin unei părți a Bucovinei. Totodată, supraviețuirea regimului bolșevic și perspectiva exportului de revoluție sporeau utilitatea unei granițe comune româno-poloneze.

Granița care urma să separe Austria de Ungaria reprezenta și ea o importantă sursă de dispute. De data aceasta, conflictul era între două state învinse și stimulat de contradicția evidentă între asocierea istorică a Burgenlandului cu Ungaria și majoritatea germanofonă zdrobitoare în acest teritoriu. Pe agenda Conferinței, soarta acestui teritoriu a intrat în atenție ca urmare a cererilor

cehoslovace de a primi un coridor teritorial care să-i ofere o legătură directă cu Iugoslavia și să separe Ungaria de Austria. Considerat a fi un scenariu nerealist, coridorul cehoslovac a lăsat loc unei soluții bazate în bună măsură pe criteriul etnic. Aceasta nu a împiedicat prelungirea tensiunilor alți câțiva ani, în 1921 Burgenlandul fiind scena unei scurte confruntări militare între Austria și Ungaria. În final, Ungaria a putut reține orașul Sopron și zona înconjurătoare. Austria a cedat teritoriul și Regatului Sârbo-Croato-Sloven (sudul Stiriei, un segment din estul Carintiei, ducatul de Carniol), dar și teritoriile locuite de germani din Boemia, Moravia și Silezia Superioară în favoarea Cehoslovaciei.

Din nefericire, așa cum s-a observat, emanciparea vechilor minorități avea să creeze unele noi, ceea ce amenința să perpetueze disputele și implicit instabilitatea. Discuțiile aprinse pe marginea noilor hotare nu au făcut decât să stimuleze preocuparea

pentru protecția minorităților, preocupare deja vizibilă la finalul anului 1918. Aflați de multe ori în imposibilitatea de a trasa granițe pur etnice, oamenii de stat aliați au văzut într-un sistem de protecție a minorităților un instrument cu o dublă utilitate: protejarea minorităților în fața unui stat cu tendințe opresive, dar și protejarea statelor împotriva unor minorități prea active. Chiar și acest sistem de protecție a minorităților, întrucât de așa-numitele Tratatate ale minorităților, a devenit rapid o sursă de dispute și a fost perceput ca o inacceptabilă încălcare a suveranității noilor state din Centrul și Estul Europei, în condițiile în care celelalte state nu-și asumau angajamente similare. În 1919 state mici și mari se confruntau cu următoarea dilemă: participarea politică și recunoașterea culturală ar putea aduce loialitate pe termen lung. Pe termen scurt însă, nu s-ar fi ajuns chiar la subminarea statelor a căror stabilizare o încercau?

Ca în multe alte cazuri în 1919, erau căutate răspunsuri la probleme pentru care nu exista cu adevărat un precedent și nici soluții simple. După cum concluziona resemnat un oficial al delegației americane, Archibald Cary Coolidge, implicat în negocierile legate de Austria și Ungaria și conducătorul unei misiuni de anchetă la Viena în 1919, „în rezultat și-au făcut loc inevitabil compromisul și chiar o doză de hazard”. ■

La Praga există o statuie a președintelui american Wilson

ționale pentru austrieci, cehi, iugoslavi, polonezi și ucraineni, pentru români și slovaci se acceptau numai autonomie culturală, autoguvernare comunală și orășenească, nu și autonomie teritorială, considerată inacceptabilă.

La inițiativa unor ofițeri unguri care s-au întors din prizonierat din Rusia, se constituie la Budapesta un Consiliu Militar, care se alătură C.N.U. Întrucât împăratul Carol I, în același timp și rege al Ungariei, refuză să-l numească pe Mihály Károlyi în fruntea guvernului, populația Budapestei iese în stradă și cere numirea acestuia ca prim-ministru și proclamarea republicii. La 28 octombrie 1918, manifestanții se deplasează din Pesta spre Cetatea Budei, iar la Podul cu Lanțuri poliția deschide focul și cad primele victime (doi muncitori și un soldat și peste 50 de oameni răniți). Această represie a fost semnalul izbucnirii revoluției burghezo-democratice, cunoscută ca „revoluția rozelor de toamnă”. Revoluția populară a devenit național-democrată, pentru că a reprezentat ruperea de monarhie și de regimul dualist.

Sub presiunea străzii, la 31 octombrie 1918, arhiducele Joseph de Habsburg, în numele împăratului-rege Carol, i-a încredințat lui Mihály Károlyi formarea guvernului, pentru a-și salva cel puțin tronul regal de la Budapesta (cel imperial fusese pierdut la Viena). Această

Oszkár Jászi

numire a marcat victoria revoluției naționale în Ungaria. Într-o asemenea atmosferă tensionată politic și social, se înapoiază la Budapesta Bela Kun, care, după doi ani de prizonierat într-un lagăr din Munții Ural, a devenit membru al Partidului Bolșevic din Rusia, încadrat în Armata Roșie și un apropiat al lui V.I. Lenin. El nu vine singur, ci însoțit de câteva mii de bolșevici unguri și ruși, pentru a declanșa revoluția sovietică în Ungaria și Transilvania, de unde era originar.

La 16 noiembrie 1918 în Parlamentul din Budapesta se

proclamă prima republică ungară, dar noul stat nu va fi recunoscut pe plan internațional. Mai mult, la Paris, la nivelul instituțiilor create pentru bunul mers al Conferinței Păcii, se ia decizia stabilirii unei linii de demarcație între România și Ungaria, la 26 februarie 1919. Această linie stabilea: limita de est, pentru România, urma șoseaua Arad – Salonta și calea ferată Oradea – Satu Mare; limita de vest, pentru Ungaria, urma râul Tisa de la Vásárosnamény, apoi Debrecin – Orosháza – Szeged; limita nordică râul Someș, iar limita sudică râul Mureș – orașele Arad și Szeged rămânând ocupate de trupe franceze. Hotărârea Conferinței de Pace a fost adusă la cunoștința părților interesate (România și Ungaria) la 20 martie 1919. Comunicarea a fost făcută la Budapesta de șeful Misiunii Militare Aliate, locotenent-colonelul Fernand Vix, și este cunoscută sub numele de „Nota Vix”. Documentul a fost adresat și prezentat lui Mihály Károlyi în calitate de „președinte provizoriu al Republicii Ungare”. Conținutul acestui document a fost interpretat de partea ungară nu numai

ca o linie de demarcație, ci ca o decizie politică stabilind viitoarea frontieră între Ungaria și România.

Consecința imediată a luării la cunoștință a „Notei Vix” a fost demisia guvernului ungar, acceptată de „președintele provizoriu” al

Mihály Károlyi proclamă republica

numite „Socialiștii Revoluționari”.

La Viena, greva muncitorilor de la mijlocul lunii ianuarie 1918 este inspirată de mișcările de stradă din Budapesta. Timp de trei zile au ieșit în stradă peste 500.000 de oameni. În februarie 1918, are loc o rebeliune a marinarilor de pe vasele de război austro-ungare ancorate la Cattaro, iar la Pecs, la 20 mai 1918, se revoltă unități militare ungare, dezarmate după lupte grele. Aceste mișcări organizate de elemente radical-socialiste, asociate cu fenomenele de criză pe teatrele de război și o radicalizare a mișcărilor naționale ale comunităților etnice din Imperiul Austro-Ungar vor contribui la colapsul statului imperial din toamna anului 1918.

Evenimentele externe afectează direct relația austro-ungară. Clarificarea poziției S.U.A. față de Austro-Ungaria este relevantă. Președintele Woodrow Wilson declară la 18 octombrie 1918 că nu mai acceptă „o simplă autonomie” a popoarelor monarhiei „ca bază a păcii” și se pronunță pentru libera lor dispunere și intrarea în marea familie a națiunilor independente. Ca urmare a acestei poziții tranșante, prin care se încheia orice legătură a S.U.A. cu Austro-Ungaria, s-a ajuns la o separare

Premierul Sandor Wekerle (în centru)

totală a monarhiei dualiste. La Viena, o sesiune parlamentară organizată la 21 octombrie 1918 proclamă Austria Germană ca stat independent.

Evenimentele determină autoritățile de la Budapesta să acționeze pentru o separare de Viena, dar prin menținerea și apărarea coroanei habsburgice, devenită simbol al unității ținuturilor „Sfintei Coroane” ungare. Secesiunea croată și declarațiile categorice de independență ale românilor (prin deputatul Alexandru Vaida-Voevod, la 18 octombrie 1918) și slovacilor (deputatul Ferdinand Juriga, la 19 octombrie 1918),

coroborate cu răspunsul american favorabil destrămării monarhiei dualiste, valabil și pentru ținuturile „Sfintei Coroane” ungare, determină demisia guvernului Sandor Wekerle, urmată de o criză guvernamentală.

In aceste condiții, națiunea ungară își constituie și ea un Consiliu Național Ungar (C.N.U.) la 25 octombrie 1918. Compus din reprezentanți ai Partidului Independenței (gruparea Mihály Károlyi), Partidul Radical condus de Oszkár Jászi și Partidul Social Democrat în frunte cu Ernő Gárámi și Zsigmond Kunfi, C.N.U. se erijează într-un adevărat guvern. În frunte cu Mihály Károlyi, va aborda pentru prima dată ideea constituirii unui stat național în spațiul teritorial în care comunitatea etnică ungară era majoritară. În condițiile dizolvării structurilor politico-administrative centrale, C.N.U. nu mai avea și nu mai putea pretinde autoritate asupra teritoriilor locuite de români, de croați, sârbi sau slovaci. Aceste popoare își constituie și ele consilii naționale și vor decide singure asupra viitorului lor.

În programul C.N.U. se prevedea expres păstrarea integrității statului ungar printr-o „alianță frățască de popoare egale”. Dar, în timp ce se recunoștea existența statelor na-

28 octombrie 1918, pe străzile Budapestei

În situația dată, Mihály Károlyi, după ce a respins cererile Antantei, a asigurat transferul pașnic al puterii către extrema stângă, care va forma, în noaptea de 21/22 martie 1919, Consiliul Revoluționar de Guvernământ. Liderul acestui consiliu este Bela Kun, devenit comisar al poporului pentru Afacerile

„Băieții lui Lenin“

Externe, chiar dacă premier era Sándor Garbai. Din guvernul anterior a fost preluat Vilmos Böhm, în calitate de comisar al poporului pentru Apărare, ceea ce a determinat corpul ofițerilor să treacă de bună voie în Armata Roșie, în curs de organizare, urmându-și ministrul.

Guvernul comisarilor poporului introduce măsuri tipic bolșevice – naționalizări, confiscări de bunuri, numește comisari cu depline puteri care să conducă orașele și satele, arestează capitaliști și aristocrați, ceea ce se numește „teroaarea roșie“. Detașamente înarmate, numite „Băieții lui Lenin“, introduc starea de teamă și nesiguranță. Ei rechiziționează case, iar pe cei arestați îi eliberează contra unor sume mari de bani. Teroarea este instituționalizată prin crearea Comisiei pentru menținerea ordinii și disciplinei și pentru combaterea contrarevoluției, condusă de Tibor Szamuely. Acțiunile acestei comisii vor determina o reală ripostă contra-revoluționară și dezvoltarea unui curent antisemit în Ungaria. Sentimentele antisemite au fost determinate și de componența gu-

vernului (32 dintre cei 45 de comisari ai regimului Bela Kun au fost evrei) și a administrației instituite de comuniști.

Se instaurează astfel la Budapesta cea de a doua republică, numită Republica Ungară a Sfaturilor (sau Republica Sovietică Ungară). Aceasta a avut o influență puternică în Bavaria și Austria. Acțiunile interne și mai ales externe ale guvernului bolșevic ungar au determinat Puterile Aliate și Asociate de la Paris să facă presiuni asupra regimului instaurat de Bela Kun. Conferința de Pace întrunită la Paris va considera „republica sfaturilor“ o amenințare și va decide la 28 martie 1919 să mențină Ungaria sub blocadă economică.

Pentru regimul de tip bolșevic instaurat la Budapesta, poziția de neintervenție imediată a Antantei a fost o încurajare. La 24 martie 1919, Bela Kun adresează Conferinței de Pace de la Paris o Notă explicativă, în care aduce la cunoștința Puterilor Aliate și Asociate că, pentru Ungaria, Convenția militară de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918,

era încă valabilă și orice discuție trebuia să pornească de la aceasta: „Noul guvern al Ungariei, Consiliul de Conducere al Revoluției, recunoaște acordul de armistițiu semnat de guvernul precedent și consideră că respingerea Notei predate prin intermediul locotenent-colonelului Vix nu reprezintă vio-

larea lui“. În conținutul Notei explicative, Bela Kun minimizează relațiile stabilite cu Rusia Sovietică, căreia îi solicitase încheierea unei alianțe, fără a lua în considerare că la Paris acest demers ar fi putut fi interpretat „ca o expresie a dorinței sale de a rupe relațiile diplomatice cu Puterile Antantei“. El sublinia că alianța cu Rusia Sovietică nu putea fi considerată „agresivă“, deoarece era vorba de „o antantă cordială“, bazată pe același sistem constituțional, care exprima dorința noii Republici Ungare „de a trăi în pace cu alte națiuni“. În același timp, B. Kun anunța că „Guvernul Republicii Sfaturilor din Ungaria se declară gata de a trata problemele teritoriale pe baza principiului dreptului la autodeterminare a popoarelor și conține integritatea teritorială în armonie cu aceasta“. Pentru a-i convinge pe Aliați de cele afirmate, în calitatea lui de comisar al poporului pentru Afacerile Externe, adresează invitația ca „o misiune civilă și diplomatică“ să se deplaseze la Budapesta.

(Va urma)

republicii, la 21 martie 1919. Semnificativă pentru noua direcție politică este „Proclamația” adresată de M. Károlyi poporului ungar, în care își exprima încrederea în modul de gestionare a treburilor țării de către proletariat. El, în calitate de președinte provizoriu al „Republicii Populare Ungară”, face apel la „proletariatul din toate țările”, implorând ajutor împotriva deciziilor nedrepte ale Conferinței de Pace de la Paris. Prin această „Proclamație” își anunță demisia, subliniind că lasă întreaga putere „în mâinile proletariatului poporului ungar”. Ziarul *Adevărul* din 30 martie 1919 apre-

Tibor Szamuely (al doilea din stânga) și Lenin, la Moscova

cia că pentru autoritățile de la Budapesta, comunismul s-a transformat rapid dintr-un păcat pentru care se făcea închisoare, în „virtutea salvatoare a integrității statului”.

În vidul de putere apărut, pe scena politică ungară are loc o regrupare rapidă a

forțelor de stânga. Liderii comuniști au fost eliberați din închisoare. Partidul Comunistilor Unguri (KMP) ajunge la o înțelegere cu aripa radicală a Partidului Social-Democrat Ungar (MSZDP) și se unifică în seara zilei de 21 martie 1919, sub denumirea de Partidul Socialist Ungar (MSZP). Liderii acestui nou partid

decid preluarea puterii în stat sub forma dictaturii proletare, după model bolșevic. Ei s-au și pronunțat pentru „o alianță armată și ideologică cu guvernul sovietic din Rusia”, declarându-se împotriva „imperialismului Antantei”.

Bela Cohen s-a născut la 20 februarie 1886, în localitatea Lelei, Sălaj. Provenea dintr-o familie de evrei. Tatăl era notar. În 1906 și-a maghiarizat numele în Bela Kun. A absolvit Facultatea de Drept a Universității din Cluj, oraș în care a lucrat ca avocat și ziarist. Pentru articolele sale cu conținut anarhist, a fost închis în 1907 un an și șase luni. La ieșirea din închisoare s-a angajat casier la Comitetul de Asigurări Sociale al Sindicatelor din Cluj. Acuzat de delapidare, a scăpat de judecată plecând la Budapesta, unde s-a încadrat în armata austro-ungară. Face războiul pe frontul de est și în 1916 cade prizonier la ruși. Este internat într-un lagăr din Munții Ural, unde devine comunist și se înregistrează în Partidul Bolșevic condus de V.I. Lenin. Intră

în Armata Roșie ca ofițer activ și beneficiază de o pregătire specială pentru trupe de comando.

La 17 noiembrie 1918, cu sprijin sovietic, se întoarce în Ungaria și pune bazele Partidului Comunist Ungar, devenind primul președinte al Comitetului Central. La 22 februarie 1919, discursurile lui au provocat tulburări la Budapesta, inclusiv demonstrații împotriva sa. La 20/21 martie 1919 preia puterea și în aprilie organizează Armata Roșie Ungară. Regimul comunist durează 133 de zile, fiind înlăturat de armata română.

Demisionează la 1 august 1919, iar în noaptea de 1 spre 2 august se refugiază în Austria. De la Viena pleacă la Moscova cu trenul. În U.R.S.S. a fost cooptat în conducerea Kominternului. În 1938 a căzut victimă mării epurări staliniste, fiind trimis într-un lagăr de muncă, unde moare după trei ani, în 1941. A fost reabilitat în Ungaria după evenimentele din 1956, de János Kádár.

La trecerea Tisei asistă regele Ferdinand și regina Maria, ...

dere a podului peste Tisa de la Szolnok, care a fost distrus de geniștii maghiari. Seara zilei de 26 iulie a marcat, practic, lichidarea capului de pod de la Szolnok, reluarea controlului asupra malului de est al Tisei, victoria asupra trupelor ungare fiind categorică, acestea suferind pierderi importante și o demoralizare evidentă la nivelul conducerii și trupe.

Respingerea trupelor ungare la vest de Tisa reprezenta o revenire la situația de la sfârșitul lunii aprilie 1919, o înfângere fără consecințe decisive asupra comportamentului politic și militar al guvernului de la Budapesta, astfel că oficialitățile române formulau întrebarea: „era oare să lăsăm adversarului, a doua oară înfrânt, putința de a organiza împotriva noastră și a treia agresiune?”

Răspunsul s-a aflat chiar în ziua de 26 iulie când, prin Ordinul de operații nr. 85, Marele Cartier General a dispus o acțiune fermă la vest de Tisa pentru nimicirea completă a inamicului, prin forțarea râului în zona localităților Tokay, Szolnok, Fegyvernek și Tiszabő, cucerirea unor capete de pod și continuarea ofensivei pe direcția generală Budapesta.

Situația creată a impus ca la 27 iulie la Paris să se întrunească Consiliul Suprem Interaliat, care a discutat problema unei acțiuni comune a aliaților împotriva Ungariei, necesitatea înlăturării guvernului bolșevic de la Budapesta, a cărui acțiune era bazată pe teroare împotriva poporului ungar, aducerea la conducerea țării a unor lideri care să reprezinte cu adevărat interesele populației maghiare. Față de unele rezerve exprimate de guvernele de la Belgrad, Praga și Varșovia în privința unei acțiuni împotriva armatei maghiare, guvernul român și Marele Cartier General au decis trecerea la urmărirea inamicului la vest de Tisa până la completa

nimicire a adversarului, având în vedere că „atâta timp cât guvernul comunist va dispune de o forță armată, va prezenta un pericol permanent pentru România și, totodată, o piedică pentru Conferința de la Paris în restabilirea păcii în Europa Centrală.”

Decizia părții române avea în vedere și cerințele formulate de opoziția din Ungaria ca armata română să continue ofensiva la vest de Tisa „pentru a salva Ungaria de calvarul bolșevismului.” Hotărât să continue acțiunile militare la vest de Tisa, aflat în zona operațiilor militare, generalul C. Prezan a transmis în seara zilei de 26 iulie 1919 instrucțiuni generalului Gheorghe Mărdărescu, care, între altele, prevedea: „Trebuie să urmărim pe inamic până la completa lui distrugere. În acest scop vi se mai pun la dispoziție Diviziile 2 și 7 Infanterie și Regimentul 8 Vânători de Munte. Operațiunea trebuie executată cu toată energia, pentru a profita de panica în care se găsește inamicul și a nu-i da timp să se reculeagă.”

Forțarea Tisei

În acord cu instrucțiunile primite, în dimineața zilei de 27 iulie Comandamentul Tru-

... generalii Panaiteșcu și Moșoiu

Să urmărim, în partea a doua a acestui articol (Magazin istoric, nr. 8/2019), cum a decurs riposta armatei române la ofensiva declanșată pe Tisa de trupele guvernului bolșevic instaurat la Budapesta.

1919

La Monumentul Mileniului, militarii români defilează, însoțiți de copiiii Budapestei

CAMPANIA DE LA TISA LA DUNĂRE

ION GIURCĂ

În dimineața zilei de 24 iulie s-a declanșat contraofensiva armatei române la Tisa, desfășurată cu succes deplin în zona Grupului de „Nord“, unde capul de pod de la Rakamaz a fost lichidat de Divizia 2 Vânători, trupele ungare fiind obligate să se retragă la vest de Tisa. În zona centrală grupurile „Lecca“ și „Papp“ au trecut la ofensivă pe direcții convergente spre Szolnok, fără însă a obține un succes decisiv. Lupte intense s-au desfășurat și în a doua zi a contraofensivei, trupele ungare fiind obligate să se retragă în dezordine, înspre podul de la Szolnok, aruncând în drum armele și munițiile din căruțe. Toată noaptea de 25 – 26 iulie lungi coloane ungurești trec în goană, imbulzindu-se spre pod și pe pod, într-o învâlmășeală de neînchipuit.

Pentru ziua de 25 iulie s-a prevăzut concentrarea majorității forțelor pentru lichidarea capului de pod de la est de Szolnok, o redistribuire a forțelor și mijloacelor la grupurile constituite și crearea unor rezerve puternice pe direcțiile de atac, în special la Grupul de „Manevră“, acolo unde se aflau generalul C. Prezan și locotenent-colonelul Ion An-tonescu, ceea ce indica locul

și rolul important al acelei grupări de forțe în acțiunile pentru nimicirea inamicului pătruns la est de Tisa.

Profitând de panica inamicului

Ziua de 26 iulie a fost marcată de o urmărire hotărâtă a trupelor ungare aflate la est de Tisa, pentru a nu le permite

organizarea de noi poziții de apărare și a captura o cantitate cât mai mare de material de război, deziderat realizat în mare parte. Grupurile conduse de generalii D. Papp și A. Lecca, în cooperare cu Grupul de „Nord“, au atacat convergent spre Szolnok, obligând trupele maghiare să se retragă la vest de Tisa. Deși a fost prevăzută pentru acea zi, nu s-a reușit ocuparea prin surprin-

Până în seara zilei de 30 iulie Divizia 6 Infanterie a trecut la vest de Tisa, timp în care la Tiszabő aștepta ordinul de trecere Divizia 1 Infanterie.

Contacte pentru capitulare

Față de previzibilul succes al forțării Tisei, în noaptea de 30/31 iulie 1919 Marele Cartier General a transmis generalului Gheorghe Mărdărescu noi instrucțiuni operative, din care rezulta necesitatea identificării cu precizie a zonei de concentrare a forțelor principale ungare, constituirea unor grupări de forțe cu mobilitate ridicată (cavalerie și artilerie călăreață), pentru a cădea în spatele grupării care acționase în zona Szolnok.

Conform ordinului Marelui Cartier General, în dimineața zilei de 31 iulie Divizia 1 Cavalerie și Brigada 4 Roșiori au început forțarea Tisei la Kiscőre. Până în seara zilei au cucerit aliniamentul Heves, Pély, situat la 20 km vest de cursul de apă. În aceeași zi au trecut Tisa în sectorul Tiszabő și marile unități ale Grupului „General Moșoiu”, astfel că în seara zilei toate grupările constituite erau pe malul vestic al cursului de apă, pentru ca a doua zi să reia înaintarea. Trecerea la vest de Tisa în sectorul de la Tiszabő a avut loc în prezența suveranilor României, a prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, fapt ce a determinat o concentrare a atenției și efortului executanților pentru o acțiune ireproșabilă.

Incapacitatea armatei ungare de a opri ofensiva armatei române pe Tisa a generat o criză politică la Budapesta. În ziua de 1 august 1919 guvernul Garbai – Kun a fost nevoit să demisioneze, formându-se un nou executiv, condus de

Peidl Gyula. În aceea zi, trupele române ajunseseră la jumătatea distanței dintre Tisa și Dunăre, având grupările de forțe eșalonate în adâncime, reușiseră să intercepteze principalele comunicații rutiere și feroviare care puteau fi utilizate de trupele ungare în retragerea lor precipitată la vest de Dunăre, unde preconizau să organizeze un nou aliniament de apărare. Situația creată impunea o urmărire imediată și energică pentru încercuirea și capturarea a cât mai multor unități inamice.

În acord cu ordinele anterioare, la 1 august 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat trecerea la urmărirea inamicului pe direcția generală Budapesta, în următorul dispozitiv: avangarda, formată din Divizia 1 Vânători, Brigăzile 1 și 5 Roșiori din Divizia 2 Cavalerie, era comandată de generalul Ștefan Holban; flancgarda din dreapta, formată din Divizia 7 Infanterie și Brigada 2 Roșiori, comandată de generalul Constantin Dumitrescu, a primit misiunea de a dezvolta ofensiva spre nord-vest pentru a pătrunde în spatele forțelor inamice constituite în Grupul de „Nord”; flancgarda din

stânga, Divizia 6 Infanterie și Brigada 4 Roșiori, comandată de generalul Marcel Olteanu, avea misiunea de a dezvolta ofensiva spre sud-vest, pentru a pătrunde în spatele forțelor inamice constituite în Grupul de „Sud”.

Conform ordinelor primite, în ziua de 2 august avangarda a reluat acțiunile militare pe direcția Budapesta, reușind să cucerească cu Divizia 2 Cavalerie aliniamentul Tápiószele – Albertirsa, elementele sale de cercetare apropiindu-se de capitala Ungariei. În acest timp, Brigada 4 Roșiori, comandată de generalul Gheorghe Rusescu, a interceptat calea ferată Cegled – Budapesta și a continuat înaintarea spre Kecskemet, pentru a învâli Diviziile 2 și 4 ungare.

Celelalte forțe române au înaintat în ritm rapid pentru a destrutura grupările inamice și a interzice o eventuală joncțiune a acestora. Conștientizând iminenta înfrângere a trupelor din subordine, unii comandanți de corpuri de armată și divizii din armata maghiară au contactat pe cei români, pentru a stabili condițiile unei eventuale capitulări. Acțiunile din ziua de 2 august au avut ca rezultat

Patrulă românească pe străzile Budapestei

Emisari unguri veniți să ceară încetarea ostilităților

pelor din Transilvania a elaborat concepția operației ofensive la vest de Tisa, materializată în Ordinul de operații nr. 20, care prevedea executarea unei lovituri principale pe direcția Tiszabő, Budapesta, concomitent cu alte două lovituri (spre sud și nord), în scopul încercării și nimicirii grupării de forțe inamice din raionul Czegled, Kecskemet, Kiskunfelegyhaza, cât și a celei din zona Miskolc. Pentru trecerea la ofensivă era necesară realizarea unui nou dispozitiv, ceea ce a presupus o amplă manevră de forțe și mijloace, executată în special pe timp de noapte, astfel că până la 29 iulie s-au constituit: Grupul de Manevră „General Traian Moșoiu”, format din Diviziile 1 și 6 Infanterie, 1 și 2 Vânători, cu misiunea de a forța Tisa și a cuceri un cap de pod la vest de Szolnok; Grupul „General Holban”, format din Diviziile 18 Infanterie și 2 Vânători, Brigada 3 Roșiori, cu misiunea să forțeze Tisa în sectorul Fegyvernek – Tiszabő; Grupul „General Mihăescu”, format din Divizia 16 Infanterie și Brigada 49 Infanterie din Divizia 20 Infanterie,

care avea misiunea să hărțuiască inamicul din sectorul său, astfel încât să nu poată organiza apărarea nemijlocit pe cursul de apă.

Pentru proiectata ofensivă la vest de Tisa, spre cursul de apă au fost deplasate Diviziile 1 și 2 Infanterie, iar punctul de comandă al Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost mutat de la Sibiu la Oradea.

Trecerea la ofensivă cu forțarea Tisei a fost stabilită pentru noaptea de 29/30 iulie 1919, întârzierea fiind determinată de necesitatea aducerii materialului de pod care urma a fi utilizat în zona localităților Kisköre și Fegyvernek. Până la acea dată armata română a concentrat în zona operațiilor militare circa 120.000 de oameni, constituiți în 119 batalioane de infanterie, 60 escadroane de cavalerie și 98 baterii de artilerie, structuri de aviație, pontonieri și logistică, în măsură să sprijine și susțină acțiunile forțelor luptătoare. Tuturor structurilor constituite pentru forțarea râului și dezvoltarea ofensivei între Tisa și Dunăre, având ca obiectiv principal Budapesta, li s-au transmis

ordine de operații detaliate, astfel că fiecare comandant cunoștea situația și modul în care urma să acționeze structura din subordine.

În ceea ce privește forțele și mijloacele de care dispunea inamicul, din informațiile pe care structurile militare române le dețineau, rezulta că acestea erau grupate astfel: în raionul Tokay, Miskolc se găseau Divizia 1 Infanterie și Brigăzile 2 și 3 Mixte, cu aproximativ 14.000 luptători; în raionul Szolnok, Abony se aflau Diviziile 5, 6 și 7 Infanterie, iar în raionul Kis Kun Felegyhaza, Sandorfalva, Csongrad se grupaseră Diviziile 2 și 4 Infanterie. Între aceste două grupări de forțe se găsea Detașamentul „Szanto”, iar la vest de Dunăre se afla Divizia 8 Infanterie, în timp ce la Budapesta erau în curs de organizare două divizii. Importanța acțiunii care urma să fie declanșată la 29 iulie era dată și de sosirea în zonă a familiei regale române și a prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, care au asistat la forțarea Tisei și instalarea podurilor peste cursul de apă.

Trecerea la ofensivă a avut loc în dimineața zilei 30 iulie, ora 02.30, când Divizia 2 Vânători, din cadrul Grupului „General Holban”, după o puternică pregătire de artilerie, a început forțarea Tisei în sectorul Fegyvernek, Kisköre, iar după cucerirea capului de pod a fost instalat primul pod de pontoane la Tiszabő, pe care în orele următoare au trecut la vest de râu toate forțele diviziei, urmate de cele ale Diviziei 1 Vânători, astfel că până în seara zilei de 30 iulie cele două mari unități au cucerit un cap de pod cu o dezvoltare frontală de 25 km și adâncime de 10 km, unde au luat măsurile de apărare specifice unei asemenea situații.

spațiului dintre Tisa și Dunăre, realizând legătura cu unitățile sârbe. Partea de nord-est a Ungariei a fost luată sub control de armata română până la 17 august 1919, prin unitățile din cadrul Grupului „General Holban”, în timp ce la vest de Dunăre, Brigada 5 Roșiori a înaintat cu Regimentele 7 și 8 Vânători până pe aliniamentul Raab (Gyor) – Veszprem, cu misiunea de a dezarma unitățile militare ungare retrase la vest de fluviu, precum și pe muncitorii din cele două orașe, care fuseseră înarmați în timpul guvernării bolșevice. Până la sfârșitul operațiilor militare pentru

Ofițeri români în fața clădirii Parlamentului din Budapesta

ocuparea celei mai mari părți a teritoriului Ungariei, armata română a reușit să scoată din luptă șase divizii cu un efectiv de 1.235 ofițeri, peste 40.000 de soldați, să captureze 350 tunuri de diferite tipuri și calibre, 332 mitraliere, 52.000 arme, 44.000 carabine, 87 de avioane, mari cantități de muniții și material de război.

Acțiunea politică și militară a României în vara anului 1919 a fost una dintre cele mai temerare din perioada de după Primul Război Mondial, în condițiile în care s-a acționat pe căi politice, diplomatice și militare împotriva expansiunii bolșevice ruse, ucrainene și ungare, care urmărea impunerea unei ideologii, dar mai ales ocuparea teritoriilor care se uniseră cu țara în anul 1918. După ce armata română a trecut Tisa, mai ales după ocuparea Budapestei și a celei mai mari părți a teritoriului

Ungariei, mareșalul F. Foch și generalul Franchet d'Esperey au transmis felicitări generalilor C. Prezan și Gheorghe Mărdărescu. Franchet d'Esperey transmitea șefului Statului Major General al armatei române: „După ce a învins complet inamicul, care o atacase și care a călcat astfel anagajamentele luate, glorioasa armată română devine moștenitoare a urmașilor lui Mihai Viteazul, și-a încoronat victoria ocupând Budapesta. Armata franceză de Orient, care timp de opt luni a trăit în colaborare armonioasă și permanentă cu armata română, se bucură împreună cu ea de succesele sale strălucite. Mă plec împreună cu ea în fața morților voștri glorioși și vă rog, domnule general, să primiți felicitările mele personale cele mai vii, pentru știința și energia desfășurată de Comandament și Statul Major, ca și

pentru înalta valoare a trupelor.”

La rândul său, generalul C. Prezan, cel care cu discreția-i cunoscută a condus operațiile militare de la Oradea și Monor, dar nu a dorit să intre în Budapesta, având de rezolvat probleme urgente de interes național la București, a felicitat Comandamentul Trupelor din Transilvania pentru succesul raportat. „Cu profundă emoție și înaltă mândrie națională am urmărit și de această dată frumoasele și eroicele fapte de război ale armatei de sub comanda dumneavoastră și vă rog să transmiteți la toți camarazii, ofițeri și sol-

dați, expresiunea admirației mele. Am credea că acum, când dușmanul a fost înșeluncheat și distrus, armata ce comandați se va comporta cu locuitorii teritoriilor cucerite în așa fel, încât lumea întreagă va putea constata că noi, soldații, suntem cu adevărat reprezentanții unui popor cinstit, drept, bun și înaintat.”

Eliberarea Budapestei de armata română a fost elogiată în capitalele europene interesate de lichidarea focarului de bolșevism din centrul continentului. Presa vremii a reflectat, mai mult sau mai puțin obiectiv, acțiunea politică și militară a României, iar în cele din urmă, la Conferința de Pace de la Paris rezultatul situației create după august 1919 s-a reflectat și în conținutul tratatelor de pace încheiate de Ungaria de pe poziția unui stat învins, o dată în 1918, a doua oară în 1919. ■

interceptarea comunicațiilor care conduceau dinspre est spre Budapesta, încercuirea și capturarea unor grupări de forțe inamice din ceea ce mai rămăsese din Diviziile 3, 5 și 7 ungare.

Militarii români, ovaționați de locuitorii Budapestei

Acțiunile decisive în spațiul dintre Tisa și Dunăre s-au desfășurat în ziua de 3 august, când comandamentul român a hotărât o nouă regroupare a forțelor. Grupul „General Holban”, format din Divizia 2 Cavalerie, Diviziile 1 și 2 Vânători și Grupul „General Dumitrescu”, format din Divizia 7 Infanterie și Brigada 2 Roșiori, a primit misiunea „să curețe în totalitate teritoriul cuprins între calea ferată Cegléd, Budapesta, râul Tisa, Dunăre și granița spre Cehoslovacia.” Grupul „General Moșoiu”, format din Diviziile 1 și 6 Infanterie și Brigada 4 Roșiori, trebuia să acționeze la sud de linia Cegléd – Budapesta și să realizeze legătura de cooperare cu forțele franco-sârbe.

Reprezentativă pentru ziua de 3 august a fost acțiunea Brigăzii 4 Roșiori, care constituia flancgarda Diviziei 6 Infanterie, cu misiunea de a înainta pe direcția Albertirsa – Kecskemet, în vederea interceptării comunicațiilor care asigurau legătura între Szolnok și Budapesta. În dimineața zilei de 3 august, Brigada 4 Roșiori a început deplasarea de la Albertirsa spre Budapesta, a ajuns la marginea orașului în seara zilei cu trei escadroane cu două grupe de mitraliere din Regimentul 6 Roșiori și o secție de artilerie călărească, cu care a

intrat în Capitala ungară, în pofida solicitării autorităților maghiare de a se opri la marginea orașului. Pe timpul nopții, unitățile brigăzii s-au instalat în cazarma „Arhiducele Joseph”. Acțiunea generalului Gheorghe Rusescu este controversată în istoriografia noastră, fiind considerată de unii analiști ca un act de indisciplină, iar de alții ca o acțiune temerară, cu un rezultat decisiv în privința soartei Capitalei ungare. De altfel, generalul Gheorghe Rusescu acționase în aceeași manieră și în februarie 1918 în Basarabia, pe timpul acțiunilor pentru ocuparea Cetății Albe.

Pentru ziua de 4 august, Grupul „General Holban” a primit misiunea să acționeze la est de Dunăre și să realizeze joncțiunea cu trupele cehoslovace, iar Grupul „General Moșoiu” să înainteze spre sud, pentru a realiza legătura cu forțele franco-sârbe.

În dimineața zilei de 4 august, Grupul „General Holban” a intrat în oraș cu Divizia 2 Cavalerie, ale cărei unități, Brigada 5 Roșiori, cu Regimentele 2 și 7 Roșiori, întărită cu un batalion din Regimentul 8 Vânători de Munte, comandat de principele Carol, două baterii de artilerie călărească și o baterie de artilerie, după ce a străbătut Pesta la orele prânzului, a ocupat Buda și un cap de pod la 3 km vest de capitala Ungariei, în timp ce Brigada 3 Roșiori a ocupat toate intrările dinspre est în Pesta, iar Divizia 1 Vânători a luat sub control Pesta în jurul orei 12.00, pregătind intrarea altor trupe române în

*Generalul Panaitescu
pe terasa hotelului Gellert*

oraș, în condiții de deplină siguranță. La ora 14.00, generalul Gheorghe Mărdărescu, însoțit de generalul Ștefan Panaitescu, șeful său de stat major, a ajuns la Törökfalva, unde au fost întâmpinați de reprezentanți ai noului guvern al Ungariei, care au declarat orașul deschis pentru trupele române. La ora 16.00 a intrat în oraș și Divizia 1 Vânători, ovaționată de locuitorii care își exprimau bucuria pentru înlăturarea regimului bolșevic din Ungaria.

În după-amiaza zilei, la ora 18.00, generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, a primit pe Bulevardul Andrássy defilarea unui detașament compus din Regimentul 4 Vânători, un divizion din Regimentul 23 Artilerie și un divizion din Regimentul 6 Roșiori, marcându-se astfel eliberarea completă a Budapestei.

Lichidarea focarului de bolșevism

Ocuparea celei mai mari părți a teritoriului Ungariei a revenit Grupului „General Moșoiu”, care până la 8 august controla partea de sud a

proprie, cât și în gospodăriile altora; femeile secerau, strângeau recolta sau fânul, mânau animalele.

După anul 1100, în mediile aristocratice din sud-vestul Franței femeia a reușit să se emancipeze în raport cu bărbatul, dobândind un statut privilegiat. A fost vorba însă de însoțitoarea seniorului, singura care a reușit să-și facă loc într-o societate clar misogină. Femeile din înalta societate au început să joace un rol social și, uneori, chiar și unul politic. Unele geste sau cronici medievale pomenesc câte o femeie nobilă, care, în lipsa soțului, plecat într-o cavalcadă războinică sau la o simplă vânătoare, organiza apărarea donjonului sau a castelului, mobilizând garnizoana să țină piept asediatorilor.

În secolele XI – XII, multe dintre urmașele Evei din păturile înstărite ale societății au început să fie atrase de artele frumoase. Amintim doar cele mai celebre exemple, precum Hildegard von Bingen (1098 – 1179), Héloïse (1098 – 1164), contesa Beatriz de Die (după 1140 – 1175) sau Marie de France (1160 – 1210 sau 1215), prima femeie scriitor de expresie franceză cunoscută.

Începând cu secolul al XII-lea, le vedem și pe femeile din mediile burgheze implicându-se tot mai mult și în activitățile economice și comerciale, deținând cârciumi, hanuri, prăvălii sau mici ateliere.

Cu toate acestea, mulți clerici medievali au continuat să aibă o atitudine misogină și

chiar defăimătoare la adresa lor. Cronicarul și călugărul benedictin Orderic Vitalis (1075 – 1142), de pildă, considera femeia o ființă dominată de emotivitate și de simțuri, fire vicleană, care îi ademenește și îi corupe pe bărbați cu plăcerile cărnii. Iar pentru Bernard de Clairvaux (1090 – 1153), pur și simplu, femeia reprezenta... „un sac de gunoi”.

Femeia și „strategiile” matrimoniale

În secolul al V-lea, galo-romanii practicau concubinajul cu sclave, în vreme ce la franci erau prezente, deopotrivă, concubinajul și căsătoria succesivă cu mai multe femei. În epoca merovingiană, concubinajul și poligamia au fost frecvent întâlnite. De pildă, regele franc de la Soissons, Clothar I (511 – 561) inițial, s-a căsătorit cu Guntheuc (495 – circa 532), văduva fratelui său Clodomer, undeva în jurul anului 524; apoi cu Radegonde și, mai târziu, cu Ingunde, fiica regelui Baderic din Turingia. Cea din urmă i-a dăruit lui Clothar I cinci băieți și o fată. La un moment dat, Ingunde i-ar fi cerut soțului să îi găsească și Aregondei, sora sa, un soț, însă regele a găsit de cuviință s-o păstreze drept concubină. După moartea Ingunde, Aregonda a devenit a patra soție a lui Clothar I. Ultima soție a regelui Clothar I, a cincea la număr, a fost Chunsinna. Conform unuia dintre cei mai cunoscuți istorici ai perioadei, germanul

Trei reprezentante ale sexului frumos vestite pentru activitățile lor cărturărești: Hildegard von Bingen (stânga); Contesa Beatriz de Die (centru); Marie de France

FEMEIA ÎN OCCIDENTUL MEDIEVAL

Miniaturi de epocă ne prezintă femei din Evul Mediu (de la stânga): regină împreună cu femeile de la Curte; la munca câmpului; la vânătoare

CLAUDIU NEAGOE

La romani, în perioada Antichității târzii, femeia a avut doar un rol în casă, în vreme ce, la barbarii germanici, ea nu a fost altceva decât un „obiect de preț”. Creștinismul și, implicit, Biserica creștină aveau să modifice, într-o oarecare măsură, condiția femeii. Totuși, Sf. Apostol Pavel, iar, mai apoi, Părinții Bisericii (Ambrosius, Augustinus, Ieronimus) au relevat poziția sa de inferioritate în raport cu bărbatul: „bărbatul este capul femeii” (1 Corinteni 11:3); „nevestelor, fiți supuse bărbatilor voștri ca Domnului, căci bărbatul este capul nevestei, după cum Hristos este capul Bisericii” (Efeseni 5:22-23).

În anul de grație 585, pe timpul domniei regelui Burgundiei, Gontram (561 – 592), s-a organizat un important conciliu bisericesc, la Mâcon (în Burgundia, astăzi în Franța).

Acolo, un călugăr misogin a provocat dispute aprige, susținând că femeia „nu este creatură umană”. Cum susținătorii sexului frumos erau mult mai numeroși, conciliul a proclamat faptul că urmașa Evei „este o creatură umană”, însă inferioară bărbatului. La începutul secolului al X-lea, așa-numita „reformă clunisiană” (menită să purifice Biserica de influențele laice și să revitalizeze concepția monahismului în creștinătatea apuseană) avea să îi recunoască sexului slab doar un simplu statut biologic, nu însă și unul social.

Soțiile unor burghezi înstăriți (frescă din Palazzo Schifanoia, Ferrara), prezentate în ipostaze în care desfășoară activități lucrative

„Un sac de gunoi”

În perioada secolelor al IX-lea și al X-lea, fiecare șef de familie (*pater familias*) avea

obligatia de a supraveghea, de a pedepsi și chiar de a ucide, în cazul unui comportament neadecvat, atât propria soție, cât și pe surori sau fiice, dar și pe orfanele fraților, verilor sau vasalilor săi. În funcție de originea socială, femeia deținea sau nu un statut „privilegiat”. În mediile aristocratice, de pildă, ea era stăpâna casei, mai mare peste toți servitorii seniorului; purta la cingătoare cheile cuferelor și pivnițelor donjonului. În mediile sociale umile, femeia era în permanență însoțitoarea bărbatului, ea participând la munca agricolă, atât în gospodăria

Încoronarea lui
Carol cel Mare

celor două familii din care proveneau mirii. Din secolul al XI-lea, reprezentantul Bisericii a fost cel care le dădea mirilor binecuvântarea (*benedictio*), în fața ușii de intrare în sfântul lăcaș, el substituindu-se astfel lui *pater familias*. Mai târziu, în veacul al XIII-lea, ritualul binecuvântării s-a mutat efectiv în biserică, în fața altarului. Un sinod ținut la Rouen, în anul 1012, a instituit obligativitatea binecuvântării mirilor în biserică. Tot în secolul al XI-lea a început să se pună tot mai mult accent pe consimțământul mirilor. Papa Urban al II-lea (1088 – 1099) îl critica aspru pe regele Aragonului și Navarrei, Pedro I (1094 – 1104), care intenționa să-și oblige nepoata să se căsătorească, împotriva propriei voințe, cu unul dintre vasalii săi. La începutul secolului al XII-lea, filosoful și teologul Hugo de Saint-Victor (1096 – 1141) considera căsătoria o uniune validă doar dacă mirii își dădeau efectiv consimțământul.

Regele Clothar al II-lea
și fiul lui Dagobert I

Femeia, iubirea și sexualitatea

De la începutul secolului al XII-lea, în Europa Apuseană avea să se manifeste tot mai pregnant un așa-numit curent „antimatrimonial”, care plasa iubirea în afara căsătoriei. Atât în mediile aristocratice, cât și în cele universitare, căsătoria a devenit obiectul unei totale discreditări. Fenomenul îl găsim cât se poate de clar exprimat la Héloïse, într-o scrisoare către iubitul ei, Abélard: „N-ai putea să te ocupi cu aceeași grijă și de o soție și de filosofie. Cum să împaci cursurile școlare cu slujnicile, bibliotecile cu leagănele, cărțile cu fuioarele, pana de scris cu fusul? Cel care trebuie să se

adâncească în meditații teologice sau filosofice, poate el să suporte țișetele pruncilor, cântecele de leagăn ale doicilor și toată mulțimea zgomotoasă a unei servitorimi masculine și feminine? Cum să poți tolera murdăria pe care neîncetat o fac copilașii? Da, toate acestea le pot îndura cei bogați, care dispun de un palat sau de o casă suficient de mare care să le permită să se izoleze, a căror opulență nu se resimte de pe urma cheltuielilor și care nu sunt zilnic torturați de grijile materiale...”.

De la apariția Creștinismului și până la reforma clunisiană, Biserica a acceptat sexualitatea numai în cadrul căsătoriei și numai ca modalitate de procreare. Apostolii și Părinții Bisericii au considerat sexul în afara căsătoriei un adevărat păcat. Sfântul Augustin (354 – 430), de pildă, susținea că procrearea de urmași reprezenta utilitatea naturală a căsătoriei. În

schimb, Grigore cel Mare, primul papă medieval (590 – 604), propovăduia că sexualitatea conjugală se putea transforma ușor, prin lăsarea partenerilor în voia poftelor arzătoare, în desfrâu, așadar în păcat.

În perioada merovingiană și mai apoi în cea carolingiană, Biserica a luptat împotriva „legăturilor incestuoase”, condamnate oficial prin capitularul lui Carol cel Mare din

anul 802 și prin decretul lui Ludovic cel Pios, din 814.

Începând cu secolul al X-lea, Biserica a impus noi norme tinerilor care urma să se căsătorească. Potrivit acestora, ei erau nevoiți să se supună, înainte de nuntă, unui ritual de purificare. Abstenența sexuală le era impusă cu câteva zile înainte de împărtașanie. De la trei și până la 30 de zile, după oficierea căsăto-

Abélard și Héloïse

Eugen Ewig, legăturile matrimoniale ale lui Clothar au fost și mai complicate: Ingunde a fost repudiată de două ori, prima dată în 524, când regele și-a unit destinul cu Guntheuc. După ce relația cu aceasta din urmă s-a rupt, spre 530, Ingunde i-a revenit soție, cei doi trăind împreună până în anul 537, când Clothar a divorțat de ea, pentru a se căsători cu Aregonda. Pentru a-l exonera pe rege de poligamie, Ewig a propus ca dată a unei noi alianțe matrimoniale, cu Radeconde, anul 540. Mai mult chiar, între anii 537 și 540, Clothar ar mai fi repudiat o soată, pe Chunsinna, al cărui fiu s-a născut prin 540.

Un alt caz interesant a fost cel al regelui Neustriei, Chilperic I (561 – 584), care a poruncit sugrumarea celei de-a doua soții legitime, Galeswinthe (540 – 568), pentru a se putea căsători cu Fredegonda (circa 545 – 597), concubina preferată.

În anul 594, sub influența Bisericii, regele Austrasiei și al Burgundiei, Childebert al II-lea (575 – 595), a condamnat ferm, printr-un edict regal, așa-numitele „legături nelegiuite”. Cu toate acestea, concubinajul și poligamia au continuat să fie practicate și în epoca Pepinilor și în cea a Carolingienilor. Carol Martel, majordom al palatului din Austrasia (715 – 720), iar mai apoi și al celui din Neustria (720 – 741), a fost fiul ilegitim al lui Pepin de Herstal (circa 635 – 714), născut în urma unei legături cu o concubină, pe nume Chalpaida (sau Alpaida).

Carol cel Mare, rege și mai apoi împărat al francilor (771 – 814), a avut patru soții legitime (Desiderata sau Ermengarda, fiica regelui din Lombardia; Hildegard de Suabia; Fastrada și Liutgard de Alemania) și cel puțin șase concubine (Himiltrude, Gersuinda, Madelgard, Amaltrude, Regina și Ethelinde).

Scene din viața reginei Radegonde

Din toate aceste relații s-au născut 17 copii. Cu sprijinul Bisericii, Carol cel Mare a reușit să-și camufleze propria-i poligamie, dar, mai cu seamă, afecțiunea exagerată arătată fiicelor surorii, Gisla (mama lui Hruothland sau Roland, prefectul mării Bretonne). Printr-un *capitular* dat în anul 802, Carol cel Mare a interzis „nelegiuirea incestului” sau, altfel spus, căsătoria între veri. În anul 814, la cererea împăratului Ludovic cel Pios, un conciliu bisericesc, desfășurat la Mainz, a pus incestul sub interdicție.

Obiceiuri și ritualuri matrimoniale

În perioada secolelor VI – VII, vârsta minimă la care se căsătoreau fetele era de 12 ani. Adeseori, însă soții aveau peste 30 de ani. În secolele următoare, VIII – IX, vârsta de măritiş a tinerelor începea să crească, spre 16 – 18 ani.

De cele mai multe ori, căsătoriile erau hotărâte de șeful familiei, bineînțeles fără consultarea mirilor. În anul 614, regele Clothar al II-lea (613 – 629) a interzis printr-un decret căsătoriile impuse copiilor de părinți, dar ele n-au putut fi complet eliminate.

Reforma inițiată de abația de la Cluny, în prima jumătate a veacului al X-lea, avea să impună monogamia. Familia a devenit o structură de rudenie unilaterală (*lignage*), ea cuprinzându-i pe soț, soție, copii legitimi și rudele soțului („agnații”). Endogamia sau căsătoria între veri a fost înlocuită cu exogamia, căsătoria tinerilor proveniți din familii diferite.

Până în secolul al X-lea, căsătoria a reprezentat un eveniment privat, ea fiind oficiată în „camera nupțială” de șeful familiei, în prezența membrilor

Chilperic I și Fredegonda

Chipuri uitate

GENEVIÈVE HENNET
DE GOUTEL

Dr. MIOARA IONIȚĂ

În seara zilei de 7 martie 1942, Jean Thibaudet, locotenent în rezervă în armata franceză și profesor de limba franceză, de la 1 octombrie 1939, la Liceul Comercial de Băieți „Gh.Gh. Mârzescu” din Iași, susținea o conferință la Cercul franco-român „Luteția” din cadrul Centrului Universitar Franco-Român din Iași. Tema conferinței era evocarea, la 25 de ani de la moartea sa, a infirmierei franceze Geneviève Hennet de Goutel, venită în România împreună cu o echipă de 15 medici și infirmiere din Franța

pentru a contribui la îngrijirea și salvarea ofițerilor și soldaților români căzuți victime epidemiei de tifos exantematic izbucnite în Moldova suprapopulată, începând cu toamna – iarna 1916. Cu acordul entuziast al lui Jean Thibaudet, doamna A.M. Hurmuzescu, președinta Filialei Iași a Societății Naționale de Cruce Roșie, a tradus în limba română conferința și a publicat-o la Tipografia Alexandru A. Țerek din Iași, socotind că figura infirmierei franceze evocate reprezenta un model demn de urmat pentru membrele Crucii Roșii din România, implicată în noul conflict în care țara noastră era parte, Al Doilea Război Mondial. Intenția laudabilă a doamnei Hurmuzescu ne este dovedită și de dedicația făcută de ea, prezentă pe pagina de gardă a broșurii: „Vrednicelor noastre infirmiere închin această traducere”. Grație bunului meu coleg George Trohani, căruia îi mulțumesc și pe această cale, am intrat în posesia unei copii a conferinței.

Profesorul Jean Thibaudet își motivează alegerea evocării acestei infirmiere, și nu a alteia dintre destul de numeroasele fiice ale Franței venite în România în același scop umanitar, prin faptul că Geneviève Hennet de Goutel a fost „prima jertfă franceză pe pământul românesc, ceea ce face din ea simbolul însuși al legăturii franco-române”, dar și pentru „calitatea vieții ei [care] dă jertfei

făcute o valoare neprețuită”. Sarcina de a creiona viața și personalitatea infirmierei franceze, mărturiseste Jean Thibaudet, i-a fost mult ușurată de existența și parcurgera „caietelor Genevièvei păstrate de mâini cucernice”. Din însemnările ei reieșea necontenita iubire de Dumnezeu, căci era o catolică ferventă și practicantă, dar și permanenta ei dorință de a învăța, precum și dragostea de tot ce este fru-

mos. „Slăvim pe Dumnezeu dacă iubim făpturile sale [...] Trebuie să luăm din fiecare ceea ce are mai bun și să dăm ce avem mai bun în noi” sunt câteva dintre gândurile Genevièvei. Și continuă, având parcă o previziune sumbră asupra viitorului ei: „Nu există decât un singur lucru însemnat, un singur lucru pe care trebuie să ne deprindem a-l prețui, unul singur care dă preț vieții: acela că am să mor,

riei, relațiile sexuale erau interzise. Adeseori însă, regulile erau încălcate!

În perioada secolelor XIII – XIV, autoritățile eclesiastice și cele laice au căutat să controleze întrucâtva sexualitatea nobilimii și cea a poporului de rând. În conciliul al IV-lea de la Lateran, din anul 1251, călugărul Jacques de Vitry (1160/1170 – 1241) a proclamat *luxura* (desfrânarea, plăcerea carnală, concupiscenta) drept al patrulea păcat capital. În anul 1254, regele Franței, Ludovic al IX-lea (1226 – 1270), a dispus printr-o *ordonanță* desființarea „caselor de toleranță” din mahalaua Curtea Miracolelor.

Corti d'amorè

După anul 1100, Curțile marilor seniori au devenit adevărate medii de exprimare a unor mentalități și comportamente noi, a unei ideologii noi, feudale. Strânși la curtea seniorului, tinerii vasali așteptau, în orice moment, atenția doamnei, soția seniorului, singura femeie care-și face loc într-o societate misogină. Câștigând atenția și iubirea doamnei, un tânăr vasal căuta să se ridice pe sine în ochii celorlalți.

Prin intermediul acelor „curți ale iubirii” (*cours d'amour, corti d'amorè*), avea să ia

O femeie predă geometrie unui grup de învățăcei

naștere iubirea curtenească (*amour courtois*) și cavalerismul, atât de mult proslăvite de cântăreții itineranți (*jongleurii, vaganți, goliarzi, spielmani și menestrelii*) și cei de curte (*trubaduri, truveri și minnesangeri*). „Atâta-mi place amorul care doare./ Că și-a făcut la mine-n piept cămară; Alt gând să-n-capă acolo nu mai poate./ Nici nu-mi dă altu-atâta desfătare; și-s viu, deși măhniri mă în-

junghiară,/ că-mi face-amorul caznă mai ușoară: îmi tot promite o mare bucurie./ vis dulce, care întârzie să vie” (Folquet de Mar-seille).

În tratatul *Despre iubire*, Andreas Capellanus (1150 – 1220) le prezenta ca pe adevărate instanțe amoroase, unde doamnele-judecător reglementau, prin sentințele date, legăturile amoroase dintre curteni.

Relațiile dintre bărbați și femei au fost reconsiderate și dezvoltate prin intermediul artei conversației. Curtoazia (*la courtoisie*) a fost un joc social, un joc al iubirii, care trebuia să atenueze tensiunile existente în rândul nobilimii feudale. Istoricul francez George Duby a lansat, cu ceva timp în urmă, o interesantă teorie, conform căreia putem interpreta curtoazia drept un adevărat mijloc de educație a tinerilor cavaleri, menit a-i pregăti pentru viață. ■

CAVALERIST FRANCEZ

(Biverb: 9, 6)

iR AR K^R

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei GENERALI ȘI MAREȘALI ROMÂNI, din nr. 8/2019

D – A – P – A – C – GRIGORESCU – AN – MEDIA – AGER – ZE – DC – ALEXANDRU – ELAN – N – AER – MIRAT – NU – A – N – SOI – NIT – TACTICIAN – I – EE – RN – VA – RAR – TESTAT – UNIC – URLA – BRAV – SLEIT – AT – COANDĂ.

Soluția jocului ÎN CONSILIUL DIRIGENT, din nr. 8/2019

AUREL VLAD

(AU – RE – L / V – LA – D)

tre stagiile sale de practică spitalicească la Paris. „Trebuia măsuri nesfârșite [când se desfășeau pansamentele pline de puroi] nu numai pentru bolnavă, dar pentru a feri de microbul ucigător pe cei ce veneau după ea. Iată unde rolul nostru de infirmieră apare în toată frumusețea lui. El e alcătuit din răspundere și conștiință [...] conștiința spune: «Trebuie» și mergi înainte fără altă dorință decât datoria împlinită”.

Încă din martie 1914, Geneviève face o cerere de înrolare, pentru ca în momentul izbucnirii războiului să facă parte dintr-o echipă sanitară mobilă trimisă la Verdun. Justificându-și într-un fel gestul, tână afirmă cu convingere: „Toți trebuie să sufere și nădejile să le lăsăm pentru dincolo [...] O generație a fost aleasă pentru a mântui Franța. Bărbații plătesc cu sângele lor, femeile cu inima [...] N-aș vrea să mor înainte de a fi îndeplinit ceva”.

După intrarea țării noastre în război, în august 1916, Guvernul României solicită Franței trimiterea unei echipe de medici militari care să vină în sprijinul Serviciului Sanitar Român. Pentru această misiune de întraajutorare a fost ales un număr de 75 de medici, între care Desfosse, Chénier, Lavenant, Lucas-Championniere ș.a. În același timp, Franța organizează pe cheltuiala sa Spitalul Francez, instalat pentru început la București, iar după ocuparea sudului României de armata germană, mutat

la Iași. Direcția acestui spital este încredințată doctorului Eugène Sorrel, ajutat de chirurgul Mourre și de medicul Jean Clunet, ce urma să fie însoțiți de câteva infirmiere. Geneviève Hennet de Goutel se află printre infirmierele desemnate să plece în România cu Misiunea Sanitară Franceză. După ce primește încuviințarea părinților, ea le trimite o scrisoare în care își arată determinarea pentru ceea ce avea să facă. „Poate veți găsi că vorbesc ca un băiat? E foarte bine că am caracterul acestuia, căci după război, când o lume întreagă va fi de refăcut, voi fi mai la locul meu. Adio tată dragă, te îmbrățișez din toată inima. Nu trebuie să avem în vine sânge din 1870, ci sânge din 1918: e mai puternic și biruitor”.

Primul lot al Misiunii Sanitare Franceze, format din 15 persoane, medici și infirmiere, pleacă din Paris spre România la 4 octombrie 1916, cu expresul de Boulogne, dar din cauza ocolului impus de starea de război (Anglia, nordul Europei, Rusia, Ucraina, România), misiunea ajunge în București abia în ziua de 22 octombrie, la prânz. Echipa era formată din medicii maiori Jean Clunet, Eugène Sorrel și Mourre, medicul ajutor Ri-

pert, contele d'Harcourt, marchiza de Clapiers și opt infirmiere: domnișoarele Reboulet, Chabanos, Tabourin, toate trei deja decorate cu „Croix de Guerre”, Renaudin, Andrée Flippes și doamnele de Bouchaud, de Bussy și Marguerite Clunet, Geneviève, precum și contele de Chaffault, reformat pentru o rană gravă, care juca rolul unui fotoreporter de război.

In însemnările sale, Geneviève își exprimă totuși un sentiment de neliniște și teamă pentru ceea ce vor trăi, căci „vom avea lucruri cumplite de suferit la București, care e grozav de bombardat”, amintindu-și că în Rusia li se spusese că orașul este pe jumătate dăruit. Dar odată ajunși, găsesc un oraș vii, curat și vesel. Se pregăteau să locuiască într-o baracă și sunt instalați într-un hotel foarte bun. O impresie excelentă îi face Genevièvei spitalul unde aveau să lucreze, care „e o clădire minunată, de curând zidită, unde trebuia să fie o școală model când a început războiul”. Este vorba, cu siguranță, de Institutul de Domnișoare al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, unde deja fusese instalat Spitalul nr. 113 ce

funcționa sub egida acestei societăți (*Magazin istoric*, nr. 9/2017). În plus, Geneviève este încântată de misiunea primită, aceea de a face un curs zilnic de pregătire cu 80 de eleve ce urma să devină infirmiere, lipsa unui astfel de personal calificat fiind foarte mare în

Spitalul 113

și mult mai devreme decât cred. Acesta e adevărul. Până atunci să trăim din plin, să iubim tot ce putem, să ne înconjurăm numai de lucruri frumoase, de ființe în armonie cu noi. Lumină, pace, seninătate, bucurie, armonie, iubire. Să începem viața de apoi, în viața de aici“. Erau gânduri pline de înțelepciune, dovadă o profundă înțelegere a vieții, dar și o maturitate puțin potrivită pentru o tânără, provenită dintr-o familie cu posibilități materiale, făcând parte din nobilimea Franței, familie în care a văzut lumina zilei la 11 martie 1885.

Profilul ei intelectual, cultura solidă dobândită în școală, dar mai ales în chip autodidact, se datorează în primul rând mediului familial. Mama se ocupa cu pictura, tatăl realiza gravuri colorate și aquaforte, iar cei doi bunici din partea mamei și din partea tatălui erau pictori specializați în scenele cu subiect istoric și în portretistică, lucrând în atelierul pictorului Jean Auguste Ingres, ca discipoli ai acestuia. La doar 18 ani, din curiozitate intelectuală și permanenta sete de cunoaștere, îi citise pe marii filosofi ai lumii – Seneca, Platon, Friedrich Nietzsche, Immanuel Kant, Ralph Emerson, Blaise Pascal. Iubea muzica clasică, dar și pe cea religioasă și era o bună interpretă a operelor lui Johann Sebastian Bach, Ludwig van Beethoven sau César Franck. Pe lângă muzică, Geneviève era atrasă și de pictură. După propria mărturisire, se considera prizoniera zănei culorilor, căci „după cum aparțin sunetelor,

Doctorul Jean Clunet

aparțin și culorilor [era atrasă în mod cu totul deosebit de culoarea albastră, simțind-o tot atât de necesară precum pâinea zilnică și aerul pe care-l respiră – n.n.]. Față de ele nu sunt niciodată nepăsătoare și e poate simțirea cea mai adâncă și cea mai înconștientă din câte mă zguduie“. A și realizat câte ceva în domeniul picturii, expunând la Paris înainte de război.

Geneviève dovedește reale calități de scriitoare, compunând mici povestiri scenice care au fost și reprezentate cu succes în sala Luxembourg, în 1908: *Minunea fuselor* și *În țara greierilor*, în care le îndemna pe fetele din Provence să nu-și părăsească ținutul natal cu „măslinii Alpilor și cântinele din Camargue“, pentru a merge la oraș. Micile ei creații sunt apreciate chiar de scriitorul francez de limbă provençală Frédéric Mistral, care i se adresează în scris: „Vă mulțumesc pentru ele (fiicele Provencei, greierii), care le vor asculta, căci scrii cu suflet, și pentru noi cărora ni e drag cântecul greierilor“.

Jean Thibaudet încearcă să-i facă și un portret fizic, pe lângă cel intelectual. „Era o fată frumoasă, foarte înaltă, dar atât de mlădioasă și așa de bine croită, încât i se ierta,

pentru grația ei aleasă, statura măreață [...] Înaltă, dreaptă, voinică, era o făptură biruitoare [...] plină de viață, de voioșie, de veselie, răspândea lumină și bucurie în jurul ei“. Înfațișarea ei plină de viață, inspirând forță și încredere, se pare că l-au făcut pe un sculptor, prieten de familie, să-i propună să pozeze pentru reconstituirea statuii „Victoria din Samotrace“.

Dar ceea ce este cu adevărat excepțional și demn de remarcat la Geneviève o reprezintă permanenta ei grijă și înțelegere arătată celor sărmani, aflați în nevoi, singuratici, părăsiți de semenii lor, cu sufletul rănit, rătăciți fără speranță, cărora le-a oferit sprijin material și moral, încercând să le insuflă credința că „în întuneric e frumos să ne gândim la lumină!“, purtând, cu cei care erau departe de ea, o bogată corespondență.

Nu este de mirare că în toamna lui 1913, când deja se putea presimți vijelia care avea să se dezlănțuie asupra Europei, Geneviève Hennet de Goutel se înscrie la Spitalul-școală înființat la Paris de Societatea de Ajutor al Răniților Militari (S.M.B.) cu scopul de a deveni infirmieră. Aici dobândește toate cunoștințele medicale necesare, fiind însă convinsă că acestora trebuie să li se alăture virtuțile morale, „căci știința infirmierei nu poate nimic fără conștiință, devotament și milostenie“. Ce înseamnă chemarea către îndeletnicirea de infirmieră și conștiința față de misiunea avută față de cei suferinzi, ne explică chiar ea, pe când îngrijea o bolnavă cu o rană infectată într-unul din-

poate scula din pat, iar febra i se ridică la 40° C. Inițial s-a pus totul pe seama unei gripei, dar când semnele au devenit evidente – apariția petelor de exantematic –, sfârșitul era iminent, ea însăși fiind conștientă că oboseala cronică și lipsurile îndurate nu-i puteau ajuta să înfrunte cumplita boală.

Aflată pe patul de suferință, este prima persoană căreia, printr-un Decret Regal semnat de regele Ferdinand, i se conferă ordinul „Crucea Regina Maria”, abia înființat. Când Colette Lahovary-Plagino (*Magazin istoric*, nr. 2/2017), trimisă de suverană, îi prinde la gât decorația, Geneviève șoptește zâmbind: „De ce mă decorați? N-am făcut nimic vitejesc”. Mulțumind apoi reginei Maria și gândindu-se la cei de acasă, adaugă: „Pentru ei e bine, le va fi o mângâiere”. În dimineața zilei următoare, 7 martie 1917, Geneviève a trecut la cele veșnice.

Este decorată post-mortem cu „Croix de Guerre” și „Medalia de onoare a Epidemiilor”, iar generalul H.M. Berthelot o citează prin Ordin de zi al Misiunii. „Chemată după dorința ei la serviciul contagioșilor de la spitalul „Greierul” din Iași, a dat în acest post cea mai frumoasă pildă de jertfă și de spirit de sacrificiu. S-a dat cu totul, cu cel mai mare dispreț de primădie, îngrijind zi și noapte pe bolnavii cei mai gravi. A luat de la ei tifosul exante-

Monumentul realizat de sculptorul Salvator Scutari

matic, căzând la 7 martie 1917 jertfă devotamentului ei”. Conte de St. Aulaire, participând și el la funeraliile desfășurate chiar în curtea Vilei „Greierul”, unde eroina, după dorința ei, a fost înmormântată în costumul său de infirmieră, a rostit un cuvânt de omagiu. „În numele Franței salut această nobilă jertfă, cea dintr-o formațiune noastă sanitară, căzută pe pământul românesc”.

Moartea Genevièvei Hennet de Goutel a trezit numeroase manifestări de simpatie față de jertfa sa, dar și față de Franța. În presă au apărut articole omagiale, iar *L'Indépendance Roumaine* a deschis o listă de subscripție în vederea ridicării unui monument închinat „Sfintei fiice a Franței care și-a dăruit viața țării românești”. Regina Maria, sub titlul *In memoriam*, a închinat pagini bine simțite, în care omagia Franța și își arăta respectul față de jertfa

fiicei sale, Geneviève, care „era idealul infirmierei [...] și al infirmierei franceze”.

La 26 martie 1917, a trecut în lumea celor drepte și cea mai apropiată și bună prietenă a Genevièvei, care o și îngrijise pe patul de suferință, infirmiera Andrée Flippes, urmată de o călugăriță, Soeur Antoinette, iar la 3 aprilie 1917 și de dr. Jean Clunet. Înainte de a muri, acesta și-a exprimat dorința de a fi înmormântat lângă spitalul pe care îl înființase, alături de cele două infirmiere și de călugărița care îi fuseseră colaboratoarele cele mai devotate, „toți reuniți pentru durerea familiilor și căzuți pe pământ străin pentru gloria Franței”, așa cum remarcă Constantin Kirițescu.

Pe locul unde au fost înmormântați s-a ridicat un monument de piatră cu o cruce deasupra, operă a sculptorului funerar Salvator Scutari (1880 – 1932). Pe soclul monumentului se află, săpată în piatră, o inscripție bilingvă franceză și română: „À la mémoire de ceux qui sont morts au Grièr, victimes de leur dévouement/ În amintirea celor ce au murit la Vila Greerul, victime ale devotamentului lor”. În partea de jos a soclului monumentului, amplasat în mijlocul mormântului colectiv, este practicat în piatră un pătrat împărțit în patru, în care sunt înscrise numele celor decedați, poziția pătratului indicând locul în care se află înmormântat fiecare. Monumentul este amplasat în fața spitalului, devenit Spitalul de Pneumoftiziologie „Dr. Clunet” din Iași. ■

București. Este mișcată de felul în care sunt primite și tratate infirmierele franceze de societatea bucureșteană și îi scrie, în acest sens, surorii sale: „Avem plăcerea de a fi regi fără a avea neajunsurile acestora. Te asigur că e prea plăcut; [...] suntem prea răsfățați“.

Insă chiar a doua zi după ce spitalul primește primii răniți, 24 noiembrie 1916, Charles de Beaupoil, conte de St. Aulaire, ministrul Franței la București, ordonă plecarea întregii echipe de medici și infirmiere venită din Franța spre Iași. Ceea ce nu știau aceștia era faptul că nemții se apropiu de Capitală, pe care o vor ocupa la 6 decembrie 1916. În jurnalul său, nedumerită, Geneviève notează: „Plecăm, sfârșiere. Îmi pare așa de rău să părăsesc pe micuțele mele infirmiere, pe care le instruiam cu atâta plăcere, plângeau. Eu nu știam dacă mă voi întoarce vreodată la București, nici de ce plecam, era cumplit, și apoi să-ți părăsești răniții! I-am încredințat lor, păstrându-mi sângele rece ce mai aveam; dar a fost greu“.

După sosirea într-un Iași supraaglomerat și trist și primirea întregii echipe la spitalul amenajat în pensionul Notre Dame de Sion, următoarele 15 zile trec fără ca medicii și infirmierele să aibă vreo activitate, ceea ce Genevièvei – și nu numai ei – îi dă un sentiment de inutilitate și neputință. Scăparea vine de la dr. Jean Clunet, care descoperă la câțiva kilometri de Iași, la Bu-

cium, pe proprietatea aparținând avocatului ieșean Vasile Sculy Logothetides, Vila numită „Greierul“, înconjurată de pădure, unde el proiectează instalarea unui spital de contagioși, luându-și ca ajutoare două infirmiere, pe Geneviève și pe domnișoara Andrée Flippes.

Aveau pentru început o sarcină extrem de grea, pentru că acolo nu aveau de nici unele – nici paturi, nici alt mobilier, lipsea și apa, iar rufăria, instrumentele și ceva provizii le aduseseră cu ei de la Iași. Geneviève se oferă să se ocupe de gospodărie până la sosirea călugărițelor de la St. Vincent de Paul, dar, scrie ea în jurnal, „nu e tocmai bine, căci nu e decât varză, movile de varză [...] și câteva găini cuminți, cari ciugulesc prin sala de operație, și eu nu știu a pregăti decât ouă fierte“.

Curând sosesc cele zece călugărițe, odată cu paturi, rufe, mobile, iar echipa se completează cu dr. Pașcanu, elev al dr. Jean Clunet, „fotoreporterul“ Chaffault, părintele Placide, profesor de chimie servind drept farmacist, și părintele Gervais, duhovnic și infirmier. „Viața noastră este nostimă și pitorească în toate amănuntele ei – scrie Geneviève în jurnal. Neavând încă

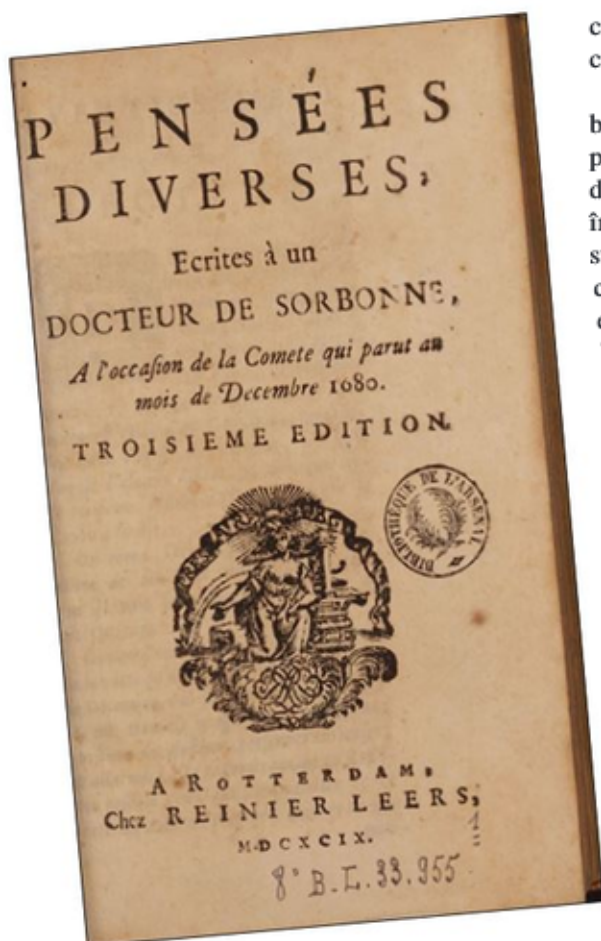
petrol, întrebuițam lumânări; n-aveam scaune, ședeam pe paturi cu crengi de brad în oale de țară, avem mobilierul cel mai pitoresc din lume. Toate acestea par cam copilărești, dar viața e foarte serioasă“. Și totul se petrece pe un ger cumplit, căci iarna 1916 – 1917 a fost una dintre cele mai grele. Și totuși, încet, dar sigur, spitalul din Vila „Greierul“ prinde viață. Chiar în ziua de Crăciun sosesc primii patru bolnavi, dintre care doi de tifos exantematic, pentru ca la 10 ianuarie 1917 spitalul să fie plin. Echipa își concentrează toate forțele într-o muncă istovitoare și cu pericolul permanent al contaminării, mai ales pe parcursul operațiunii de despăduchere a bolnavilor. Se glumește cu primejdia, propunându-se chiar înființarea unei decorații speciale, „Ordinul păduchelului“.

La moartea primului bolnav, Geneviève notează: „Primul nostru bolnav a murit liniștit, fără zgomot, fără personalitate. Vai de noi care nu-i știm limba [...] știm numai că-l chema Platon și că avea un chip tânăr și foarte blând“. I se propune să profite de întoarcerea contelui d'Harcourt în Franța și să revină acasă împreună cu acesta, dar Geneviève refuză.

Condițiile devin tot mai grele, lipsa medicamentelor și chiar a alimentelor se acutizează și într-o dimineață de la începutul lui februarie 1917, Geneviève Hennem de Goutel se simte rău, nu se mai

Vila „Greierul“

Pierre Bayle este autorul unei lucrări apărute la Rotterdam, în anul 1699, în care critică vechile superstiții legate de caniculă (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8728418d/f7>)

cată în traducere franceză. Veritabil *best-seller* în literatura secolului al XVI-lea, cartea ne reține atenția datorită unui capitol intitulat *Despre zilele caniculare*, cu explicații privind originea termenului *caniculă*. Ele sintetizează de fapt ceea ce se știa în această materie încă din Antichitate: utilizarea diminutivului latin *canicula* pentru denumirea celei mai importante stele din constelația Căinelui Mare, Sirius, steaua care, ridicându-se pe cer și culcându-se în același timp cu Soarele, între 22 iulie și 23 august, a fost asociată perioadei de mari călduri. Ideea a avut o viață lungă înainte de a fi pusă în cauză, printre altele, în *Tratatul de fizică* publicat în 1671 de Jacques Rohault, care

critica „eroarea europenilor cu privire la caniculă”.

Aceasta din urmă nu era însă doar subiectul unor considerații mai mult sau mai puțin erudite. Unii autori par mai interesați de efectele caniculei asupra vieții cotidiene, îndeosebi asupra sănătății. În virtutea presupusei legături dintre evoluția constelațiilor cerești și ciclul vital, medicii se îndoiesc, de exemplu, de posibilitatea vindecării unor boli în perioada caniculară sau admit cel puțin lentoarea tratamentului: Jean de Varanda, autorul unui tratat despre bolile specifice femeilor (1666), Jean Fernel, în a sa *Terapeutică* (1668) etc. O idee suficient de curentă, se pare, pentru a fi reținută în *Morală creștină*, publicată de Jean Denis, în 1669.

Cu toate acestea, alți autori nu exclud aspectele pozitive ale acestor zile, atunci când era vorba de urmarea unor cure (cazul apei sulfuroase de la Courmayeur, subiectul unui tratat din 1728) sau de fabricarea unor remedii medicale, precum cele descrise de Louis Guyon în cartea *Oglinda frumuseții și sănătatea corporală* (1643) sau de Nicolas Papin, într-o lucrare publicată în 1651 despre virtuțile „pudrei simpatice”.

Căldurile toride erau socotite importante și pentru succesul altor lucrări, ca de pildă în pregătirea unei esențe deosebite de parfum din ambru, așa cum o recomanda „perfumierul regal” Simon Barbe, într-o carte apărută în 1699.

Exemplele amintite arată în orice caz existența interesului pentru consecințele caniculei chiar și atunci când continentul european se afla în plină mică eră glaciară. Desigur, caracteristicile predominante ale fiecărei epoci din istoria climatului nu exclud numeroase excepții: ierni extrem de friguroase în perioada reîncălzirii climatice și veri caniculare în era miciei glaciațiunii. Din ecourile acestora din urmă în publicațiile epocii s-ar părea însă că ele n-au produs același coșmar ca în epoca reîncălzirii climatice în care ne aflăm... Dar aceasta este o altă istorie! ■

ZILE CANICULARE ÎN MICA ERĂ GLACIARĂ

ȘTEFAN LEMNY

Pentru oamenii de știință, legătura dintre caniculă și reîncălzirea climatică este încă un subiect de studiu. Cel puțin unii dintre ei ezită să afirme cu certitudine că perioadele de călduri excesive se datoresc doar tendinței generale de încălzire planetară. În această discuție, istoricii (nu doar ai climei) ar avea poate ceva de spus, aducând în atenție exemple din trecut. Biblioteca digitală a Bibliothèque Nationale de France, „Gallica”, oferă în acest sens o sursă de cel mai mare interes.

Jacques Rohault

Nu-i nimeni care să nu vorbească la Norice pas despre zile caniculare atunci când sunt resimțite căldurile înăbușitoare, dar nimeni nu știe de ce ele sunt numite astfel.

Comentariul din coloana din stânga, parafrazat, nu este semnat de cineva din zilele noastre, când fenomenele caniculare sunt de actualitate, și nici de cineva din era reîncălzirii climatice în care ne găsim *grosso modo* de la 1850/60 încoace. El se poate citi într-un text din... 1526, pe care „Gallica” îl pune la dispoziția cititorilor: „culegerea de lecții” a umanistului, poetului și istoricului spaniol Pero Mehía (1497 – 1551), publi-

Jean Fernel

În umplutura gropii s-a descoperit o piesă realizată din lut ars, unică (în majoritatea celorlalte gropi de același tip nu sunt niciun fel de resturi).

Vedem o aplicație antropomorfă realizată pe un vas de uz comun care după grosimea peretelui pare a fi avut către 50 cm înălțime. Vasul a fost, după unghiul și rotunjimea părții păstrate, o amforă, un vas rotunjit. Amestecul pastei conține pietricele cu bobul mare, măr, puțin nisip, mică rară și este dens. Culoarea sa este gălbui-roșcată pe fața exterioară și neagră pe cea interioară. A fost bine ars.

Chiar dacă pasta uzuală nu este cea mai potrivită pentru astfel de piese, în restul lumii neoliticului și eneoliticului, expresivitatea realizării ne arată o deosebit de dezvoltată aplecare artistică a modelatorului (de obicei, noi – arheologii – ne abținem să observăm faptul că piesele plasticii nu sunt niciodată realizate identic, nu au aceleași trăsături, iar similitudinile vin doar la grupe de dimensiuni, în funcție de folosința directă a pieselor).

Statueta are următoarele dimensiuni: înălțimea maximă – 7,5 cm; lățimea maximă – 7,6 cm și grosimea maximă – 3,5 cm.

Peștera Hohle Fels, Germania, paleoliticul mijlociu

Femeie născând, reprezentare din Anatolia, neolitic vechi

Dorim să atragem atenția de la bun început asupra faptului că suntem în fața unei piese unice, care nu are analogii directe sau identități în lumea neoliticului din Europa, cel puțin.

Ea reprezintă, cu o plasticitate uimitoare, o scenă de naștere. Personajul stă pe spate, cu mijlocul legat cu niște chingi și cu picioarele desfăcute, trase spre lateral, cu genunchii în sus. Ochii sunt larg deschiși, redați dispropor-

ționat, reflex al unei mari uimiri sau dureri, lucru extrem de rar întâlnit la statuetele neolitice; gura este larg deschisă, ca și când ar striga, lucru extrem de rar întâlnit – din nou – la statuetele neolitice; la mijloc, trupul este strâns cu două chingi; mâinile personajului nu sunt vizibile și par a fi fost legate prin acele chingi; sub acestea (chingi), mai jos, se află franjurile unei fuste scurte; vulva este extrem de expresiv redată, dilatată; picioarele desfăcute sunt trase spre lateral, cu genunchii în sus; între picioare și vulvă este sugerată existența unui recipient adânc, pentru colectarea fătului.

Încă din neoliticul timpuriu există personaje aplicate, dispuse pe vase. Acestea – de

Tell Azmak, Stara Zagora, Bulgaria, neolitic

OBIECTE SACRE DINTR-O GROAPĂ RITUALICĂ DE LA TURDAȘ - LUNCĂ

SABIN ADRIAN LUCA

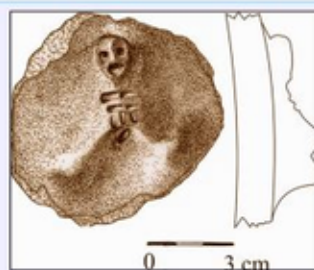
(Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu; Muzeul Național Brukenthal)

Cercetările preventive ale anului 2011 au fost publicate sub forma unui raport în anul 2012. Înainte de aceste cercetări am realizat altele, sistematice, între anii 1992 – 1998. Acestea au văzut, la rândul lor, lumina tiparului. Ne aflăm acum, cu descoperirile care constituie prilejul acestei prezentări, în zona

B, către kilometrul 11+470 al zonei cercetate arheologic. O locuință Petrești (cultură care se naște din

cultura Turdaș) s-a conturat la aproximativ 30 cm adâncime. Aceasta a fost ridicată artificial față de nivelul de călcare al epocii prin aducerea din jur a resturilor stratului turdașean. Tocmai de aceea, acesta stratul turdașean prezintă „văluriri în zonele afectate de turdașeni” (stratul Turdaș III). De multe ori, resturile dărâmării locuințelor de suprafață, cu etaj, ale acestuia

(Turdaș III) sunt afectate, nepăstrându-se satisfăcător resturile etajului, atunci când acesta a ars și a rezultat chirpiciul.

La intrarea în locuința Petrești I, având numărul de complex 341, s-a păstrat și capul din chirpici al unui animal care veghea deasupra ușii. Resturi de astfel de animale – în special tauri, realizați din chirpici sau chiar din piatră – s-au mai găsit în sit, la intrarea mare dinspre est și în zona A, cercetată sistematic în deceniul 9 al secolului al XX-lea.

Complexul 341 – 2 a fost descoperit după înlăturarea dărâmăturilor locuinței Petrești I, cu numărul de complex 341, la 40 – 45 cm sub nivelul de călcare al acesteia.

Una dintre piesele interesante descoperită la demontarea resturilor petreștene este capul de erbivor realizat din lut. Acesta fusese aplicat pe peretele locuinței. Astfel de capete aplicate pe locuințele vremii sunt des descoperite în zona dunăreană. Vom aminti doar cele de la

Gorsza (Ungaria), dar și Vinča (Serbia) sau Parța (județul Timiș).

Complexul 341 – 2 (Turdaș III) se înscrie într-o serie de sute astfel de gropi, cu pereții bine arși, dispuse în spatele sistemului interior (al doilea rând de palisade și garduri) de fortificații. Aceste gropi (inițial le-am definit drept cuptoare; realitățile din teren ne obligă să revenim la definirea lor ca fiind, mai degrabă, gropi pentru iluminarea prin foc de noapte a spatelui palisadelor sau gropi cu caracter special, dar atipic până acum) sunt – de obicei – dreptunghiulare, cu colțurile rotunjite. Ca în toate celelalte cazuri de complexe de acest gen, pereții foarte bine arși au grosime de 2 – 3 cm, iar pe fund sunt resturi de cenușă neagră.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **MARIA A ROMÂNIEI. PORTRETUL UNEI MARI REGINE** (coordonator și co-autor: **Narcis Dorin Ion**)

Muzeul Național Peleş, Sinaia, 2018, volumul I – 359 pp., volumul II – 359 pp.

● **Olimpia Zamfirescu – GUSTUL AMAR AL CIOCOLATEI. JURNALUL UNEI SUPRAVIEȚUITOARE** (traducere din limba engleză de **Lidia Grădinaru**; prefață de **Codin Zamfirescu**)

Editura Corint, București, 2019, 282 pp.

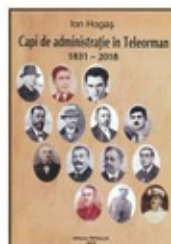
● **Sabin Coifan – NOTIȚE DIN CAMPANIA ANULUI 1916. INSTANTANEE DIN PRIZONIERAT 1917 – 1918** (prefață de **Ileana Constantinescu**; ediție îngrijită, studiu introductiv și note de **Adrian Pandea** și **Iulian Boțoghină**)

Editura Militară, București, 2019, 232 pp.

● **Constantin Cloșcă – ISTORIA ADUCERII CAPULUI LUI MIHAI VITEAZUL LA IAȘI (1916 – 1920)**

Editura Doxologia, Iași, 2019, 105 pp.

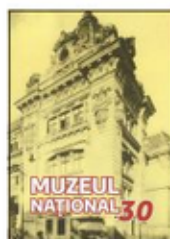
● **Ion Hogaș – CAPI DE ADMINISTRATIE ÎN TELEMOR. 1831 – 2018**

Editura Tipoxalex, Alexandria, 2018, 284 pp.

● **Alex Mihai Stoenescu – TRATAT DE ISTORIOGRAFIE GENERALĂ. VOL. II, MITUL CA IZVOR AL ISTORIEI**

Editura Rao, București, 2019, 431 pp.

● **MUZEUL NAȚIONAL. 30**

Muzeul Național de Istorie a României, București, 2018, 401 pp.

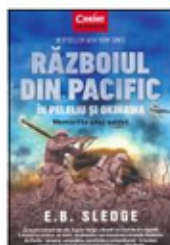
● **Adina Nanu – COPIII DIN CHINA**

2018, 24 pp.

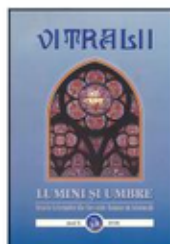
● **Michael Isikoff, David Corn – RULETA RUSEASCĂ. POVEȘTEA SECRETĂ A RĂZBOIULUI LUI PUTIN CONTRA AMERICII ȘI PENTRU ALEGerea LUI DONALD TRUMP** (traducere de **Monica-Laura Cibotariu** prin *Lingua Connexion*)

Editura Rao, București, 2019, 431 pp.

● **E.B. Sledge – RĂZBOIUL DIN PACIFIC ÎN PELELIU ȘI OKINAWA. MEMORIILE UNUI SOLDAT** (traducere de **Mihaela Doagă**; prefață la ediția în limba română de **Petre Otu**)

Editura Corint, București, 2019, 474 pp.

● **VITRALII. LUMINI ȘI UMBRE** (Revista veteranilor din Serviciile Române de Informații)

Anul X, nr. 38, București, 2019, 134 pp.

● **LUMINA LINĂ** (Revistă de spiritualitate și cultură românească)

Romanian Institute of Orthodox Theology and Spirituality, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel, An XXIV, Nr.2, aprilie-iunie, 2019, New York, 164 pp.

sex feminin – par a da viață. Toate atributele descrise mai sus nu au însă analogii directe. Dar există vase care reproduc realist scena nașterii. Pe pereți de vas, încă din neoliticul timpuriu, există aplicații, nu foarte realist realizate, numite – de obicei – „dansatoare“. Una dintre acestea, cea de la Donja Branjevina (neolitic timpuriu, Serbia) pare a reprezenta o scenă de naștere.

Alta, din Orient (Hačilar), pare a fi la o piesă tridimensională, de această dată identică cu cea a modelării publicate de noi. O altă statueta foarte semnificativă pentru acest moment este cea de la Halaf (Orientul Apropiat).

Reprodusă de mai multe ori în bibliografie, o piesă de la Achileion, cultura Seslo este excepțională în ceea ce privește reproducerea sintetică a scenei nașterii. La fel este o altă statueta stilizată din Grecia.

De aici putem trage concluzia și crede că rolul „literei“/poziției M reprezintă, mult mai simplu spus, modul de a reprezenta *nașterea vieții*. Spre aceeași concluzie pare că ne împinge și celebra Maria Gimbutas, publicând și alte statuete de la Achileion (Grecia). Într-un mod asemănător este redată și o altă statueta din Grecia, poziția acesteia din urmă fiind foarte apropiată de

statueta aplicată pe vasul care este materia primă a acestui articol.

Si în culturile liniarului ceramic (neolitic central-european) sunt alte scene pe vase, cu personaje care par a da viață. De exemplu, o astfel de piesă, aplicată și incizată, se află pe un vas de la Drassburg (Germania).

În eneolitic sunt astfel de reprezentări la Krivodol sau Pekijuk (Bulgaria). Aici trebuie să atragem atenția că o mulțime dintre piesele antropomorfe pe tron sau scaun pot să-l folosească pe acesta, de fapt – pentru nașteri. La fel și multe dintre statuetele care sunt redată „legate“, semișezând, cu mâinile sub sâni și partea inferioară foarte pronunțată, având și o schematizare a gestului redată într-un mod unic.

Aceste personaje feminine pot fi și supraponderale. Un exemplu îl avem la Șoimuș – *La Avicola* (Ferma 2; județul Hunedoara) –, dar cel mai reprezentativ personaj de aici este unul feminin, aplicat pe vas, în timpul nașterii, de fapt născând, terminând travaliul. Se cuvenea să încheiem aceste câteva rânduri cu piesa de la Șoimuș deoarece, ea reprezintă sfârșitul procesului de dat viață (nașterea propriu-zisă), fiind, din nou, unică. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce an s-a înscris Geneviève Hennet de Goutel la Spitalul-scoală înființat la Paris de Societatea de Ajutor al Răniților Militari?

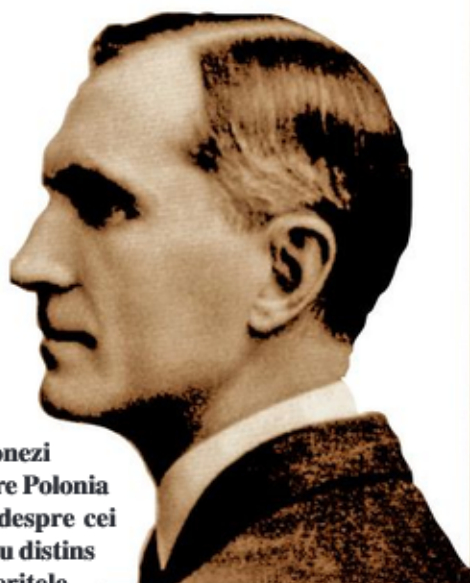
Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iulie 2019 este:

La Porziuncuola

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Mioara Popa, din Iași**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

Exclusivitate**LUCIAN
SKUPIEWSKI**ANDRZEJ DUBICKI
(Polonia)

**DOCTORUL
LUCIAN SKUPIEWSKI**
fost preparator al Clinicii Gynecologice
Consult. 1-3 și 7-8 p. m.
Strada Romană No. 122.

Povestea vieții lui Lucjan (Lucian) Skupiewski reflectă, într-o oarecare măsură, soarta multor polonezi care s-au născut între anii 1795 – 1918, perioadă în care Polonia a fost împărțită între imperiile vecine. Este vorba despre cei care și-au găsit liniștea și pacea în afara țării lor și s-au distins prin activitatea în slujba noilor patrii, de adopție. Meritele sale pot fi comparate, într-o oarecare măsură, cu cele ale polonezilor din cele două generații anterioare, exemple strălucite fiind Ignacy Domeyko sau Ernest Malinowski, care au ajuns și s-au remarcat în ospitaliera Americă de Sud.

Țările Române s-au dovedit ospitaliere cu imigranții polonezi, care se stabileau adesea în număr mare aici. Aceste țări erau atractive pentru polonezi din mai multe motive. În primul rând, pentru libertățile pe care le acordau autoritățile politice românești. Un alt element important care a contribuit a fost proximitatea relativă, care permitea menținerea legăturilor cu patria „mamă”.

**Decretul semnat
de Carol I
prin care i se
acorda
cetățenia română**

**Medie
la spitalul
Filantropia**

Familia Skupiewski (Belina-Skupiewski) provenea din regiunea centrală a Poloniei, iar soarta ei a fost, într-o anumită măsură, tipică pentru polonezii care luptau pentru libertatea patriei lor. Familia urma să

obțină confirmarea statutului nobiliar în anul 1721. Tatăl lui Lucian, Józef Julian (Iosif Iulian) s-a născut în 1846 la Plock și a participat la Insurecția din ianuarie 1864. Mama, Juliana-Kornelia, cu numele de fată Gorska, s-a născut în anul 1852 și a murit în anul 1937.

Tatăl a lucrat în București ca ziarist, ocupând, în anul 1886, funcția de redactor-șef al cotidianului *L'Etoile Roumaine*, fondat de Trandafir Djuvara și apropiat de guvernul lui Ion C. Brătianu. După ce a primit cetățenia română (1896), i s-a deschis aproape imediat calea spre o rapidă avansare profesională. Numele lui Skupiewski a ajuns atât de popular, încât apărea, destul de des, chiar și în creațiile de satiră politică ale epocii, ca un sinonim pentru haos. În această calitate, de exemplu, apare în lucrările binecunoscutului scriitor I.L. Caragiale. A murit la 5 martie 1910, la serviciu, la Clubul Liberal din București, fiind în acel moment ziarist la *L'Independance Roumaine* și director al agenției de presă „Agenția Română”.

Lucjan (Lucian) Skupiewski s-a născut în Varșovia, la 8 ianuarie 1876, și s-a mutat în

RĂPCTURE

5

1619. Maria de Medici, văduva lui Henric al IV-lea, și fiul ei Ludovic al XIII-lea, aflați într-un conflict permanent după moartea regelui, în 1610 („Doamnă – a avertizat-o într-o zi Henric al IV-lea pe Maria, cu referire la fiul lor –, rugați-vă ca eu să trăiesc, pentru că dacă eu mor, vă va trata rău”), se întâlnesc la castelul Couzières (în Touraine), pentru a încerca o reconciliere. Rămân acolo 14 zile, bucurându-se de medicarea cardinalului Richelieu. Pare că reconcilierea este rezolvată, mama și fiul nu-și mai reproșează nimic unul altuia, dar între ei... partida rămâne deschisă. Încă zece ani, deși coabitează pașnic, fiecare este convins că-l ține pe celălalt sub propria putere.

17

1796. George Washington, primul președinte american, aflat la finalul celui de-al doilea mandat și pe care nimeni nu poate pretinde că l-a văzut zâmbind vreodată (avea serioase probleme cu dantura), își ia adio de la alegătorii săi și se retrage la îndrăgita sa reședință de la Mount Vernon, unde se poate bucura de compania cailor, pe care îi iubește foarte mult. Le spune americanilor în discursul său să respecte principiul bunei credințe și al dreptății față de toate națiunile și să cultive pacea și armonia cu toate națiunile. Religia și moralitatea dictează această conduită, precizează el.

23

1837. Conducerea Colegiului din orașul german Elberfeld (astăzi Wuppertal) emite un document doveditor că Engels-Friedrich a absolvit această școală, că elevul „traduce bine”, „știe bine gramatică”, are „cunoștințe teoretice exacte”, „manifestă un interes lăudabil pentru istoria literaturii naționale germane și lectura clasicii germani”, „s-a distins prin foarte bună comportare”. Este ultimul act de asemenea factură pe care îl va primi Friedrich Engels de-a lungul întregii vieți (1820 – 1895). Tatăl, un industriaș din domeniul textilelor, nu vrea să-și vadă fiul nici poet, nici om de știință. Îl trimite expres în Anglia, la Manchester, unde are o fabrică de bumbac, pentru a ajuta la afacere. Acolo îl va întâlni Engels pe Marx.

25

1716. Țareviciul Aleksei (26 de ani), fiul cel mare al lui Petru I al Rusiei – după ce a împrumutat bani și s-a deghizat incognito ca ofițer sub numele de Kohanski, împreună cu iubita lui Afrosina, deghizată în paj –, fuge de acasă, în urma unei ciocniri cu tatăl, care l-a amenințat că dacă nu merge cu el la război trebuie să se călugărească. Pe drum, în apropiere de Liepaia, se întâlnește cu mătușa lui, căreia îi spune plângând că vrea să fugă în străinătate, probabil la Viena, unde speră în ajutorul împăratului Carol al VI-lea. „Taică-tău te va găsi și în gaură de șarpe”, îi spune mătușa, care nu-l părăște însă lui Petru cel Mare. Nici doi ani mai târziu Aleksei va muri în fortăreața Petru și Pavel.

26

1986. Prințul Jean al Marelui Ducat de Luxemburg, al doilea fiu al marelui duce Jean I și al cincilea în ordinea succesiunii dinastice, face o declarație surprinzătoare. Are 29 de ani și își anunță decizia de a renunța la drepturile dinastice și de a lucra în străinătate. „Doresc ca de aici înainte să-mi pot exercita o viață profesională complet independentă în lumea afacerilor internaționale [...] Ținând seama de faptul că succesiunea la tron este asigurată pentru mai multe generații, am decis să renunț la dreptul meu la tron, pentru a mă putea consacra de aici înainte, în totală libertate și independență, activităților mele profesionale. Înțeleg, de asemenea, să extind libertatea și independența la viața privată care, nemaifiind de domeniu public, nu mă va angaja decât pe mine.”

Cu trei săptămâni înainte prințul Jean a devenit tatăl unei fete – ceea ce luxemburhezii încă nu știu –, mama fiind Hélène Vestur, de 28 de ani, cu care prințul se va căsători, la Paris, în anul următor, în lipsa părinților lui la ceremonie, pentru că ei dezaproabă mariajul. Hélène este o strălucită absolventă a ENA (a opta din promoție) și îi va mai dăruia alți trei copii prințului, care trăiește în Franța și conduce o companie de investiții imobiliare.

Întâmpinându-l pe mareșalul Pilsudski la sosirea în București ...

Datorită și acestor legături, Skupiewski a putut fi folosit de oamenii politici din P.N.L., ca o legătură între partid și foarte influenta doamnă Lupescu. Relația bună cu amanta regelui nu era dezinteresată. Legăturile cu camarila regală i-au întărit poziția doctorului Skupiewski, care a obținut astfel sprijinul moral și financiar necesar pentru realizarea proiectelor sale, precum și pentru spital.

În anul 1912 Lucian Skupiewski era deja membru al P.N.L. În martie 1914, a fost ales consilier în Consiliul local al Bucureștiului, într-unul dintre sectoarele centrale. În cadrul primei sesiuni a noului Consiliu, la 21 martie 1914, a fost ales, în unanimitate, drept consilier pentru partea sanitară a orașului și igiena publică. A îndeplinit această funcție până la 11 decembrie 1916, când Puterile Centrale, care au ocupat Bucureștiul, au decis schimbarea Consiliului Capitalei. În septembrie 1914, în condițiile acutizării situației politice din Europa și a întoarcerii masive în țară a românilor din străinătate, Skupiewski, în calitate de viceprimar, a devenit și președintele Comisiei de igienă și sănătate publică a Bucureștiului. A continuat să fie membru în Consiliul local al Capitalei și în mandatul cuprins între 27 noiembrie 1918 – 3 ianuarie 1920, îndeplinind aceeași funcție de adjunct al primarului pentru problemele sănătății și igienei publice. După preluarea puterii de către Partidul Poporului, al generalului Alexandru

... la Legația Poloniei...

Averescu, nu a mai intrat în următorul Consiliu, revenind după ce P.N.L. s-a întors la guvernare, în februarie 1922. Între 2 februarie 1922 și 8 februarie 1923, a fost membru al Comisiei Interimare a orașului București. A îndeplinit, inițial, funcția de adjunct al președintelui acesteia, iar din 14 iulie 1922 a devenit prim-adjunct, avansarea fiind datorată riscurilor epidemiologice care amenințau orașul.

Mediere pentru Titulescu

La 13 ianuarie 1923, a demisionat împreună cu toți ceilalți membri ai Consiliului, motivul fiind disensiunile grave din cadrul acestuia, care au dus la blocarea efectivă a lucrărilor. S-a spus că Skupiewski ar fi ocupat funcția de primar al Bucureștiului în anul 1923, ceea ce nu este adevărat. Cu toate acestea, informația circulă în continuare pe internet. Cea mai importantă funcție administrativă ocupată a fost cea de adjunct al primarului, de trei ori, în anii 1914, 1918 și între 1922 – 1923.

În anul 1927, a fost ales deputat în circumscripția Cetatea Albă, fiind al patrulea candidat pe lista P.N.L., și a obținut, la 7 iulie, 79,83% dintre voturi. Și-a îndeplinit mandatul pentru o scurtă perioadă, până la alegerile anticipate din anul 1928, activând mai ales în chestiunile legate de specializările sale, precum sănătatea și educația. A fost ales din nou membru al Parlamentului, de această dată în Senat, în decembrie

... și la Fălticeni

România împreună cu părinții și frații săi. A absolvit Liceul „Gheorghe Lazăr” din București. A reușit să treacă cu succes examenele pentru diploma de bacalaureat, la 16 iulie 1897, și în scurt timp a început studiile la Facultatea de Medicină, în timpul cărora a legat o strânsă colaborare științifică cu George Asachi, precursorul studiilor de ginecologie din România. În 1897, în primul an de studii, a intrat în Uniunea Studenților de Medicină și a început să lucreze, încă din perioada studiilor, într-o clinică ginecologică. De atunci datează primele sale studii pentru doctorat.

La 19 ianuarie 1902 a devenit cetățean român, după ce aplicase în noiembrie 1901 și – asemenea tatălui său – solicitase o scutire de stagiu și acordarea rapidă a cetățeniei. Ministrul Justiției de atunci, Constantin I. Stoicescu, a fost de acord cu argumentele prezentate de Lucian Skupiewski, care arăta că are mari șanse să absolve în scurt timp Facultatea de Medicină, fiind în anul al V-lea, și merită să servească națiunea română. A încheiat studiile de medicină în anul 1902, cu specializarea ginecologie și chirurgie. După obținerea doctoratului, cu teza *Despre alegerea doicilor*, Skupiewski a fost angajat la spitalul Filantropia, unde a colaborat cu profesorul Constantin Angelescu, fiindu-i asistent. În iulie 1903, a fost înregistrat oficial ca medic cu drept de practică în București. În același an, a obținut un contract cu o durată de patru ani ca medic chirurg (medic secundar) în spitalul de copii din București, în care anterior, începând cu 1 februarie 1900, activase ca sta-giar practicant.

Cornelia,
fiica din prima căsătorie

Membru în Consiliul local al Capitalei

La 2 ianuarie 1901, s-a căsătorit, pentru prima oară, cu Zofia Ajdukiewicz, fiica pictorului Casei Regale, Tadeusz Ajdukiewicz. Căsătoria a avut loc în Catedrala catolică „Sf. Josif” din București, ceremonia aducându-i alături de familiile celor doi miri pe mulți reprezentanți ai societății înalte de atunci, printre care s-au numărat Dimitrie Sturdza, fost premier al României, împreună

cu soția, locotenent-colonelul Georgescu, aghiotant regal, împreună cu soția, și căpitanul Tadeusz Rozwadowski, atașatul militar al Austro-Ungariei. Simpla prezență la nuntă a unuia dintre cei mai importanți oameni politici ai P.N.L. confirmă legăturile familiei Skupiewski cu acest partid.

Căsătoria a durat până în aprilie 1910, când s-a produs divorțul, Zofia Skupiewska părăsind România, împreună cu fiica sa, Cornelia (Zoe), și stabilindu-se în Galiția, probabil încă înainte de pronunțarea acestuia.

A doua soție a lui Lucian Skupiewski, Elena, născută în 1880, era de asemenea la a doua căsătorie. Prin a doua soție, s-a înrudit cu colonelul Nicolae A.D. Laptev, atașat militar al României la Londra în aceea perioadă și, mai târziu, în timpul celui de Al Doilea Război

Mondial, un personaj care apare în mod repetat în contextul activităților politice întreprinse de emigrația românească. Se înrudea și cu colonelul Tilică Stăncescu (căsătorit cu sora soției sale), unul dintre „așii” Siguranței, apropiat atât de Elena Lupescu (amanta regelui Carol al II-lea), cât și de Ion Inuceleț.

Lucian Skupiewski (al treilea din stânga),
în fața Catedralei „Sfântul Iosif” din București

Cu mareșalul Piłsudski în România (în stânga, casa de la Mănăstirea Dealu)...

ski s-au încheiat cu siguranță în anul 1922, în timpul primei vizite a mareșalului în România. Atunci Skupiewski a reprezentat Consiliul orașului București la întâlnirea cu ilustrul oaspete ce a avut loc la Sinaia. Cu acea ocazie a primit Marea Cruce a Ordinului „Polonia Restituta”. Piłsudski nu a fost primit atunci în Capitala României din cauză că Palatul Regal era în reconstrucție, în urma unui incendiu.

În 1928, Skupiewski l-a găzduit pe Józef Piłsudski în propria locuință de vacanță aflată în împrejurimile orașului Târgoviște, la Mănăstirea Dealului, în comuna Viforâta. Piłsudski a locuit acolo în septembrie, când clima deluroasă e cea mai plăcută. La 30 septembrie 1928, Piłsudski era deja în București. Acea proprietate îi aparținea lui Skupiewski cel puțin din anul 1923. Skupiewski a pregătit și următoarea vizită a mareșalului în România, care a avut loc în 1931. De data aceasta Piłsudski a fost găzduit la Techirghiol. Vizita nu a fost atât de reușită, pentru că mareșalul s-a îmbolnăvit. Skupiewski a fost chemat să-l consulte. La Techirghiol Skupiewski deținea și o parcelă de pământ. Ultima întâlnire a lui Lucian Skupiewski cu mareșalul

a avut loc în septembrie – octombrie 1934, în timpul vacanței lui Piłsudski la Moszczenica, lângă Żywiec. În mai 1935 Skupiewski a venit din nou în Polonia. La 12 mai 1935 (ziua morții lui Józef Piłsudski) a încercat să

comunica cu medicul personal al lui Piłsudski, dr. Marcin Woyczynski, dar fără succes.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial și mai ales în perioada „fierbinte” de după atacarea Poloniei în septembrie 1939, s-a implicat ajutându-i pe polonezii care au venit în România și care aveau nevoie de asistență medicală. În general, Lucian Skupiewski era foarte bine cotate, foarte apreciat atât ca

om, cât și ca medic. Nu se limita doar la specializarea sa de ginecologie și neonatologie, ci era și un chirurg activ, lucrând în secția de chirurgie a spitalului înființat de el pe Calea Griviței. Pacienții săi proveneau din păturile sociale cele mai diverse. Acel spital era creat în special pentru gravidele sărace. Pacienții îl descriau pe dr. Skupiewski drept un medic capabil și dezinteresat. Sergiu Dumitriu, angajat al Ministerului de Interne pe care doctorul l-a operat, l-a descris ca având calități sufletești deosebite.

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, pe fondul preluării puterii de către forțele pro-comuniste, Skupiewski, ca persoană direct asociată cu fostul sistem guvernamental, nu a continuat să activeze în viața publică. La sfârșitul vieții, a suferit de cancer osos. După moarte, care a survenit la 10 martie 1949, trupul lui Skupiewski a fost incinerat în crematoriul „Cenușa”, la data de 13 martie 1949.

Doctor Lucian Skupiewski a dovedit, fără îndoială, prin activitatea sa social-politică, că reprezentanții Poloniei pot fi o valoare adăugată pentru societățile în care tră-

iesc și lucrează. A păstrat legăturile cu țara de origine. Acest lucru a fost cu siguranță mai ușor pentru el, căci a coincis cu perioada renașterii Poloniei. El poate fi considerat un simbol al cooperării fructuoase polono-române. ■

... și în Polonia

1933, pentru o perioadă completă de patru ani, până în 1937, reprezentând colegiul electoral Alba Iulia. În perioadele dintre legislaturile electorale, a continuat să își exercite atribuțiile de adjunct al primarului Bucureștiului, în Consiliul local, inclusiv

atunci când a fost senator, la finalul anului 1933, iar după izbucnirea unei noi crize politice locale, legată de planurile de reorganizare a orașului, a fost luat în considerare ca un candidat potențial la Primărie. A fost considerat atunci drept un candidat politic neutru, cel puțin în ceea ce privește disputele interne din P.N.L., de acceptat pentru toate părțile, însă nu a fost ales în cele din urmă, din cauza campaniei negative de presă la care a fost supus din partea ziarelor *Curentul* și *Universul*.

Skupiewski a revenit în Parlament în iunie 1939, în calitate de senator numit de rege, pentru un mandat de nouă ani. După mărturia lui Armand Călinescu, la momentul respectiv (iunie 1932) politician al P.N.-Ț., Skupiewski a fost folosit ca element de legătură între cercurile decizionale din P.N.L. și influența amantă a regelui. În această calitate avea să-i prezinte Skupiewski Elenei Lupescu, la 25 iunie 1932, sugestia conducerii P.N.L. cu privire la o schimbare a guvernului. Pentru că, în final, intenția nu s-a realizat, liderul liberalilor, I.G. Duca, a încercat să-l transforme pe doctorul Skupiewski în țap ispășitor, sugerând că fusese ideea lui. În final, totul s-a terminat cu bine.

Skupiewski a îndeplinit un rol similar și în vara lui 1935, în perspectiva organi-

Cu Roger Raczyński, ambasadorul Poloniei, la sosirea în Gara de Nord

tunci în Polonia *persona non grata*, Skupiewski a adoptat o poziție destul de conciliantă, încercând să convingă partea poloneză să accepte și eventuala vizită a acestuia. Argumentele aduse de el au fost însă în zadar. În iulie 1935, Skupiewski s-a aflat în vârtoarea conflictului dintre Józef Beck și Nicolae Titulescu, când și partea poloneză a vrut să se folosească de contactele sale în rândul P.N.L. cu premierul de atunci Tătărescu și cu regele. Era vorba să-i avertizeze direct pe români înainte să fie rechemat din Polonia trimisul român de atunci, Victor Cădere, și înlocuit cu un diplomat controlat de Nicolae Titulescu. În cazul acesta, dacă Skupiewski într-adevăr a mediat toată situația, a făcut-o degeaba, pentru că, în final, Cădere a fost rechemat și înlocuit de Constantin Vișoianu.

Un simbol

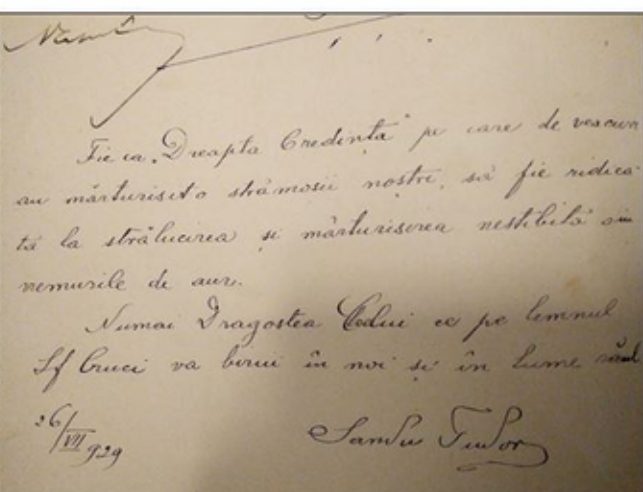
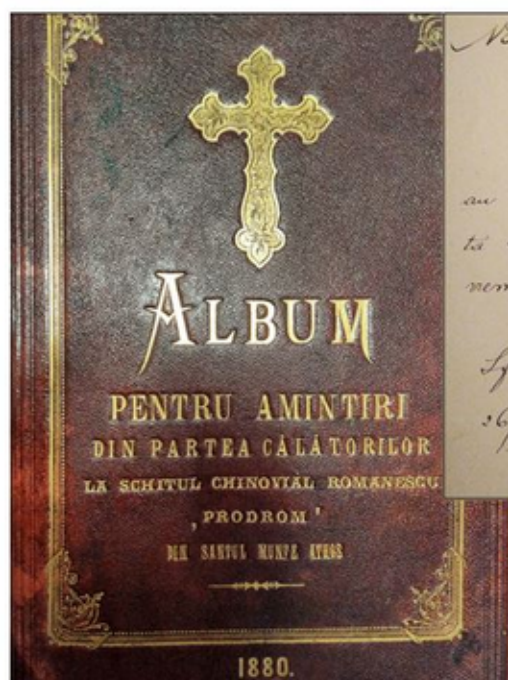
Un element important al activității lui Lucian Skupiewski a fost cel din cadrul

organizației de ajutor pentru obstetrică (Societatea Miciei Maternității). Fiind o organizație caritabilă, a fost susținută și de Casa Regală, în special de regina Maria, prezentă de mai multe ori la reuniunile Consiliului de administrație al organizației.

Legăturile apropiate cu Józef Pilsud-

Casa din strada Potra nr. 6, unde a locuit între 1934 și 1949

Cartea de onoare de la Prodromu
și însemnarea lui Sandu Tudor

acelor privesc de prin fundul icoanelor bizantine, și care zugrăvite ar părea o nevro-similă născocire, a unei anume închipuiri mistice, aci se respiră în mănunchi și se sleiesc în neant, într-o adevărată rătăcire sau se înfundă de niște stane mari prăvălite peste care trebuie să te cațeri. Sunt și drumeaguri făcute mai de-a dreptul, de mâna omului, potrivite și îndreptate. Cu lățimea cam cât trebuie să umble un catâr și doi oameni alături și pietruite cu bolovani mari, niște bolovani albi și destul de rari, ca niște căpățâni mari de om. Parcă ai călca pe niște chipuri tocite de fețe omenești. Ca să umbli, îți trebuie să treci din țeastă în țeastă, cu grijă să nu luneci pe pleșuveala ei albă. Dar sunt și drumuri care te poartă de-a dreptul prin scaieți și plante înțepătoare, sau pe acolo pe unde apele din munte s-au grăbit să-ți pună înainte pietrișuri dureroase și nesigure de prund.

Astăzi, la început de secol XXI, după nouă decenii de la această însemnare de călătorie a lui Sandu Tudor, Muntele Athos este în plină transformări. Chiar dacă nu sunt asfaltate – cu excepția câtorva kilometri, la intrarea unor mari mănăstiri ori în preajma Capitalei, Kareia –, drumurile sunt suficient de late ca să poată trece unul pe lângă altul două camioane

și, în general, se circulă cu mașini 4x4. Numai cei care au tăria să-l străbată *per pedes apostolorum*, în special pe cărări, mai pot înțelege romantismul Athosului din alte vremi când, constata Sandu Tudor, „totul este anume făcut, anume lăsat pentru canon, pentru chinul tălpilor.”

În mod evident, Sandu Tudor, care a avut un bătrân călugăr drept călăuză, a descoperit un Munte Athos tradițional. Se pare că viitorul părinte Daniil Sandu Tudor de la Rarău a avut pe Athos cel puțin o întâlnire esențială, anume cu părintele Antipa Diniescu, uriașă personalitate a monahismului românesc și athonit, despre care mărturisește (p. 119): „Părintele Antipa e o namilă blândă de călugăr, poartă o față de sihastru adevărat, lungă și adâncită, cu privirile fugite în orbite, cu răsfirea spumoasă de barbă curată, albă și lungă și răsfirea. Are un trup înalt, uscățiv și ciolănos, pierdut printre cutele îmbelșugate largi ale straielor lui călugărești. Are mâini mari cu degete mari și groase și picioare mari. Miroase ca o cădelniță veche, a tămâie și smirnă, dar blând. La început fața aceasta neobișnuită și stinsă, care te izbește, nu spune totuși nimănui nimic. Nu ai în fața ta decât o liniște gălbuie, culoarea de pace străvezie, cum e chihlimbarul galben stins. E culoarea foamei îndelung biruite și a osteneților rugăciunii, a nopților lungi de nesomn petrecute în liturghie și citanii la

PERSONALITĂȚI ALE RUGULUI APRINS ÎN PELERINAJ LA MUNTELE ATHOS

MARIUS VASILEANU

„Am fost la Sfântul Munte Athos, de unde mă întorc cu o bogată experiență care va avea puternice urmări în viața mea de mai târziu“, avea să noteze într-un memoriu, în plin proces de instalare a comunismului, părintele Daniil Sandu Tudor. Într-adevăr, pelerinajul său pe Muntele Athos, petrecut în vara anului 1929, avea să-l transforme profund – dar această metanoia (schimbare a minții) s-a manifestat în timp: Alexandru Teodorescu, numele real al celui care era deja destul de cunoscut în presa interbelică cu numele de poet și jurnalist, Sandu Tudor, va fi tuns în monahism abia la două decenii distanță.

Sandu Tudor

Astăzi urme concrete ale trecerii prin Athos ale viitorului întemeietor al Rugului Aprins pot fi găsite în scrierile sale publicate inițial în revista *Gândirea* (1930), reluate în volumul semnat Ieromonahul Daniil Sandu Tudor, *Scrieri (I)* (Editura Christiana, București, 1999). Dar o cercetare mai atentă va aduce și alte asemenea urme. Întrucât am făcut o recentă călătorie la Muntele Athos, am avut acces, prin bunăvoința părintelui Gherasim de la schitul românesc Prodromu, la cartea de onoare a așezământului. După ce mi-a fost arătată cu firească bucurie pagina pe care Sandu Tudor a notat câteva gânduri, am descoperit împreună, în același volum, alte câteva semnături ale membrilor Rugului Aprins.

Sfântul Munte este astăzi în pline transformări

Însemnările lui Sandu Tudor în cartea de onoare a schitului Prodromu sunt acestea: „Fie ca Dreapta Credință pe care de veacuri au mărturisit-o strămoșii noștri să fie ridicată la strălucirea și mărturisirea neștirbită din vremurile de aur. Numai Dragostea Celui [de]

pe lemnul Sf. Cruci va birui în noi și în lumea răul. Sandu Tudor. 26. VII. [1]929“.

Emoționat, poetul are chiar o mică scăpare în topica frazei, ceea ce este însă firesc în astfel de momente. În paginile rămase de la acesta, găsite până astăzi, însemnările athonite sunt laconice în informații concrete, dar încărcate de sensuri spirituale (vezi volumul *Scrieri (I)*, p. 118): „Cu cât ești un mai adevărat închinător și umbli mai multă vreme prin țara aceasta a pustniciei adevărate, cu atât descoperi mai vie, mai reală asprimea binecuvântată a locului, care te oprește la tot pasul, te încetinește din umblare și te îndeamnă și te aduce fără voia ta la rugăciune. Grădina Maicii Domnului nu se poate de fapt vedea în goană, în pas tineresc, ci cu anevoie și mătanie trebuie să o măsoari. Ceea ce ne-am obișnuit să numim un *drum*, așa cum l-am cunoscut noi în lume, nici nu există în tot Muntele Sfânt. Drumurile aici sunt sau niște poteci răpoase și sparte în bună parte de-a dreptul prin marmura tăioasă și la tot pasul încolțată, cotind la întâmplare și nebănuit ținuturi sterpe cu înfățișări ciudate, asemenea

Schitul românesc Prodromu

Gândirii ajunge la Sf. Munte. Așadar, Episcopul-vicar Tit Simedrea, membru al Rugului Aprins, va fi oaspete al Mănăstirii Vatoped în calitate de reprezentant oficial al B.O.R. cu un an după vizita lui Sandu Tudor.

Chiar dacă inițial a trecut ca simplu pelerin (1957) și părintele Andrei Scrima (*Magazin istoric*, 4/2018) ajunge mai târziu pe Sf. Munte Athos, în calitate oficială de reprezentat al Patriarhului Ecumenic. Membru emblematic al Rugului Aprins, părintele Andrei Scrima este și autorul celui mai important studiu apărut până astăzi despre acest subiect: *Timpul Rugului Aprins*, apărut în mai multe ediții la Editura Humanitas.

Faptul că la schitul Prodromu era deja stareț părintele Petroniu Tănase a favorizat negreșit și a atras vizite ulterioare ale altor membri ai Rugului Aprins. Au ajuns aici, pe rând, părintele Sofian Boghiu alături de părintele Felix Dubneac, studenți și ucenici ai Rugului Aprins, precum Andrei Paleolog, ca

trimis oficial al UNESCO, ori arhitectul Nicolae Rădulescu. Cel din urmă, singurul care mai trăiește dintre cei care au fost arestați în lotul Rugului Aprins, a avut și o mică corespondență cu părintele Petroniu Tănase și a ajutat periodic schitul Prodromu cu o modestă sumă de bani. Vizita sa la schitul românesc a fost prilejuită de faptul că a contribuit în calitate de arhitect cu expertiza sa la restaurarea schitului.

Indiferent de pretextele sub care au ajuns pe Sfântul Munte toți cei enumerați, amprenta duhovnicească cu care au revenit ulterior în lume a fost adâncă ceea ce au și constatat în mărturii ulterioare. Iată, de pildă, o mărturie concludivă, notată de Sandu Tudor, privitoare la întâlnirea sa cu părintele Antipa Dinescu: „Nu pot să uit puternicul simțământ de măreție și cucernicie trezit în mine de grijile și amănuntele evlaviei înălbitului sihastru și ale celor patru ucenici ai săi”. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

lumina tainică a făcliilor puține într-un parclis strâmt și plin de fum.“

O adâncă amprentă duhovnicească

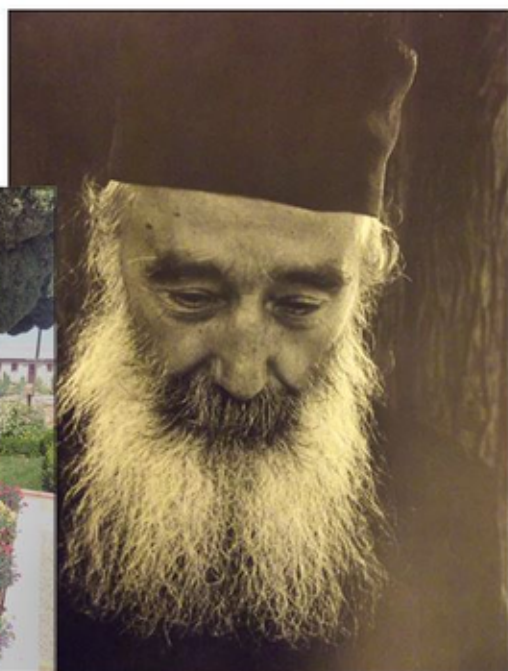
Dialogul cu părintele Antipa Dinescu, marele stareț al schitului Prodromu, între anii 1900 și 1914, care a trebuit să se retragă ulterior și să se nevoiască într-o peșteră, este specific tradiției monahale ortodoxe: „Mă întrebă tâlcul pe care-l are Muntele Sfânt? Cum să răspund? Îți spun: marea șovăire, sfânta și marea slăbiciune călugărească, care se adună toată ca o singură și tare rugăciune, stâlpul cel tare care ține pământul pe apa cerului, la picioarele Maicii Domnului. Lumea asta întreagă dacă se mai ține și nu cade sub blesteme e fiindcă se sprijină pe rugăciunile Muntelui Sfânt. Pe când lumea stă la adâncul nopții culcată în moliciunea patului, în dulceața somnului și furii și răii și tâlharii blestemătesc, și desfrânații se îndulcesc stricat din poftile spurcate, Muntele stă treaz și se închină și bate mătânii: cu oftări.“

Dar, în istoria recentă, monahul român care a avut cea mai mare responsabilitate pe Muntele Athos a fost părintele Petroniu Tănase, la rândul său, membru al Rugului Aprins (*Magazin istoric*, nr. 2/2019). Chiar dacă unii susțin că părintele Petroniu era stimat, dar nu prea iubit din cauza asprimii sale monahale la care singur se supunea, dar îi chema stăruitor și pe ucenicii săi, realitatea este că o personalitate de o asemenea anvergură lasă urme duhovnicești, dar și concrete, care nu pot fi uitate. Practic, schitul Prodromu a fost revigorat de părintele Petroniu, iar dacă astăzi are o viață

înfloritoare aceasta i se datorează în bună măsură. Una dintre dovezile recunoașterii este și aceea că osemintele părintelui Petroniu urmează să fie mutate, alături de cele ale fondatorului așezământului monahal, sub altarul bisericii schitului Prodromu, unde s-a construit special o mică capelă, la care tocmai se pictează în aceste zile.

Firește, au fost și alte personalități ale Rugului Aprins care, în timp, au făcut pelerinaje la Muntele Athos. Aflat permanent în umbră din momentul retragerii din scaunul de mitropolit al Bucovinei, ÎPS Tit Simedrea (*Magazin istoric*, nr. 7/2019) era în anii interbelicului românesc una dintre personalitățile cele mai importante ale Bisericii Ortodoxe Române. Tit Simedrea este ales episcop-vicar al Arhiepiscopiei de București cu titlul *Târgovișteanul* în anul 1926. În această calitate, întrucât cunoștea bine câteva limbi de circulație (engleză, franceză, germană, rusă), este trimis la mai multe conferințe și întâlniri internaționale, ca reprezentant al B.O.R., precum Lausanne (1927), Sofia (1929), Istanbul (1929), Muntele Athos, Vatoped (1930). Fiindu-i permanent mentor și protector, Tit Simedrea îi dăduse lui Sandu Tudor o recomandare pe baza căreia poetul

Părintele Petroniu Tănase și mormântul lui de la Sfântul Munte

scrie, e adevărat cu mare dificultate, cu ajutorul unor proteze mecanice (făcute, se pare, de un elvețian ce a stat în gazdă într-una dintre locuințele părinților și de care s-a atașat foarte mult).

Familia de La Reynière aprecia viața mondenă, găzduind adesea fastuoase petreceri. Pe care însă adolescentul Alexandre doar le întrezărea din spatele draperiilor și penumbra scărilor, căci părinții l-au ținut aproape tot timpul ascuns, cerându-i chiar să poarte mereu mănuși lungi albe.

Amintirile din acele vremuri l-au marcat profund, punându-și amprenta asupra drumului în viață. Mai ales că, în acele vremuri, mediul său social începuse să alocă o mare atenție meselor în sine, bucatelor cu care își atrăgeai și impresionai semenii la dineuri. Câteva calcule făcute în privința cheltuielilor unui fost magistrat și economist, un anume Isaac de Bacalan (1736 – 1769, apărător, printre altele, al libertății muncii și al liberului schimb), în chiar anul morții sale, 1769, arată că 18,5% dintre venituri se duceau pe mâncare, a doua sumă ca mărime după rata pe care trebuia să o plătească la o bancă pentru împrumutul făcut să-și deschidă o afacere.

La 11 ani, după ce a devenit beneficiarul unei rente e adevărat, destul de modică destinată studiilor, Alexandre a fost înscris la un cunoscut colegiu parizian. După câțiva ani, adolescentul, simțindu-se abandonat de părinți și cu o stare de sănătate precară, a decis, la 14 august 1775, să părăsească Parisul și să călătorească. Prima oprire: Lyon; au urmat comitatul Dauphiné, Savoia și Geneva. La Lausanne a rămas mai bine de un an. S-a reîntors cu forțe proaspete în Capitală,

Gravuri ce au ilustrat Almanahul gurmanzilor: La Reynière meditează la o nouă rețetă...

la 4 octombrie 1776. Părinții doreau ca el să urmeze o carieră în Drept, dar, mai ales din spirit de frondă, el s-a opus. O scrisoare din acea perioadă, adresată unui prieten, îi exprimă însă nesiguranța. „Intenția mea nu e nici pe departe să mă cantonez în a rămâne avocat. Vreau doar să supraviețuiesc câțiva ani, pentru a deprinde tainele dreptului, cine știe la ce-o să-mi servească vreodată. De altfel, cred că nu este o profesie care să-ți ofere mai multă libertate și mai multă frumusețe decât cea a oratorului din barou, cel care nu depinde de nimeni și care își împrumută vocea pentru

a-l apăra pe cel oprimat, cel al căror talente servesc onoarei patriei“.

Până la urmă, devenit avocat, își deschide un cabinet într-o clădire a familiei situată într-una dintre cele mai bune zone ale Parisului. La 21 de ani îl găsim invitat constant în cercurile selecte ale Capitalei. Motivul: personalitatea șarmantă, având mereu pregătite cele mai spumoase, dar și acide glume.

Este perioada în care a creat o societate ce avea să devină una dintre cele mai importante în domeniul culinar ale epocii – cea a zilelor de miercuri –, ai cărei membri se întâlneau în acea zi a săptămânii, începând cu ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea și până spre 1812, în cele mai cunoscute restaurante (*Villain* sau *Le Gacque*). Clubul număra 17 convivi, dintre care marchizul d'Aigrefeuille (1745 – 1818) purta cel mai sonor nume. Sarcina era să deguste pentru a juriza și a crea astfel ierarhii, ridicând, dar și dărâmând afaceri! – cele mai scumpe meniuri din restaurantele celebre ale vremii.

FRANCEZUL CARE A REINVENTAT ARTA DEGUSTĂRII

THEO STĂNESCU-STANCIU

Avocat tenace, jurnalist și scriitor cu o pană extrem de ascuțită, Alexandre Balthazar Laurent Grimod de La Reynière a iubit viața și plăcerile ei, pe care a încercat (și nu de puține ori a și reușit) să le experimenteze la maximum. Chiar dacă astăzi numele îi este mai puțin cunoscut, personalitatea aparține și rolul jucat în arta gastronomiei fiindu-i eclipsate de un alt contemporan și confrate, Jean Anthelme Brillat-Savarin (1755 – 1826), pentru veacul al XIX-lea, de La Reynière a fost o adevărată poveste...

În Dicționarul pasionaților de gastronomie, unul dintre cei mai influenți critici culinari, Christian Millau (pseudonimul lui Christian Dubois-Millot, 1928 – 2017), l-a definit cu zâmbetul pe buze: „Dacă s-ar fi născut în Anglia, l-am fi descris ca pe un excentric, dar el a fost un francez, astfel că mulți dintre ai săi l-au considerat fie nebun sadea, fie un pic deranjat mintal. În fond, a fost unul dintre cele mai șarmante și oneste personaje ale

epocii“. A fost geniul din spatele gastronomiei așa-numit romantice, opera sa influențând întreaga Europă a veacului al XIX-lea și impunând la haute cuisine atât în Anglia, cât și peste Ocean, în America.

În primii ani, povestea i-a fost una destul de tristă. Alexandre a venit pe lume purtând un stigmat teribil. Era o zi friguroasă, 20 noiembrie 1758, pe care tinerii părinți Françoise-Suzanne și Laurent o vor ține minte toată viața. Moștenitorul atât de așteptat și de dorit s-a născut cu ambele mâini diforme. Pentru a evita rușinea de a fi adus pe lume o asemenea creatură, familia a născocit o poveste conform căreia copilășul ar fi căzut într-un coteț de porci, unde animalele, dar și câțiva câini înfometaji din preajmă l-au atacat, distrugându-i cartilajele de la mâini.

Atât de mare a fost considerată pacostea ce îi lovise, încât chiar și botezul a fost organizat în secret, nași fiindu-i doi oameni simpli: o văduvă de croitor și un tâmplar neștiutor de carte. Nici vorbă ca în acte să îi fie trecut

adevăratul statut social. Ironia sorții, tocmai acel aspect probabil că l-a și salvat, ani mai târziu, în timpul Revoluției...

Un handicap și o proteză

Cu toate că familia sa făcea parte dintre cele mai favorizate ale epocii, copilăria lui Alexandre a fost una destul de întunecată. Tatăl, Laurent (1733 – 1792/1793), un bogat colecător de taxe, își mărise considerabil atât averea, cât mai ales influența prin căsătoria cu aristocrata de Senar, fiică de marchiz cu un nume destul de sonor în Franța acelor ani: d'Orgeval. În primii ani, educația i s-a rezumat la ceea ce îl învățau servitorii și la ce prindea de unul singur. Așa a deprins să citească și să

cât și grație vechilor legături de prietenie, încetul cu încetul a reușit să recâștige controlul asupra căminului părintesc de la Hotel de La Reynière și chiar să își salveze mama de la eșafod. În mod ironic, a primit chiar și un salariu de la autoritățile revoluționare, cu care a reușit să-și mențină funcțională casa.

Revoluția a adus schimbări și în domeniul culinar, altădată spațiu rezervat doar celor aleși, cei care, prin naștere sau complicate alianțe matrimoniale, ajungeau în vârful ierarhiei sociale. După Revoluție, a crescut spectaculos numărul de restaurante, care au răsărit în toată zona din jurul fostului palat regal, având ca bucătari sau șefi de sală pe... vechii nobili!

Excentricități în farfurie...

Dacă înainte de Revoluție, specialiștii în istoria culinară au identificat aproximativ 15 restaurante în Paris, în 1814 ele au sărit de 3.000! Și, într-o asemenea epocă, Grimod de La Reynière a venit cu ideea înființării unei publicații dedicate gurmanzilor. *Almanahul* său a fost publicat constant între 1803 și 1812 (primul volum s-a vândut în 20.000 de exemplare), devenind un adevărat ghid culinar („itinerariu nutritiv”), ce putea ridica, dar și lovi în patronii de restaurante sau băcănii.

Pe lângă recenzii, mai mult sau mai puțin acide, *Almanahul gurmanzilor* a conținut și rețete ce sfidau limitele. „Friptura fără pereche” poate reprezenta exemplul perfect. Pornind de la arhicunoscuta metodă a păsărilor

Cu boneta caracteristică

umplute, utiliza 17 înari-pate. Totul pornea de la o dropie umplută cu o găscă, umplută cu un fazan, apoi cu un pui, o rață, o bibilică, o rață mică, un sitar, o potârniche, un fluierar, un nagât, o prepeliță, o mierlă, o ciocârlie, o presură de grădină, o privighetoare de grădină. Ultima era umplută cu o măslină, înăuntru căreia dădeau Savoie o anșoa și o caperă. Totul era înconjurat de bucățele din pâine, alte feluri de carne tocată și nuci, tronând într-un sos ce avea ca in-

grediente ceapă, cuișoare, morcov, șuncă, țelină, cimbru, slănină de porc afumată, sare, piper, coriandru, usturoi, ceapă roșie și oțet. Iar pentru ca excentricul fel de mâncare să ajungă pe mese era nevoie de cel puțin 24 de ore de fiert la foc mic. Pentru a nu mai socoti câte înari-pate trebuia curățate...

Mulți dintre criticii culinari de azi îi consideră stilul foarte apropiat de al lor. Mai ales datorită spiritului acid și asocierii felurilor de mâncare cu metodele de preparare, tehnicile sau locurile de origine: iepure à la Veneția; clapon à l'anglaise; homar cu piure de ceapă parfumat cu praf de cuișoare.

De numele său se leagă și introducerea unor importante inovații în domeniul culinar. Pe lângă tipărirea primelor publicații gastronomice, a contribuit decisiv la alungarea servitorilor și a fastuoaselor și complicatelor ceremonii din vremurile apuse ale regalității, simplificându-le. Mai mult chiar, după unii specialiști, cu ceva vreme înaintea prințului Alexander Kurakin (1752 – 1818), trimisul special al țarului Alexandru I (1801 – 1825) la

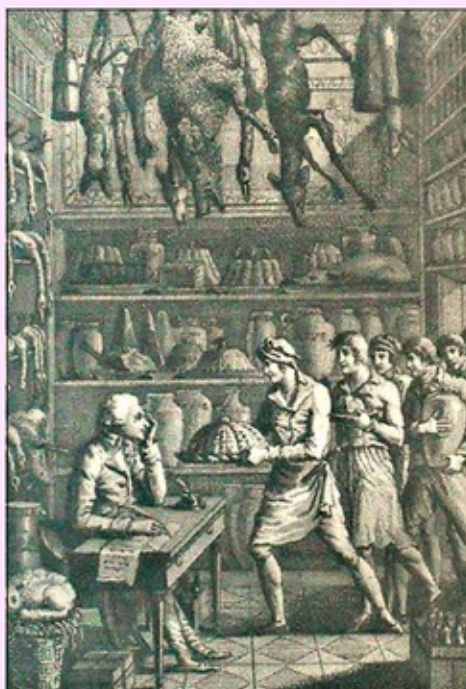
Planurile Palatului La Reynière

Un dineu și un porc de pomină

Mesele fastuoase i-au adus faima, dar tot ele l-au și distrus! La 1 februarie 1783, a decis să invite crema societății pariziene la un dineu în casa părinților, Hotel de La Reynière, dar în lipsa lor. Palatul somptuos – ridicat după desenele unui renumit arhitect, Jean-Benoît-Vincent Barré (1735 – 1824), unul dintre creatorii așa-numitului stil Ludovic al XVI-lea, și decorat de pictorii Jean-François Peyron (1744 – 1814) și Charles-Louis Clérissieu (1721 – 1820) dădea spre Grădinile Champs-Élysées și reprezenta una dintre cele mai atrăgătoare clădiri ale Parisului (de-a lungul anilor, a adăpostit, în timpul războaielor napoleonice, Ambasada rusă, mai târziu, Legația otomană sau Misiunea americană, din păcate fiind demolată în 1932).

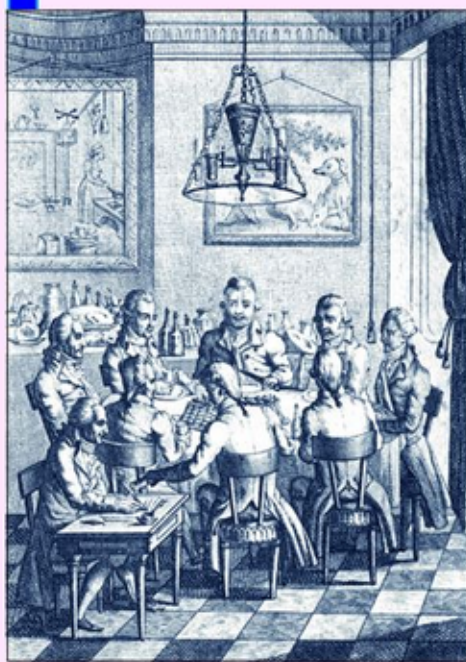
Cheltuiala cu alimentele și serviciul a fost una extrem de piperată, parcă făcută în ciuda alor săi! Alexandre a mers însă mult mai departe: nu numai că le-a povestit tuturor invitaților că s-ar trage din crescători de... porci, dar la petrecere, a pus în capul mesei un porc viu, îmbrăcat cu hainele tatălui. De astă dată, fusese prea mult, iar părinții au decis să-l trimită la o abație în Lorena, Domèvre-sur-Vezouze.

... i se prezintă spre evaluare diverse preparate...

actriță, care ia devenit amantă pentru mai bine de două decenii și apoi, din 1812, soție cu acte.

... și un conclav de degustători

Ceea ce ar fi trebuit să fie un chin a reprezentat de-a dreptul o revelație. Căci zilele petrecute la mănăstire nu numai că l-au scăpat de anii grei ai revoluției, ci l-au și introdus în lumea adevăratei arte culinare. Călugării i-au dezvăluit secretele savorilor ingredientelor proaspete, ale peștelui și legumelor.

După doi ani a obținut permisiunea de a călători, alegând Lyon, capitala gastronomică a Franței sudice, unde s-a și stabilit ca mic comerciant de mirodenii, alimente exotice și parfumuri.

Tot acolo a întâlnit-o pe Adélaïde Feuchère (1768 – 1845), o fostă

Erau anii grei ai Terorii. Mulți dintre cunoscuții și prietenii de altădată au început să cadă victime ale teribilei ghilotine. Și, odată cu ei, și simpatiile sale revoluționare au cam pierit. În tinerețe făcuse parte din cercuri apropiate de Danton și Robespierre; mai târziu, legătura l-a ajutat să își scape părinții de la moarte.

La 14 februarie 1794, după decesul tatălui, s-a întors la Paris. Nu mai era capitala luminii, ci a morții, foametei și fricii. Protejat de actele care îi dovedeau originea umilă, dar și de munca sa ca mic comerciant de provincie,

RROMII ÎN ȚARA SFÂNTĂ

ISABELA EUZEFINA EUGENIA DENIZE

Rromii și-au făcut simțită prezența și în Țara Sfântă (Magazin istoric, nr. 7, 11/2018), dar nu există prea multe studii pe acest subiect, informațiile fiind prea puțin numeroase și adesea fragmentare. În decursul permanentelor schimbări ce au avut loc în regiune, comunitatea rromilor a constituit un subiect de preocupare mai degrabă folclorică și pur culturală, decât istorică, nefiind un factor important de influență.

După cum rezultă și din scrierile călătorilor străini pe aceste meleaguri, rromii nu sunt menționați decât în treacăt. Marea majoritate a pelerinilor ajunși în Țara Sfântă oferă puține informații despre rarele lor întâlniri cu rromii și foarte puțini dintre ei au încercat să înțeleagă cum s-a produs apariția lor în regiune, precum și particularitățile modului lor de viață.

Murdari, cu părul negru și lung

Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, de exemplu, știm că un pelerin german, J. Korte, a trecut prin Locurile Sfinte, iar în jurnalul de călătorie menționează, în legătură cu originea rromilor, afirmațiile unui călugăr din Munții Libanului, care îl însoțise în vizitele sale la aceștia și conform căruia ei ar fi provenit

din Egipt. Cum condițiile de viață din deșert erau dificile, rromii ar fi plecat în căutarea unor terenuri mai fertile. Dar, oriunde se duceau, locuitorii nu doreau să-i primească, astfel că s-au exilat în regiuni mai puțin populate și trăiau din cerșit, căci nu aveau suficiente resurse pentru hrană, ci doar câteva vite.

Tot în aceeași epocă, un alt pelerin german un misionar pe nume Stephan Schutz sosește și el în Locurile Sfinte, unde întâlnește diverse grupuri de rromi. La rândul lui credea că aceștia proveneau din Egipt, pretindea că ei locuiau în locuri izolate și se ocupau cu ghicitul și cerșetoria, poate chiar și cu răpitul de copii, mulți dintre ei dându-se vagabondajului.

H.J. Seetzen, pionier german al studiului geografiei științifice a regiunii, le-a consacrat rromilor, într-o lucrare apărută în 1854, pasaje mult

mai detaliate decât ceilalți pelerini. În decursul călătoriilor, a întâlnit grupuri de rromi nomazi în diferite locuri, precum în apropiere de Bethleem și pe Muntele Hebron, în zona Carmel. Grupurile respective trăiau din spectacole de divertisment cu muzică, dans și numere de magie prezentate beduinilor. Seetzen a întâlnit alte grupuri de rromi la est de orașul Nablus, care trăiau din comerț, unii dintre ei fiind ciurari sau fabricând diverse ustensile casnice din metal. De asemenea, el menționează și niște grupuri de rromi spre Haifa (Jaffa), fără însă a le detalia activitățile.

Seetzen subliniază marea sărăcie în care trăiau rromii. În general, ei erau remunerați pentru activitățile lor cu bani, haine sau diverse produse alimentare. Erau descriși ca fiind murdari, cu părul negru și lung, împletit în cozi, iar

Paris, a gândit serviciul denumit de atunci *à la russe*, cel prin care bucatele erau aduse și prezentate cu mare fast pe rând și porționate în fața mesenilor, apoi servite fiecăruia.

... dar și în viață!

În 1812, moartea mamei l-a propulsat în lumea celor bogați, ceea ce ar fi trebuit să îi aducă multă fericire, dar a produs contrariul. Pe prea mulți îi lezase de-a lungul vremii, prea multe afaceri distrusese, poate că venise vremea să părăsească Parisul și să se retragă la țară. Dar nu înainte de a încheia cu același fast și ironie, cu care își făcuse altădată intrarea în înalta societate.

Anul 1812 a fost piatra de încercare. *Almanahul* a fost suspendat, amenințat cu judecata pentru numeroasele jurizări negative. Apoi, la 7 iulie, Adélaïde a răspândit vestea morții prea iubitului său Alexandre, invitând cele mai importante personaje ale mondenului parizian la priveghi. Și nu mic le-a fost șocul celor care au onorat-o cu prezența! După ce au trecut pragul palatului, drapat tot în negru, și au defilat prin fața unui sicriu impozant, ajungând în sala de mese au descoperit un Grimod viu și nevătămat. Fusese doar o glumă, în stilu-i caracteristic, dar, mai ales, un test pentru a-și descoperi adevărații prieteni.

După ciudata reprezentație, s-a căsătorit cu iubita de-o viață și, de acum, puteau să se retragă la una dintre cele mai îndrăgite proprietăți, castelul de la Villiers sur Orge, de altfel, și el cu o

Marie Madeleine,
marchiză de Brinvilliers

poveste spectaculoasă în spate. Fusese deținut în trecut de Antoine d'Aubray, unde și-ar fi găsit și moartea, otrăvit chiar de sora sa, Marie Madeleine, marchiză de Brinvilliers (1630 – 1676). Care, pentru a sa faptă (pe care însă nu a recunoscut-o decât supusă la tortură!), a sfârșit arsă pe rug. Castelul, în stil gotic, cu numeroasele uși, camere secrete, capcane, l-a fascinat. Ultimii 25 de ani și i-a petrecut între acei pereți. Spre sfârșit, lucruri ce altădată păreau doar simple

excentricități, s-au transformat în adevărate nebunii: a început să ia masa împreună cu animalele sale cele mai dragi: cinci pisici și un porc, serviți și ei cu mâncare pe platouri argintate.

În seara Crăciunului lui 1837, la 80 ani, inima i s-a oprit. Gurile rele vorbesc de prea multă și grea mâncare îngurgitată.

I-au rămas în urmă vorbe ce au marcat de atunci gurmanzi din întreaga lume: „Un sos bun trebuie să îi gâdile simțurile atât unui elefant, cât și unui bătrân ramolit”; „Un amfitrion care nu știe să taie porția perfectă e asemenea unui proprietar de bibliotecă ce nu știe citi”; „Nu e de ajuns ca, în viața ta, să fi scurs multe pahare pentru a deveni un bun degustător, nici a fi servit nenumărate platouri pentru a ști să aranjezi o masă perfectă”...

Sau cea care poate i-a reprezentat perfect existența: „Viața este atât de scurtă, încât nu trebuie deloc să privim prea departe, nici înapoi, nici înainte, ci doar să ne căutăm fericirea în paharul sau farfuria din față”. ■

Celebrul banchet cu coșciugul

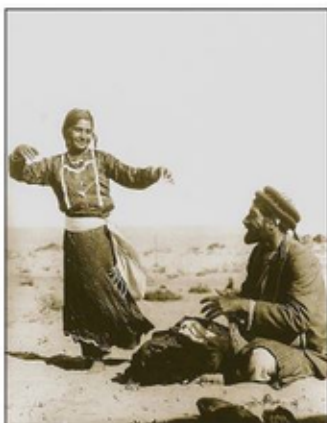

au întâlnit, lângă Ierihon, niște grupuri de rromi a căror limbă semăna cu a celor din Marea Britanic. Ei își câștigau existența din fernerie și prezicerea viitorului.

În 1890, arheologul F. Petrie i-a întâlnit pe rromi la Haifa, pe un teren viran de lângă oraș, unde aceștia munceau prelucrând fierul și diverse alte metale. În aceeași perioadă, P.J. Baldensperger presupunea că rromii de pe aceste meleaguri se aflau acolo de mai multe sute de ani și că vorbeau încă limba de origine.

Rromii au plecat din India între secolele III și X, când cel mai probabil au ajuns în Persia, iar de acolo s-au răspândit prin lume, în valuri succesive. Cei care au ajuns în Orientul Mijlociu sunt supranumiți Dom sau Domari (Om) în limba lor de origine, sanscrită. Acest grup s-a dispersat în Siria, Liban, teritoriul actual al Israelului, Iordania, Egipt, Irak și Azerbaidjan. Conform unei legende a rromilor, primii dintre ei ar fi sosit în Țara Sfântă în secolul al XII-lea, împreună cu armata lui Saladin. Puține lucruri

atestăte istoric se cunosc despre acest moment, dar se pare că printre soldații lui Saladin s-ar fi aflat și rromi din tribul lui Murra, ce formau parte dintr-o unitate militară supranumită „El Nour” (Lumină, în arabă). Acești rromi s-ar fi instalat în Gaza și la Ierusalim, fapt ce explică diferențele de

Rromi domari...

obiceiuri și religie dintre rromii Orientului Mijlociu, musulmani, și cei europeni, creștini.

O identitate complexă

De-a lungul timpului, mulți rromi s-au aflat pe Muntele Măslinilor, ei ocupându-se cu agricultura și diferite activități de divertisment sau comerț, păstrând într-o anumită măsură – distanța față de populația din împrejurimi și evitând fricțiunile cu aceasta. Sub mandatul britanic în Palestina (1923 – 1948), rromii trăiau în corturi, la Ierusalim, Haifa, în Cisiordania, iar câ-

teva mii de rromi nomazi în Gaza. Înaintea înființării statului Israel, rromii și-au abandonat corturile și activitățile tradiționale se pare –, devenind sedentari în mod treptat. Războiul de Șase zile, din 1967, a diminuat și mai mult populația rromă din Israel, iar mulți au plecat în Iordania.

În zilele noastre, cele mai importante grupuri de rromi din Israel s-ar afla în Ierusalimul de Est, în regiunea Gaza și în satele din Iudeea Samaria, marea lor majoritate fiind sedentari, conform cercetătorului israelian Yaacov Yaniv. Rromii din Ierusalim trăiesc în cartierul Bab El H'outa (nu departe de Poarta Leilor), iar un alt cercetător, Noga Buber-Ben David, precizează că în nord-estul vechiului oraș Ierusalim, între Poarta Leilor și Turnul Mizericordiei, comunitatea rromă ar avea în jur de 2.000 de suflete. Alte grupuri de rromi s-ar afla la Shuafat, Ras Al-Amoud, Aram, Anata, Al-Azaria și prin alte locuri din nordul Ierusalimului.

Interesant este de constatat faptul că, pe lângă ramura rromilor veniți pe aceste me-

... la Ierusalim

leaguri cu mult timp înainte de înființarea statului Israel, în 1948 și care poartă denumirea de Dom sau Domari –, mai sunt și alți rromi ajunși aici tocmai din Europa, conform cercetătoarei Claire Auzias. Astfel, între 1948 și 1950, mai multe familii de rromi din Bulgaria au decis să se stabilească

femeile lor își colorau buza inferioară cu negru – albastru, precum femeile beduinilor, tatuându-și puncte de aceeași culoare în jurul gurii. Mai mult chiar, în urma contactului cu rromii, Seetzen a încercat să culegă cuvinte din limba lor, pe care, ulterior, le-a tradus, ajungând la concluzia că limba acestora se constituie dintr-un amestec de mai multe limbi, în care se regăsesc în primul rând cuvinte turcești, grecești și arabe.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, un alt german, pe nume Krieg, a ajuns la Locurile Sfinte și i-a găsit pe rromi prin împrejurimile Bethleemului. Locuiau în corturi și reparau diverse ustensile din metal, drept activitate economică principală.

În anul 1847 apare lucrarea britanicului John Wilson, *Pământurile biblice*; el călătorise în India, înainte de a veni în Țara Sfântă. I-a întâlnit pe rromii din regiunea Medjel, la vest de Kinereth, care locuiau în colibe din stuf uscat. Wilson povestește că li s-a adresat într-un dialect din nord-vestul Indiei, iar rromii, la rândul lor, i-au răspuns în același dialect. Astfel, Wilson și-a dat seama că rromii erau originari din India, și nu din Egipt, după cum se credea anterior. Mulți rromi trăiau pe Valea Guinosar și nu fuseseră vizitați înainte de pelerini. Cultivau pământul, iar conform spuselor lor, numeroși alții se regăseau în Siria și

John Wilson

numai 40 sau 50 lângă Tiberias, toți musulmani. Wilson mai precizează că a întâlnit, în aceeași perioadă, alte grupuri de rromi lângă un izvor din apropiere de Al-Bireh și subliniază sărăcia extremă în care aceștia trăiau.

Semănau cu rromii din Marea Britanie

La rândul său, poetul Ludwig August Frankl, din Viena, care a vizitat regiunea în 1856, ca emisar al filantropiei Elise von Herz-Lämel, descrie în cartea *Yeroushalaimah* întâlnirea pe

care a avut-o cu un grup de rromi lângă Shear Chhem (Poarta Damascului). Evreu fiind, poetul a resimțit un destin comun cu acești nomazi, prin amploarea tragismului permanentelor persecuții suferite.

Lângă Erava, în regiunea Nablusului, britanica Marie Eliza Rogers a întâlnit diverse grupuri de rromi, în timpul vizitei sale în Țara Sfântă din 1855 – 1856. Aceștia locuiau în corturi ridicate la umbra unor arbori de lângă sat. Erau fierari de meserie, circulând din loc în loc. Precum predecesorii săi, și Marie Eliza Rogers îi descrie pe rromi ca având tenul închis la culoare, fiind îmbrăcați mai degrabă în zdrențe și extrem de săraci. Această călătoreală a întâlnit grupuri de rromi și la Haifa, unde a asistat la un spectacol de magie și spiritism dat noaptea de ei, precum și la diverse reprezentații de circ. Tot ea remarcă și faptul că rromii vorbeau limba arabă, deși aveau și o limbă proprie, pe care o vorbeau în paralel.

Sepp Semoh Lippo, care a făcut parte din expediția lui John Wilson în India, i-a re-

întâlnit pe rromi în 1863, în Țara Sfântă, afirmând, la rândul său, că aceștia se ocupau cu fabricarea și repararea unor diverse ustensile din metal, iar femeile cu ghicitul și prezicerea viitorului.

Alți călători britanici ajunși în Țara Sfântă, în jurul anului 1870, au povestit că

Dansatori rromi pe Muntele Carmel, secolul al XIX-lea

septembrie - octombrie 1919

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Presa din Ardeal și Bucovina sărbătorește trei ani de la intrarea României în război. În Patria, care apare la Sibiu, I. Agârbiceanu scrie: „Cum să te slăvim, mărită zi, aniversare sfântă? [...] Ne închinăm strămoșilor cari, veacuri întregi, au păzit cu arma în mână focul sfânt pe vatra lor săracă, dar mândră și liberă [...] Și când îi slăvim pe ei, slăvim în rândul cel dintâi pe blândul și nobilul țăran român, pe fratele bun al pământului românesc. Din sângele acestor plugari și păstori s-au ridicat toate figurile mari ale istoriei românești și prin brațul lor s-au săvârșit toate faptele mari din trecut și prezent.”

Altfel, nu sunt multe motive de bucurie. În vechiul regat pâinea rămâne o mare problemă. Brutarii sunt chemați la Primăria Capitalei, unde se plâng că morarii nu le dau făină. Întrebat, sindicatul agricol răspunde că, într-adevăr, nu este făină. Primăria le-a promis brutarilor că

le dă păcură, lemne și sare, ca să nu cumpere de la speculanți, dar ei să vândă pâinea cu 3,50 lei. După ce ies din cabinetul primarului, unul dintre brutari se plânge: „Cum o să ne convină să vindem cu 3,50 lei pâinea, când pe noi ne costă 4 lei kilogramul de făină?”. Altul îi replică: „Nu

fi copil, dragă, punem jumătate făină integrală și jumătate făină albă și jimbla-i gata.”

Subdirectorul Datoriei publice din Ministerul de Finanțe trage un semnal de alarmă. „Ce este mai elementar decât să cheltuiești atât cât ai? Totuși, situația

în regiune, împreună cu compatrioții lor evrei. În cazurile în care aceștia demonstau că aveau o origine mixtă, evreiască și romă, ei au fost autorizați să emigreze. Odată ajunși în Israel, rromii din Bulgaria s-au regrupat în jurul orașului Haifa, alături de mulți foști concetățeni bulgari, fără să se distingă de ceilalți în mod deosebit. Paradoxal, ei nu au pretins niciodată că ar fi rromi – deși practicanți ai iudaismului, și numai vecinii lor bulgari i-ar putea distinge –, cercetătoarea Claire Auzias precizând că în jur de 18 familii de rromi din Bulgaria s-ar fi stabilit în statul Israel, de la înființarea sa.

Precursorilor bulgari li s-au adăugat, de-a lungul timpului, și alte grupuri de rromi din Ungaria, din România și mai ales din Rusia –, conform lui Valery Novoselsky, rrom originar din Ucraina, cetățean israelian ne-evreu și responsabilul asociației „Roma virtual network”. Rromii proveniți din Rusia au creat asociația israeliană „Amari Cherken”, care și-a propus reunirea familiilor mixte originare din Rusia, având o intensă activitate și un program radiofonic.

Prezența rromilor israelieni este atestată în orașe precum Tel Aviv, Haifa, Hebron, Afula și multe altele, însă nu toți rromii israelieni sunt de confesiune iudaică; unii sunt creștini ortodocși sau evangheliști,

Femei rrome din Ierusalim

după cum precizează tot cercetătoarea Claire Auzias. Pentru a evita confuzia cu rromii veniți din Europa, Auzias subliniază că ramura denumită Dom sau Domari este cea care a locuit și locuiește încă în regiune, ca în tot Orientul Mijlociu, de altfel, fiind majoritar musulmană. Reprezentanții acestei ramuri de migrație a rromilor nu au locuit în Europa și nici nu au tranzitat vreodată continentul european, înainte de a se fixa în Orientul Mijlociu, unde

aceștia au venit direct din India. Ei au constituit primul val al migrației rrome din spre subcontinentul indian și au plecat de acolo cel mai devreme, conform cercetătorului Donald Kenrick.

În ceea ce privește naționalitatea, cercetătoarea Claire Auzias precizează că cei din grupul cu denumirea de Dom sau Domari nu sunt toți de naționalitate israeliană și că aceștia au adesea un pașaport iordanian, care le permite să circule, însă ei dețin un card de rezident permanent în Israel și au drept de vot la alegerile municipale. În schimb, rromii de confesiune iudaică dețin naționalitatea israeliană.

Dincolo de particularitățile etno-culturale deosebite care îi disting în fiecare parte a lumii în care aceștia se află sau pe care o tranzitează, identitatea rromilor se dovedește a fi extrem de complexă, întrucât ea este într-o permanentă mutație, schimbare și transformare, prin preluarea multor elemente din mediul socio-cultural înconjurător, rromii rămânând mereu ei

înșiși, de-a lungul istoriei preponderent zbuciumate pentru ei, în ciuda influențelor externe exercitate asupra lor în timp și spațiu. Deși sunt un grup minoritar și marginal, rromii și-au revendicat singularitatea etno-culturală și în Țara Sfântă, în armonie cu acceptarea lor de către populația majoritară. ■

Rromi din Palestina

„Pentru mentalitatea tinerei noastre generații, scandalurile provocate de un număr de elevi și nenumăratele proteste înaintate de aceștia Ministerului Instrucțiunii cu privire la examenele particulare ținute în luna septembrie sunt caracteristice [...] Este într-adevăr de toți cunoscută insuficiența pregătirii de examen a aproape a unanimității elevilor pregătiți în particular. Cu o spoială de învățătură de cel mult una două luni, încurajați în apucăturile lor rele de părinți indulgenți, acești elevi au ajuns astăzi să terorizeze pe profesorii examinatori, dându-le spectacole barbare, ca acela petrecut la Liceul «Spiru Haret», unde au fost sparte geamurile și amenințați cu bătaia profesorii [...] Nivelul cultural al absolvenților de gimnaziu și liceu este atât de scăzut, încât, pentru cine ar avea ocaziune să asiste cândva la vreun examen, o excepție lăudabilă l-ar surprinde foarte mult. Or, absolvenți de aceștia măresc azi pletora funcționarilor și-i scad prestigiul, după cum nici societății cinstite nu-i fac.“

Președinția Consiliului de Miniștri publică, la începutul lunii septembrie, în *Monitorul oficial*, următorul comunicat: „O publicitate regretabilă și suspectă a fost dată prin radiograme și presă străină unei așa-zise scrisori de renunțare la drepturile sale de moștenitor al Tronului, adre-

sată de A.S.R. principele Carol M.S. regelui. Oricare ar fi autenticitatea textului publicat și oricare ar fi împrejurările în care scrisoarea a putut fi dată publicității, orice concluziune temeinică este prematură, înainte de a se fi statuat de cei în drept, adică de M.S. regele și de guvernul țării asupra urmărilor și sancțiunilor cuvenite unui act de deosebită importanță, întrucât el ar fi expresiunea reală și directă a unei voințe libere.“

Din 9 septembrie circumscriptiile polițienești au început să elibereze cărțile de alegător pentru cei înscrși în listele electorale. Presa cere ridicarea cenzurii. *Universul* din 18 septembrie publică pe prima pagină scrisoarea trimisă de directorul gazetei, Stelian Popescu, regelui Ferdinand, cu un protest legat de regimul cenzurii. Ziarul voia să publice în numărul din 15 septembrie o știre despre un

incident petrecut între avocatul Algiu și mecanicul Strat. Primul l-a insultat, mecanicul a protestat și avocatul i-a spart capul, lovindu-l cu bastonul. Cenzura a cerut eliminarea știrii, sub semnătura personală a șefului acesteia. La o cercetare mai atentă, a rezultat că avocatul Algiu era cumnatul șefului de cabinet al lui Ion I.C. Brătianu și nepot prin alianță al omului politic liberal. De aici și interesul special al cenzurii ca știrea să nu apară. „Această situațiune nenorocită, în care nu se poate vorbi niciun cuvânt despre cumnații șefului de cabinet al d-lui Brătianu, chiar atunci când acest cumnat al șefului de cabinet este eroul unui simplu fapt divers, este cu desăvârșire în dauna vieții noastre cetățenești. Și remedierea ei este imperios cerută, mai ales azi când, în preziua alegerilor, conștiința cetățenească așteaptă ziua când se va putea rosti liber. Fără o asemenea garanție, alegerile vor rămâne ceea ce din nenorocire au fost mereu până acum, adică o simplă, dar sângeroasă ironie.“

De la dreapta:
Stelian Popescu, Constantin Xenii,
Ioan Lapedatu și Octavian Goga

La 11 septembrie, la zece dimineața, au sosit la Sinaia, cu un tren special, Maniu și Goldiș. La 10.40, cu alt tren special au sosit din București Brătianu și ceilalți miniștri. După o scurtă înțelegere, Brătianu s-a dus la Palat. La 16.30 a început un consiliu prezidat de rege, la Peleş. A durat mai mult de o oră.

cheltuielilor noastre, care în-
trece cu mult lunar suma de
300 milioane, pare a nu mai
ține socoteală de acest ele-
mentar principiu și oricine
face balanța veniturilor sau
a cheltuielilor, fatal trebuie
să se întrebe unde mergem?
Unde vom ajunge?“ Și conti-
nuă: „există funcționari cu le-
furi egale cu ale miniștrilor și
funcționari care prin greve au
obținut sporuri de 40 – 60%,
dar și o mare masă de func-
ționari cu lefuri nemodifi-
cate de zece ani. În aprilie,
mai și iunie s-au încasat
147.074.090 lei și s-au chel-
tuit 677.986.253 lei. Sistemul
împrumuturilor reprezintă o
politică „de expediente ce ne
poate duce la dezastru [...]”
Este o prelevare din veniturile
viitorului.“

Este adevărat, multe
dintre lipsuri se dato-
rau și ocupației din timpul
războiului. O publicație se-
cretă a Ministerului de Război
din Viena dă cifrele rechizi-
țiilor din România: mai mult
de 291.000 vagoane de 10 t
de grâu; mai mult de 163.000
vagoane de 10 t porumb; mai
mult de 77.000 va-
goane de 10 t orz și
ovăz; mai mult de
19.000 vagoane 10 t
fructe și legume us-
cate; mai mult de
86.000 vagoane de
10 t nutreț; mai mult
de 8.500 vagoane de
10 t de semințe olea-
ginoase; mai mult de
3.000.000 hectolitri
vin; mai mult de
550.000 hectolitri
rachie; mai mult de

600.000 cai; mai mult de
1.000.000 boi și vaci; mai
mult de 4.000.000 oi; mai mult
de 400.000 viței; mai mult de
2.000.000 miei; mai mult de
1.000.000 porci. Se adaugă
mari cantități de petrol, ben-
zină, uleiuri minerale. S-au
 luat mai mult de 1.000.000 t
instrumente agricole, mai
mult de 5.000.000 kg lână. Au
fost dărâmate fabrici și s-au
trimis în Germania, Austro-
Ungaria, Turcia și Bulgaria
mașini industriale.

Dar suntem deja la zece
luni după încheierea conflic-
tului. La C.F.R. situația de-
zastruoasă s-a explicat prin
lipsa parcului de locomotive
și vagoane, luate de ocupant.
La 1 iunie 1919 însă, parcul
de locomotive îl întrecea pe
cel de dinainte de război. Și
situația nu s-a îmbunătățit de-
loc. „Coloanele *Monitorului*
Oficial s-au umplut cu de-
crete-legi relative la noua or-
ganizare a C.F.R. Avem direcții
regionale, o serie de directori,
subdirectori, inspectori gene-
rali ordinari și extraordinari
pe regiuni, avem o birocrație
fără pereche în lume în ad-
ministrația căilor ferate, dar nu

avem trenuri suficiente, nu
avem o circulație regulată, nu
avem ordine, acolo unde totul
ar trebui să funcționeze cu
precisiune matematică.“

La 1 octombrie își vor
începe activitatea noi-
le universități din Cluj și Cernăuți. S-a redeschis Conser-
vatorul de muzică și artă dra-
matică din Chișinău, sub di-
recția artistei Anastasia Di-
cescu. În același oraș se va
deschide un liceu militar or-
ganizat după modelul celui de
la Mănăstirea Dealu. „După
toate lipsurile, s-a ivit o nouă
și importantă lipsă: aceea a
școalelor – anunță *Adevărul*.
Nu sunt școli, nu sunt pro-
fesorii, nu sunt cărți de școală,
nu sunt localuri și mai ales nu
avem organizație școlară.“
Deși școlile sunt în ajun de
a-și începe cursurile, la niciun
liceu sau gimnaziu din Ca-
pitală nu s-au făcut reparațiile
absolut necesare. În Transil-
vania este nevoie de 10.000
de învățători. Sunt disponibili
doar 2.000. În noile provincii
lipsesc manualele și materia-
lele didactice. Și asta în con-
dițiile în care avem 70% din-

tre bărbați și 85% din-
tre femei neștiutori de
carte. Ministrul An-
gelescu a creat 3.000
posturi noi de învă-
țători, dar trebuie
găsiți și dotorii care
să le ocupe. Mulți din-
tre învățătorii exis-
tenți „își risipesc ener-
gia în afară de școli,
prin diverse întreprin-
deri și bănci; cauza
trebuie căutată în sa-
lariu“.

Generalul Arthur Văitoianu (în centru)

Statuie romană a lui Apollo din secolul al II-lea d.H., descoperită la sfârșitul secolului al XV-lea și expusă din 1511 în Palatul Vatican

CULTUL LUI APOLLO LA GRECI ȘI LA TRACI

DOINA IONESCU

Într-un paragraf din Istoriile sale, Herodot afirmă că singurii zei adorați de traci erau Ares, Dionysos și Artemis, precum și Hermes, însă acesta numai de regi. Din enumerarea sa Herodot îi omite pe Zalmoxis, Gebeleizis, zeita Hera (al cărei cult este atestat de Herodot la triburile Kerbrenions și Scaiobos), zeul Pleistoros și zeita Hestia.

Din lista sa de zei venerați de traci Herodot l-a omis și pe zeul Apollo, pe care îl găsim reprezentat pe numeroase statui, reliefuri și inscripții din Tracia și despre care aflăm, tot de la Herodot, că avea un templu în orașul Ismar, în Tracia, unde exista și o grădină sacră dedicată lui. Apollo avea un preot, Maron, care i-a dat lui Ulisse vinul pe care acesta l-a folosit pentru a-l îmbăta pe ciclop.

Se pare că Apollo a fost o divinitate importantă și la traci, nu numai la greci. Pentru a înțelege miturile tracilor referitoare la zeul Apollo, trebuie să prezentăm mai întâi pe scurt legende pe care istoricii greci le-au scris despre zeul soarelui, frate al zeiței Artemis (cunoscută ca zeita Bendis la traci), amândoi fiind copiii zeiței Leto și ai lui Zeus.

Răzbnător, binefăcător, cunoscător al binelui și adevărului

Zeita Leto era fiica lui Saturn și a lui Phebe și s-a născut în insula hiberboreenilor. Cu Zeus ea a avut doi copii, pe Apollo și pe Artemis. Potrivit Iliadei, Apollo s-a născut în Lycia. Din imnul lui Homer pentru Apollo aflăm că acest zeu s-a născut de fapt în Delos. În insulă cultul lui Apollo a devenit foarte important. Leto, mama lui, l-a născut acolo deoarece nu putea găsi un loc unde să nască, fiind urmărită de geloasa Hera, soția lui Zeus. În final, ea a fost primită în Delos, dar a fost obligată să jure că Apollo își va stabili cultul acolo.

Zeul Apollo s-a născut la șapte luni, în a șaptea zi a lunii, de aceea s-a dedicat numărul șapte. În consecință, i s-au adus omagii în a șaptea zi a lunii. După ce s-a născut, a fost hrănit de zeita Themis cu nectar și ambrozie. La scurt timp el a omorât cu săgeți șarpele Python, care o urmărea pe mama sa. A trebuit să se purifice după această crimă și a servit ca păstor timp de opt ani pentru regele Admetos din Perils. Conform altei tradiții, Apollo s-a supărat pentru că Zeus l-a omorât cu fulgere pe fiul său, Asclepios.

Apollo i-a omorât pe ciclopi, apoi s-a refugiat la regele Admetos. Potrivit altui mit, Apollo a planificat împreună cu Neptun o conspirație împotriva lui Zeus, de aceea amândoi au fost alungați din Olimp. Mai târziu ambii au intrat în serviciul regelui Laomedon și au început să ridice împreună zidurile de apărare ale orașului Troia. După ce a răstăcit un timp, Apollo a câștigat din nou bunăvoința lui Zeus, care l-a lăsat să mâne carul Soarelui.

Apollo este un zeu olimpian răzbnător, care trimite oamenilor pedepse și moarte. De aceea este înzestrat cu un arc și cu săgeți pe

Brătianu a prezentat refuzul Consiliului Suprem de a admite ca România să semneze Tratatul cu Austria cu rezerve și și-a înaintat demisia. Suveranul a primit-o. Urmează un guvern condus de generalul Arthur Văitoianu. Întrebat despre decizia opoziției de a nu se prezenta la alegeri, premierul a declarat: cine vrea să vină, să vină, cine nu, nu. El are ordin să le țină și le va ține. „Suntem în toiul campaniei electorale – scrie ziarul *Adevărul* –, peste 21 de zile începe votarea, dar niciodată, nici chiar sub regimul sufragiului restrâns, nu a fost atâtă nepăsare pentru luptă. Acordarea sufragiului universal ar fi trebuit să aibă ca întâi rezultat o pasionare mai accentuată a maselor pentru exercițiul dreptului de vot. Dar masele sunt atât de puțin pasionate, încât au căzut în apatie.“

Apare o mare problemă: unde se vor ține lucrările viitorului Parlament? Sala din Dealul Mitropoliei nu poate cuprinde numărul nou de deputați ai României Mari. Și în contextul crizei guvernamentale, nimeni nu s-a gândit la asta. Nici sala Universității nu este suficient de mare pentru a găzdui Senatul. Reamenajarea Palatului Parlamentului ar fi costat doar 400.000 lei. Ateneul a fost închiriat pe trei ani, cu suma de 120.000 lei anual, plus 50.000 lei

anual pentru cheltuieli cu mobilierul. Ministerul de Interne a deschis un credit de 200.000 lei pentru lucrările de amenajare, care cu siguranță vor urca până la 300.000 lei. Contractul mai prevede că la sfârșitul lui Ateneul trebuie redat așa cum era. Deci alte cheltuieli, la care se adaugă faptul că trebuie mărită instalația de încălzire (alți 150.000 lei).

Teatrul Național își deschide stagiunea cu piesa lui Alexandru Davila *Vlaicu Vodă*. Reprezentarea piesei *Vlaicu Vodă* a fost o sărbătoare. Dar Academia refuză premiera piesei, în baza raportului întocmit de Bianu, care reproșează că nu s-a respectat adevărul istoric. În *Săptămâna*, Panu critică poziția Academiei. Apar și contestatarii. I se cere lui Davila să facă dovada că piesa nu aparține altui autor. Acesta se abține, deși fire impulsivă, să replice și lasă timpului sarcina să stabilească adevărul. Profesorul M. Dragomirescu aduce argumentul că față de primele reprezentații, în anii următori Davila a modificat fundamental ultimul act.

Alexandru Davila și I.L. Caragiale

Vineri, 19 septembrie, se deschide stagiunea Companiei Bulandra, la Teatrul „Regina Maria“, cu piesa *Văpaia*. În rolurile principale: P. Sturdza, Lucia Sturdza Bulandra și Tony Bulandra.

Pentru încurajarea literaturii românești originale, Casa Școalelor a decis să editeze cărțile alese de o comisie formată din M. Dragomirescu, O. Densusianu, Al. Vlahuță și G. Murnu în condiții foarte avantajoase pentru autori. Se vor reține: costul tiparului, rabatul de cel mult 20% ce se va acorda librărilor, 5% pentru cheltuielile de împachetat și transport pe C.F.R., 5% pentru comisia de selectare a lucrărilor. Restul se va plăti autorului astfel: un acout de 20% la punerea în vânzare, alți 30% după vânzarea a jumătate din tiraj și restul la epuizarea ediției.

S-a înființat la Universitatea din Cluj, ca o anexă a Facultății Juridice, o școală de gazetărie. „Universitățile – scrie I. Vineu – nu dau aptitudinile ce se cer în acea viață precipitată, intensă și diversă în care numai talentul și forța, entuziasmul și inteligența se descurcă. Cultura se poate căpăta în biblioteci și în orice universitate. Celelalte însușiri sunt, din păcate, inasimilabile. Și este de accentuat faptul terribil că gazetăria e singura profesiune în care nu-i îngăduit să fii prost.“ ■

același timp el este numit „Pheobos“, care are același sens, „cel luminos“. Lumina pe care o degaja este lumina cunoașterii. Cultul lui Apollo a asociat acest zeu cu Soarele, astfel încât în final Apollo a ajuns să fie identificat cu acesta. Totuși, atributul nu se găsește în mitologia greacă antică. Cel mai probabil, în opera lui Eschil Apollo apare pentru prima dată ca zeu al Soarelui.

Apollo este reprezentat purtând un arc și o traistă de vânătoare, are și toiagul unui păstor (ca zeu al turmelor), o chitară sau un tripod (ca patron al divinației). Animalele sale sacre sunt: lebăda, șoimul, corbul, cocoșul, lupul și greierele. Animalele sacrificate pentru el erau boii, caprele, oile, lupii și – la hiperboreeni – măgarii. Sărbătoarea ce i se dedica era numită Thargelia în Atena, avea loc în luna Thargelion, iar în Roma jocurile populare care îi erau dedicate durau trei zile și trei nopți. În Delphi îi erau dedicate jocurile delfice.

Un bărbat tânăr, frumos și puternic

La traci cultul lui Apollo era larg răspândit chiar înaintea cuceririi acestora de romani. În colecția Maria și dr. George Severeanu, primul director al Muzeului Municipiului București, există un bou mic din bronz, fabricat în stilul trac-scitic, datând din secolele IV – III î.H., descoperit în Scitia Minor și care avea pe spate dedicația „pentru Apollo“ și pe gât numele „Atas“. În comuna Bujoru, județul Teleorman, a fost găsit într-un mormânt datând din perioada veche a fierului un car votiv cu însemne

Carul votiv descoperit în comuna Bujoru

Coloane ale templului lui Apollo de la Delphi

(*Magazin istoric*, nr. 8/1975), cu capete de păsări acvatice pe fiecare roată (un simbol al Soarelui). Ar putea fi, de asemenea, asociat cu un cult al soarelui și cu simbolurile unui Apollo trac. Vasile Pârvan arăta că la geți, ca și la celți, nu există reprezentări antropomorfe ale divinităților.

Tot de la Apollo vine numele așezării dacice numite Apulon (la Piatra Craivii, lângă Alba Iulia, în centrul României), o așezare dacică mare, similară celei de la Sarmizegetusa. De la această așezare dacică vine și denumirea orașului roman Apulum, un centru militar, administrativ și economic al Daciei Romane, numit apoi Municipium Aurelium Apulense și mai târziu (probabil între 180 și 193 d.H.) Colonia Aurelia Apullensis.

O serie de simboluri ale zeului Apollo, și anume discul, roata, carul, lebăda, au fost descoperite în Transilvania. Aceste motive solare apar pe ceramică, pe arme din bronz și pe arme de paradă din aur. Nici în epoca bronzului și nici în Hallstatt nu apar elemente figurative sau reprezentări antropomorfe solare. Numai cavalerul trac prezintă caractere solare. În perioada dacică, simbolurile solare continuă să reprezinte cea mai importantă parte a ornamentelor: rozete solare, cercuri înscrise cu cruci etc.

După cucerirea Daciei de romani, Apollo, care a fost identificat de traco-geți cu o mare divinitate locală (numită, de asemenea, „Zergathius“, cum aflăm de la Titus Livius), este adesea menționat în inscripții. De asemenea, au început să apară statui votive care îl pot reprezenta pe zeul Apollo sub înfățișarea unui cavaler trac sau danubian. ■

*Paris își îmbracă armura
sub privirea lui Apollo...*

care i le-a oferit Hephaistos. De aici și unele dintre numele care i-au fost date, cum ar fi Hecates, Hecilagos, Hecatebolos, Hekebolos (cei ale căror lovituri ajung departe), precum și Clytotoxos, Aegyrotos (cel cu arcul de argint). Cei care pier din cauza loviturilor lui nu mor asemenea luptătorilor în cadrul unei bătălii, deoarece moartea trimisă de Apollo este asemenea morții naturale. Astfel, în Iliada, Apollo lovește cu ciurma armata lui Agamemnon.

Apollo nu este numai un zeu răzbnător, deși el trimite oamenilor, de câte ori aceștia merită, și boli. Este și un zeu binefăcător, care alungă bolile. Prin oracolele sale, îi învață pe oameni cum să le evite. În același timp este zeul care distruge răul, de unde numele sale Apotropaeus, Alexicacos. Dar este și un zeu care ajută, care vindecă și, în acest sens, este numit Acestor, Acesios, Preon, Epikourios, Opifer, Salutaris, Medicus (ultimele trei nume sunt întâlnite la romani). De aceea ori de câte ori apărea ciurma sau alte boli oracolul său era întrebat. De aici numele Iatromantis – doctor, profet.

Apollo este un zeu al divinației, al oracolelor. În poziția sa de zeu care pedepsește, el știe binele și adevărul și le transmite oamenilor.

Apollo face cunoscută voința lui Zeus și, după cum Eschil îl numește, el este „profetul lui Zeus”. Apollo a luat oracolul din Delphi după ce l-a omorât pe paznicul acestuia, pe șarpele Python. De la Zeus, Apollo a luat darul prezicerii și l-a transmis lui Hermes și altor zei, cum ar fi Dionysos sau profetului Chalkas. Apollo este numit, de asemenea, Lukeios – „zeul care luminează mintea”. Cu toate acestea, răspunsurile sale sunt obscure și câteodată neclare, de unde numele Loxias „cel cu răspunsuri sucite”.

Apollo era și zeul cântecului și al lirei. El voia să dezvăluie oamenilor binele pe care îl descoperea prin muzică, în special prin muzica interpretată la phormynx (un fel de chitară). O tradiție îi atribuie inventarea flautului. Este, de asemenea, o divinitate pastorală și aici el apare sub un dublu aspect: pe de o parte, ca un zeu exigent și rău, pe de alta, ca un zeu protector și salvator. În Iliada este numit „păstorul de iepe”, iar pe muntele Ida el păzește turmele lui Laomedon, de unde numele „Lukoctonos” (vânătorul de lupi). Potrivit poetului Callimah, Apollo face câmpiile roditoare.

Este și un întemeietor de cetăți, și un legiuitor. Oracolul său arăta calea coloniștilor și îi îndruma. Astfel, întreaga organizare a orașelor-stat doriene era bazată pe cultul lui Apollo.

Chiar începând cu Homer, Apollo a primit numele de „cel luminos”, „cel sclipitor”. În

*... și Apollo și Artemis, ceramică pictată
greacă din secolul al V-lea î.H.*

Domnul Cristian Păunescu alături de domnii Gheorghe E. Cojocaru și Ion Nițu,...

României, Editura Oscar Print, București

10) Premiul „Radu R. Rosetti”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: *Mărturii din războiul de întregire așa cum au fost prezentate regelui Ferdinand* (editor Sorin Cristescu),

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște

11) Premiul „Aurel Sacerdoțeanu”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Dr. Augustin Mureșan, Dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Bibliografia vexilologiei românești*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad

12) Premiul „George Oprescu”

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Cristian Andrei Scăiceanu, *Dictionarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, Editura Oscar Print, București

13) Premiul „Demostene Russo”

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Constantin Caracaș, *Topografia Țării Românești* (ediție de Georgeta Filitti), Editura Omonia, București

14) Premiul „Constantin C. Giurescu”

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: *Cum s-a făcut România Mare*, (editori: George Damian; Marius Diaconescu), București

15) Premiul „Ion I.C. Brătianu”

Acordat de Steilmann România: Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile*

armatei române pentru întregirea țării, Editura Academiei Române/Editura Militară, București

16) Premiul „Dimitrie Cantemir”

Acordat de Niro Investment Group: Anna Eva Budura, *Diplomația chineză. Premise istorice și spirituale*, Editura Top Form, București

17) Premiul „A.D. Xenopol”

Acordat de Niro Investment Group: *Complimente de la tanti Haritina. Spionaj sovietic în România, 1924 – 1944* (editor: Vadim Guzun), Editura Argonaut, Cluj-Napoca

18) Premiul „Florin Constantin”

Acordat de familia Nichita: Petre Opreș – *Licențe străine pentru produse civile și militare fabricate în România. 1964 – 1989*, Editura Militară, București

19) Premiul „Nicolae Șerban Tanașoca”

Acordat de doamnele Anca și Rodica Tanașoca: Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Serie nouă, vol. VI/2*, Editura Academiei

Române, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros

20) Premiul „Juliusz Demel”

Acordat de Maspex România: Andrzej Dubicki, *Lucjan Skupiewski. Biografia społecznohistoryczna/Lucian Skupiewski. Biografia social-politică*, Fundacja Warsaw Institute, Warszawa/Varșovia

... și Larry Watts

Eveniment

PREMIILE FUNDAȚIEI CULTURALE
MAGAZIN ISTORIC

Fundația Culturală Magazin Istoric, cu sprijinul unor generoși sponsori, persoane particulare sau firme de tradiție, premiază anual un număr de cărți de istorie, alese dintre cele mai bune apariții ale anului anterior. De mai mulți ani, ceremonia este găzduită de Banca Națională a României, ca parte a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”. Anul acesta, festivitatea de premiere a avut loc în ziua de 24 mai, în Sala „Mitiță Constantinescu” a B.N.R.

Cărțile premiate au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti”

Acordat de doamna Georgeta Filitti: Tudor Dinu, *Oamenii epocii fanariote. Chipurile din bisericile Țării Românești și Moldovei*, Editura Humanitas, București

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni”

Acordat de familia Chrissoveloni: Marius Oprea, *Adevărata călătorie a lui Zahei. Vasile Voiculescu și taina „Rugului Aprins”*, Editura Corint, București

3) Premiul „Ioan Bianu”

Acordat de „Rădăcini” SRL: Canon de pocăință cuprinzând povestea sfinților osândiți ai scării (coordonator Gabriela Dumitrescu), Editura Excelență prin Cultură, București

4) Premiul „David Prodan”

Acordat de „Rădăcini” SRL: Liviu Maior, *De la marele război la România întregită*, Editura RAO, București

5) Premiul „Ștefan Ciobanu”

Acordat de domnul Ion Nițu: Gheorghe E. Cojo-

caru, *27 martie – 2 aprilie 1924. Disputa sovieto-română de la Viena*, Editura Litera, Chișinău

6) Premiul „Nicolae Iorga”

Acordat de bpv Grigorescu Ștefănică: Maria a României. *Portretul unei mari regine* (coordonator: Narcis Dorin Ion), Muzeul Național Peleş, Sinaia

7) Premiul „Gheorghe I. Brătianu”

Acordat de domnul Napoleon Pop: Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră. Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada războiului rece*, Editura RAO, București

8) Premiul „Virgil Căndea”

Acordat de Asociația Sanda și Virgil Căndea: Paul Mihail, *Reconstituiri. Jurnal. Corespondență*, Editura Știința, Chișinău

9) Premiul „Constantin Kirițescu”

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Decabal Urdea, *Din amintirile unui fost guvernator al Băncii Naționale a*

Domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului B.N.R. (stânga), domnul Tudor Dinu și doamna Georgeta Filitti

STARE DE RĂZBOI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Mașină de război a Antichității. 2) Scena unde se înfruntau gladiatorii în luptă, de cele mai multe ori pe viață și pe moarte – Localitate în Vanuatu. 3) Portarmă, ... cu epoleți – Copii utilizați în luptele din Africa (sing.). 4) Tumultoasa revărsare a stihiiilor războiului – O armă fără măsură! 5) Locul unde s-a sfârșit o legendă, ... cu sirene. 6) Flancul drept de armată! – Inima lui Batman! – A dormi în limba copiilor. 7) Folosit pe câmpul de luptă. 8) Nou în armată – Folosit la producerea tancurilor. 9) Luate din milă! – Soldat încorporat de puțin timp. 10) Trage..., la început! – Arma principală a infanteriei.

VERTICAL: 1) Se duc după soldații dispăruți. 2) Folosite la

război (sing.) – Plecat la atac. 3) Se încinge la armă în momentul tragerii – Sfârșit de tanc. 4) Personaj din jocul popular World of Warcraft – Război... de țesut. 5) La revedere! – Loc de adăpost chiar și în timpul războiului(pl.). 6) Luat la țintă la rugby – Cap sec! 7) Loc de baștină – Loc în Estonia. 8) Steag făcut din două-trei coade de cal albe împletite și purtate pe o sulită roșie cu semiluna în vîrf – Aduce moartea în război (fig.). 9) Căpitanul cazacilor în război – Arată că enumerarea poate fi continuată. 10) Promovează valorile atlantice din 1954 – ... Iulia, locul unde România s-a făcut mare.

Dicționar: EUTA, ANRA, ORU.

Laurian BUTURE

Civilizația Maya a acoperit o zonă de două ori cât Germania, ca mărime, situată în sudul Mexicului și nordul Americii Centrale. În perioada sa de apogeu (250 – 900), populația se cifra la aproximativ 25 milioane oameni, rivalizând ca densitate de locuire cu Europa vremii. Brusc, în urmă cu aproximativ 1.000 ani, civilizația a dispărut, iar ruinele așezărilor au fost acoperite de vegetație.

S-au avansat mai multe cauze pentru misterioasa dispariție: secetă prelungită, tăierea pădurilor pentru a obține terenuri agricole, dar mai ales o serie de războaie devastatoare, în urma cărora învingătorul ardea și distrugea totul. Descoperiri recente, făcute într-o fostă așezare mayașă, la Witzna, în regiunea Peten, Guatemala, arată că astfel de războaie distrugătoare au avut loc cu mult înainte de faza finală a civilizației. Două stele descoperite (coloane de piatră cu inscripții) stau mărturie că în 697 așezarea a fost incendiată pentru a doua oară. Arheologii au descoperit un strat de 3 cm de cărbune rezultat în urma incendiului imens, cel mai mare strat de depuneri de acest fel într-o succesiune de 1.700 ani. Descoperirea, care demonstrează că astfel de distrugerii masive aveau loc și în perioada de maximă înflorire a civilizației maya, „ne obligă să căutăm alte cauze pentru dispariția ei”, declara Francisco Estrada-Belli, de la Tulane University, New Orleans, citat de publicația *Nature Human Behavior*.

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

FUNDATIA REGALĂ UNIVERSITARĂ „CAROL I”. 1952

Încheiem prezentarea documentului ce face parte din fondul Constantin Vișoianu, de la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumirile noastre merg către doamnele ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Activitatea secțiunilor Fundației. Patru dintre secțiunile Fundației și-au început activitatea și anume: Secția medicală (la 17 mai 1951); Secția juridică (la 21 noiembrie 1951), Secția de istorie (la 23 noiembrie 1951) și Secția științifică (la 5 aprilie 1952). În cadrul acestor secțiuni au avut loc în trimestrul trecut următoarele comunicări:

Secția medicală

15 ian. 1952: discuțiuni libere asupra organizării sanitare a României liberate.

Secția juridică

9.II.952 George Ciorănescu: *Proprietatea agrară la români*

21.II.952 Ștefan Teodorescu: *Productivitatea principiului național în cultură*

23.II.952 Gh. Ionescu: *Situația economică în România după reforma monetară*

Secția de istorie

2 ian.952 Raoul Bossy: *Recunoașterea oficială a numelui de România*

2 ian.952 prof. C. Marinescu: *Ioan Hunyade într-un roman medieval admirat de Cervantes*

6 feb.952 pâr. C. Caproș: *Documente inedite privitoare la Transilvania, 1579 – 1690*

6 feb.952 N. Beldiceanu: *Documente turcești inedite privitoare la românii din Timoc sub Selim I*

5 martie 952 Emil Turdeanu: *Mitropolitul Anastasie Crimca – Opera lui literară și artistică, 1608 – 1629*

Pentru ședințele secțiunilor Fundației sunt prevăzute întruniri de lucru la care participă numai membrii secțiunii respective, ședințe mixte la care sunt invitați și membrii altor secțiuni, interesați de problemele dezbătute și ședințe publice care sunt deschise marelui public. Ședințele sunt urmate de discuțiuni. Comunicările au, în genere, un nivel ridicat, purtând asupra rezultatelor unor cercetări originale, încercări de sinteze etc, dându-se preferință cercetărilor cu caracter românesc.

Biblioteca Fundației. În cursul ultimelor trei luni Fundația și-a îmbogățit biblioteca sa cu 118 titluri noi, dintre care 34 cumpărate și 54 primite în dar de la particulari ori instituții culturale. Au fost cumpărate cărți în valoare de 30.350 fr., printre care *Istoria renașterii României Acte și documente*, publicată de

Academia Română, 10 tomuri (18.000 fr.) și 13 manuale școlare de curs superior, îndeosebi: istorie, geografie și cărți de limba română, care ar putea servi eventual ca bază la redactarea unor manuale ale Fundației.

Dintre donatorii de cărți, d.prof. Ficheux, fost profesor de geografie la Universitatea din Cluj, ne-a donat 13 titluri, lucrări în românește, sau despre România, iar Palais de la Decouverte ne-a trimis 20 de broșuri, cuprinzând conferințele ținute sub auspiciile acestei instituții. Un serviciu regulat de presă ne este asigurat de revistele: *Monitorul Comitetului Național Român*, *Information Buletin*, *Îndreptar*, *Unirea*, *rapports France – États Unis*, *Solia*, *B.I.R.E.*, *România Muncitoare*, *România Viitoare*, *Cahiers Roumains*, *Première Colonne*.

Activități diverse.

Vizita la Rectoratul din Paris. În cursul lunii februarie a.c. Comitetul de direcție al Fundației a fost primit în audiență la d.prof. Sarrailh, rectorul Universității din Paris, căruia i-a expus realizările de până acum ale Fundației, programul de lucru viitor. Rectorul a luat act de activitatea Fundației și a promis sprijinul neoficial al său.

Donațiuni. Fundația a primit din partea pictorului Ionescu-Șoimu un tablou mare în ulei, reprezentând un peisaj din București. Pictorul Horia Damian a donat Fundației o pânză în ulei reprezentând două cranii. Pictorul Eugen Drăguțescu a promis Fundației o ediție de lux a operelor lui Shakespeare, ilustrată de donator.

Difuzări de cărți. Fundația a trimis în dar Bisericii ortodoxe române din Londra un exemplar din Liturgia Sf. Ioan Chrisostomul. S-a trimis d-lui prof. Gamilscheg și d-lui Pierre Massenet, prefect de Rhône, câte un exemplar din reportajul d-nei Adriana Georgescu-Cosmovici *Au commencement était la fin*.

La capătul acestei amănunțite expuneri a activității noastre în cele trei luni scurse, ținem să vă asigurăm, domnule președinte, că nu vom cruța nici un efort spre a reuși să dăm Fundației întreaga ei strălucire din trecut și a o impune prin seriozitatea realizărilor ei în lumea științifică occidentală.

CONTENTS (Romanian History) • **O. Trașcă** What the Germans knew about the preparations for August 23, 1944 • **B. Bucur** Corruption and poor governance in inter-war Romania • **G. Filitti** Letters from former days: reactions to the installation of communism • **Șt. Dinu** The Palace of Queen Mary from Mamaia • **A.-S. Ionescu** E.O. Hoppé, the first portraitist of Greater Romania • **Al. Ghișa** Bela Kun, the pawn of Bolshevik Moscow in Budapest • **I. Giurcă** The Romanian Army liberates Hungary from Bolshevism (II) • **M. Ioniță** Geneviève Henne de Goutel, the first French nurse to die in Romania during WWI • **S.A. Luca** Representations of birth from the Neolithic Turdaș – Lunca settlement • **A. Dubicki** Lucjan (Lucian) Skupiewski, a Polish established in Romania • **M. Vasileanu** The Burning Bush personalities on pilgrimage to Mount Athos • In Romania 100 years ago • **D. Ionescu** The cult of Apollo to Greeks and Thracians • The best history books printed in 2018 awarded by the Cultural Foundation Magazin Istoric • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **О. Трашкэ** Что было известно немцам о приготовлениях 23 августа 1944? • **Б. Букур** Коррупция и плохое управление в межвоенной Румынии • **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: реакции на установку коммунизма • **Шт. Дину** Дворец королевы Марии в Мамайсе • **А.С. Ионеску** Е.О. Хоппе, первый портретист Великой Румынии • **Ал. Гиша** Бела Кун, пешка Москвы большевиков в Будапеште • **И. Джуркэ** Румынская армия освобождает Венгрию от большевизма (II) • **М. Иониță** Женевьев Энне де Гутел, первая французская медсестра, которая умерла в Румынии, верна своему долгу, во время Первой мировой войны • **С.А. Лука** Неолитические представления о родах, обнаруженные в Турдаше – Лункэ • **А. Дубицки** Лучиан Скупьевски, поляк, поселившийся в Румынии • **М. Василяну** Личности Неополитимой Купины в паломничестве на гору Афон • В Румынии 100 лет тому назад • **Д. Ионеску** Культ Аполлона у греков и фракийцев • Призы Культурного Фонда Магазин Историк для наилучших книг по истории, опубликованных в 2018 г. • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

PASIUNEA PENTRU COLECȚIA MAGAZIN ISTORIC

Domnul ALEXANDRU CONSTANTIN ne-a trimis următoarele rânduri: Vă scriu cu entuziasmul cititorului fidel ce se adresează pentru prima dată celor care îi aduc un plus de energie în fiecare lună, odată cu apariția revistei pe care o îndrăgesc atât de mult. Știu de lupta dumneavoastră cu ediția tipărită și cu inevitabilul sfârșit al hârtiei ca suport, însă nu pot să nu vă împărtășesc pasiunea mea pentru colecția revistelor în formă scrisă.

Am început să strâng cu mare greutate toate edițiile, începând cu primul număr până în anul 2015 (fiind foarte tânăr, nu am avut cum să le achiziționez de-a lungul anilor) și ulterior să le leg între coperti de cea mai bună calitate pentru a rezista cât mai mult într-o formă excelentă. Am reușit să strâng colecția completă 1967 – 1988 și ulterior în proporție de 90% până în anul 2015. Îmi lipsesc de obicei câte un număr pe an, iar în câteva cazuri, mai multe.

Într-un număr viitor vom publica lista revistelor cu care corespondentul nostru

speră să își completeze colecția.

O ROMÂNCA ÎN ECHIPA LUI MARIE CURIE

Domnul DĂNUȚ ȘERBAN ne semnaleză o aniversare mai puțin cunoscută: La 15 august s-au împlinit 75 de ani de la moartea cercetătoarei românce Ștefania Mărcineanu. Acum 95 de ani și-a susținut teza de doctorat lucrată în echipa renumitei savante franceze Marie Curie, dedicată în egală măsură mamei sale, dar și Elenei Cornescu (Manu): „Tandă și recunoscătoare amintire“. Timp de aproape cinci ani a lucrat la Observatorul Astronomic de la Meudon-Paris, condus de prof. Henri Deslandres, uimind lumea cu rezultatele experimentelor și cu supozițiile sale.

Revenită în țară, a înființat primul laborator universitar de cercetare a radioactivității de la Facultatea de Științe a Universității din București. La 10 iunie 1930 a depus brevetul cu nr. 18.547 pentru un mijloc de a provoca ploaia. Pe tot parcursul activității de cercetare a realizat numeroase experimente în acest sens, atât în țară (în Bărgan), cât și în străinătate (Algeria).

Nu de puține ori rezultatele activității sale au fost contestate, dar în 1934, la 10 ani de la susținerea tezei de doctorat, este anunțată, de soții Irène și Frédéric Joliot-Curie, descoperirea radioactivității artificiale, pentru care aceștia au și primit premiul Nobel. Într-un interviu publicat în periodicul *Neues Wiener Journal*, din 5 iunie 1934, luat lui Irène Joliot-Curie, reporterul ziarului a ținut să precizeze contribuția românească: „A fost o femeie de știință româncă, doamna Mărcineanu, care în urmă cu câțiva ani a fost, probabil, prima care a observat faptul că elementele neradioactive pot fi făcute radioactive, în anumite condiții, ceea ce înseamnă că ele emit radiații în mod similar ca puținele elemente radioactive cunoscute. Doamna Irène Curie, împreună cu soțul său, celebrul fizician francez Frédéric, au examinat amănunțit acest fenomen și au avut un succes răsunător în încercările lor“.

La vârsta de 60 de ani, după o viață de muncă pe tărâm științific cu rezultate meritorii, Ștefania Mărcineanu este pensionată doar cu titlul de șefă de lucrări.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040074 09